

HET ARMOEDERAPPORT 2010
EEN JAAR NA HET INDICATORENRAPPORT:
REFLECTIES OVER ARMOEDE, INDICATOREN
EN HET BELEID

Oktober 2010

Deze publicatie kwam tot stand met de steun van

Colofon

v.u. Burgemeester Daniël Termont
Botermarkt 1, 9000 Gent

Begeleidende teksten:
Cel Armoedebestrijding
Data-Analyse & GIS / Departement Stafdiensten

Oktober 2010

Fotografie:

Cover:

© Stad Gent

De foto's in dit rapport maken deel uit van de tentoonstelling Yebo/Yes

© Oliver Dowdle / Stad Gent

© Jonas Posman / Stad Gent en Narafi

Grafische vormgeving: Basicdesign

Druk: Basicdesign

Wettelijk Depot: D/2010/0341/18

Meer weten

over de dienstverlening van de stadsdiensten en het stadsbestuur van Gent?
Gentinfo 09 210 10 10 of gentinfo@gent.be
Van maandag tot en met zaterdag, van 8 tot 19 uur

www.gent.be

Inhoudstafel

Woord vooraf	7
Armoederapport 2010, pleidooi voor verdere intense samenwerking.....	9
Inleidend	9
Deel 1 Het armoedebestrijdingsbeleid en het	
Indicatorenrapport 2009: ‘Met meer cijfers bouwen aan een beleid tegen armoede’	13
1 1 Beschouwingen over het armoedebestrijdingsbeleid.....	13
1 1 1 Op naar het wereldkampioenschap bedelen in Gent.....	13
1 1 2 Iedere schending van grondrechten is er een teveel.....	15
1 2 Beschouwingen over ‘Het Indicatorenrapport 2009:	
Met meer cijfers bouwen aan een beleid tegen armoede.....	18
1 2 1 Met meer kennis bouwen aan een beleid tegen armoede.....	18
1 2 2 Het Indicatorenrapport Armoede 2009: de reactie van een ervaringsdeskundige.....	21
Deel 2 Thematische bijdragen	25
2 1 Schulden.....	25
2 1 1 De schuldproblematiek en het hulpverleningsaanbod.....	25
2 1 2 Schuld(ige) sta op!.....	28
2 2 Onderwijs en Kennis.....	30
2 2 1 Zullen we nog eens een GOK wagen?.....	30
2 2 2 Letters, cijfers en een computermuis: van vijanden tot bondgenoten.....	32
2 2 3 De digitale kloof: een deel van het probleem en (een deel van) de oplossing.....	36
2 3 Activering.....	42
2 3 1 Een traject op maat?.....	42
2 4 Wonen.....	46
2 4 1 Recht op wonen.....	46
2 4 2 Armoede en wonen.....	50
2 5 Gezondheid.....	53
2 5 1 Psychisch gezond in armoede, een haalbare kaart?.....	53
2 5 2 Elke Gentenaar heeft recht op gezondheid!.....	57
2 6 Cultuur.....	61
2 6 1 Culturele participatie: van overbodige luxe tot miskend grondrecht?.....	61
2 7 Vrije tijd.....	66
2 7 1 De details die het verschil maken.....	66
2 8 Dialoog.....	69
2 8 1 Dialoog, meer dan een verzameling knelpunten.....	69
2 9 Sociale Cohesie.....	73
2 9 1 Kan buurtcohesie mensen uit de armoede redden?.....	73
Deel 3 Bijdragen over doelgroepen	79
3 1 Dak- en thuislozen.....	79
3 1 1 Dak- en thuislozen (on) nodig te tellen?.....	79
3 1 2 Waardigheid, een kijk op armoede op nieuwe leest.....	82
3 2 Senioren.....	85
3 2 1 ‘Kon ik dat rekenmachientje in mijn hoofd maar afzetten’.....	85
3 3 Druggebruikers.....	87
3 3 1 Je laatste centen voor drugs?.....	87
3 4 Etnisch-culturele minderheden.....	90
3 4 1 De schaduwzijde van het vrije verkeer binnen Europa.....	90
3 4 2 De hulpverlening verkleurt. Welke uitdagingen staan ons te wachten?.....	95
3 4 3 Zoekend op weg met Roma gezinnen in Gent.....	96
Tot slot	101
Lijst van de gebruikte afkortingen	105

Woord vooraf

Armoederapport 2010, pleidooi voor verdere intense samenwerking

Gent heeft vandaag een uitstekende reputatie als 'bruisende stad van kennis en cultuur'. Toch is leven in Gent niet voor iederéén een pretje. Elke dag worden onze hulpverleners bij het OCMW en de Stad Gent daarmee geconfronteerd. Vaak komt armoede enkel rond de kerstperiode onder de aandacht. Versta ons niet verkeerd, we vinden het goed dat armoede ook in de media opduikt. Het helpt om elke Gentenaar te tonen hoe moeilijk het bestrijden van armoede wel is. Armoede is voor velen een ver-van-mijn-bed-show, maar laat dit duidelijk zijn: armoede kan bij iedereen opduiken. Je leven kan ineens een zodanige wending nemen, dat armoede plots om de hoek loert. Je wenst het niemand toe, maar het is een realiteit die elke Gentenaar onder ogen moet willen zien.

In dit Europees Jaar van de Armoedebestrijding is vooral duidelijk geworden hoe complex het wel is om armoede te bekampen. Het is dag in, dag uit hulp bieden op vele plaatsen tegelijk. Enig realisme is daarbij broodnodig: er bestaat gewoonweg geen wondermiddel dat armoede van het ene moment op het andere naar de geschiedenisboeken verwijst. Omdat armoede ingrijpt op zoveel facetten van het leven, moet de hulpverlening op evenveel domeinen aanwezig zijn. Dat is wat we nu reeds dóén. Maar: het blijft belangrijk om nog verder te onderzoeken wat we nog meer preventief kunnen doen. Vandaar dit rapport.

Concrete suggesties

De reacties op het vorig jaar gepubliceerde armoede-indicatorenrapport werden gebundeld in dit nieuwe rapport. Dat levert boeiende lectuur op. We hadden concrete suggesties gevraagd, en die hebben we ook gekregen. Onze partners in de strijd tegen armoede, net als de diensten van het Gentse OCMW en de Stad Gent, hebben elk vanuit hun ervaring duidelijk gemaakt wat ze graag zouden zien veranderen.

De vraag naar meer samenwerking om elkaars competenties beter te benutten, lijkt dan ook evident. Toch blijkt dat dit nog onvoldoende het geval is. Het is dus logisch om verder in die richting acties uit te werken. We denken daarbij aan nog meer samenwerking 'op de werkvloer', tussen de basiswerkers, op vlakken waar zij elkaar kunnen aanvullen. Een complementaire samenwerking tussen organisaties is een garantie voor betere resultaten. Samenwerken betekent elkaar inhoudelijk vinden, wat nu soms nog te vaak vertaald wordt in een loutere zoektocht naar extra subsidies ...

Daarnaast moeten wij als beleidsmakers verder analyseren en prioriteiten stellen. We moeten duidelijker afbakenen waar de nood het hoogst is en waar meer middelen de beste resultaten zullen opleveren. Dat is geen eenvoudige taak en vereist grondig studiewerk. We lezen dan ook met plezier de suggesties om andere cijfers in het armoede-indicatorenrapport op te nemen, of om bestaande cijfers eens anders te interpreteren. Onze kijk op armoede moet zo breed mogelijk zijn, om zo efficiënt mogelijk oplossingen te kunnen aanreiken.

Naast ons eigen werk, moeten we tevens blijven duidelijk maken dat mensen in armoede ook zélf kunnen meehelpen om hun situatie te verbeteren. Participatie is een noodzakelijk onderdeel van armoedebestrijding. Activering via taallessen, opleidingen en werkervaringsprojecten geeft mensen reële kansen op maatschappelijke integratie en bezorgt mensen uitzicht op werk. Motivering is daarbij een belangrijk aspect: zowel om uit het dal te willen geraken, maar ook om nieuwe tegenslagen het hoofd te kunnen bieden.

Het is duidelijk dat armoede een complex gegeven is waar geen eenduidige oplossing voor bestaat. De open reacties op het rapport stemmen ons niettemin hoopvol: de hulpverleners willen de uitdagingen duidelijk met veel enthousiasme en creativiteit verder aangaan.

Voor de Stad Gent en het OCMW blijft armoedebestrijding een permanent aandachtspunt en een absolute prioriteit. Want iederéén moet kunnen genieten van al het moois dat onze stad te bieden heeft!

Daniël Termont
Burgemeester Gent

A handwritten signature in black ink, consisting of a large, stylized 'D' followed by a horizontal line.

Guy Reynebeau
*Schepen van Welzijn
en Gezondheid Gent*

A handwritten signature in black ink, featuring a large, stylized 'G' followed by a horizontal line.

Geert Versnick
Voorzitter OCMW Gent

A handwritten signature in black ink, consisting of a large, stylized 'G' followed by a horizontal line.

Inleidend

Voor u ligt het nieuwe armoederapport 2010. De cel Armoedebestrijding publiceert deze keer een rapport dat minder het verhaal is van louter 'harde' cijfers en indicatoren, maar eerder een beschrijvende en reflecterende publicatie: een kwalitatieve replek. Talrijke organisaties die in aanraking komen met armoede krijgen in dit rapport de kans om een bijdrage te leveren. Deze manier van werken is verrijkend voor zowel de cel Armoedebestrijding en de beleidsmakers als de auteurs zelf. De opdracht die de auteurs meekregen was 'een kijk naar de toekomst met als inspiratiebron 'Het Indicatorenrapport 2009: Met meer cijfers bouwen aan een beleid tegen armoede''. De oproep om bij te dragen aan dit rapport is gelanceerd in april 2010.

De auteurs kregen richtlijnen mee: er mag op verschillende manieren gereageerd worden. Een eerste mogelijke perspectief is het thematische. De auteur schrijft zijn bijdrage dan bijvoorbeeld vanuit onderwijs, tewerkstelling, inkomen, gezondheid, demografie (alleenstaanden, alleenstaande ouders, senioren, etnisch-culturele minderheden, migratie, enz.), dak- en thuisloosheid, mensen zonder wettig verblijf, huisvesting, schulden, enz. Een tweede aangeboden mogelijkheid vertrekt vanuit de lacunes in het Indicatorenrapport 2009: het ontbreken van een deel over bijvoorbeeld maatschappelijke participatie, cultuur, sport, ervaringsdeskundigen, enzovoort. Bijkomend is plaats gereserveerd om, bij wijze van afronding van een bijdrage, de toekomstplannen van de eigen organisatie uit de doeken doen. Bij een derde en laatste mogelijke invalshoek laat de organisatie mensen aan het woord. Ze laat hen reflecteren over een thema of over de werking van de eigen organisatie, of over het armoedebestrijdingsbeleid. Parallel daarmee zijn 3 'criteria' vooropgesteld. Het artikel moet een anticiperend karakter hebben. Het biedt met andere woorden een blik op de toekomst en minder op het verleden. Een beleidsoriënterende meerwaarde is van belang. En ten slotte is aandacht voor de lokale inslag interessant: de beleidsaanbevelingen betreffen zo de lokale context en minder de Vlaamse of de federale.

Voor dit armoederapport is er gewerkt met een leescommissie. Deze commissie bestond uit de volgende personen: Marjolijn De Wilde (Centrum voor Sociaal Beleid Herman Deleeck), Diederik Janssens (de Zuidpoort), Brigitte Lacey (CAW Artevelde), Peter Raeymaeckers (OASes), Odette Soens (SIVI), Emma Van der Maelen (Provincie Oost-Vlaanderen), Henk Van Hootegem (Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting), Luc Vanden Berge (Stad Gent – Integratiedienst), Frederic Vanhauwaert (Vlaams Netwerk van Verenigingen waar armen het woord nemen), en Luk Vermeulen (Beweging van Mensen met Laag Inkomen en Kinderen). Onze dank gaat uit naar de volledige leesgroep voor het bieden van nieuwe inzichten en het meehelpen vormgeven van dit armoederapport. Een bijzondere dank gaat uit naar Marjolijn De Wilde, Diederik Janssens, Emma Van der Maelen en Luk Vermeulen die meer dan eens een klankbord waren en talrijke tips hebben geleverd voor de redactie van dit rapport. Een laatste woord van dank gaat uit naar Carolien Oosterlinck, de taalambtenaar van de Stad Gent, voor het nalezen van dit rapport op taalinconsistenties.

De taak van de leescommissie was eenduidig: naast het aftoetsen of de bijdragen voldoen aan de vormelijke criteria, moest deze groep de auteurs bijstaan in hun taak om een kwalitatief zo goed mogelijk artikel af te leveren. De uiteindelijke verantwoordelijkheid over de inhoud van de bijdragen bleef echter bij de auteur zelf. Zo had de auteur het eindbeslissingsrecht en kon zij/hij zelf bepalen of zij/hij al dan niet aan de slag ging met de opmerkingen van de leescommissie.

Uiteindelijk werden niet minder dan 25 organisaties of deelwerkingen van organisaties bereid gevonden om een bijdrage te leveren aan deze publicatie. Naast de Stad Gent (het Straathoekwerk, het Gents Plan Geletterdheid, het programma Digitaal Talent, de Dienst Wonen, de Gezondheidsdienst, de Integratiedienst, het Medisch-Sociaal Opvangcentrum en het Buurtwerk) en het OCMW Gent (de Juridische dienst van het departement Sociale Dienstverlening, de Emancipatorische Werking, de Cel Intercultureel Medewerker, de Psychologische dienst en het departement Ouderenzorg), vinden we ook de Verenigingen waar armen het woord nemen terug: de Zuidpoort,

de Beweging van Mensen met een Laag Inkomen en Kinderen (BMLIK) en SIVI, maar ook andere lokale actoren uit het Gentse armoedeveld zoals CAW Artevelde, Huize Triest of nog Samenlevingsopbouw Gent. Het Belgisch Netwerk Armoedebestrijding, het federale Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting en het Steunpunt Vakantieparticipatie behoren eveneens tot de auteurs. Minder voor de hand liggende organisaties zoals de VDAB en Kind en Gezin zijn ook bereid gevonden om hun licht te werpen op de voor hen relevante aspecten van het 'Indicatorenrapport Armoede 2009'. En ten slotte is er de bijdrage van het Centrum voor Ongelijkheid, Armoede, Sociale Uitsluiting en de Stad (OASes) van de Universiteit Antwerpen.

Na het woord vooraf van burgemeester Daniël Termont, schepen Guy Reynebeau en OCMW-voorzitter Geert Versnick zijn de 25 artikels geordend als volgt. In een eerste **beschouwend** deel wordt dieper ingegaan op het voeren van een **armoedebestrijdingsbeleid** en op een aantal **reflecties over het Indicatorenrapport 2009**.

We plaatsen het artikel van het Gentse Straathoekwerk voorop. Hiervoor zijn meerdere redenen te vinden: het artikel is een onverwachte opener en doet dus nadenken. Het beschrijft eveneens hoe het marktmechanisme ook in de hulpverlening oriënteert, tot preferenties leidt en uitsluiting binnen de uitsluiting op gang brengt. De bijdrage verwoordt ook het aanvoelen van een brede bevolkingsgroep bij deze almaar meer zichtbaar wordende problematiek: tussen eigenbelang en machteloosheid. Een logische volgende is het interview met een beleidsmedewerker van Samenlevingsopbouw, waarin een aantal principes uit de doeken wordt gedaan waarop een armoedebestrijdingsbeleid geënt moet worden. Het interview reikt een aantal handvaten aan waarmee zowel beleidsmakers als –uitvoerders verder kunnen: filosofische principes worden aangehaald en het verhaal van de grondrechten wordt gekoppeld aan het gebruik van kwalitatief en kwantitatief onderzoeksmateriaal.

Na deze beschouwingen over het beleid, volgen een aantal bedenkingen bij het Indicatorenrapport Armoede 2009. Gestart wordt met het artikel van het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, omdat het vertrekt vanuit een referentieorganisatie en omdat het reflecteert – in de algemene zin van het woord – over het Indicatorenrapport 2009.

Na deze meer academische beschouwing over het Indicatorenrapport 2009 volgt een ervaringsdeskundige in armoede en sociale uitsluiting van de VDAB. In deze bijdrage krijgen we een treffende kwalitatieve aanvulling op het rapport van 2009, als opstap naar de thematische (deel 2) en doelgroepenbenadering (deel 3).

Hoewel armoede een multidimensionaal gegeven is, associeert men armoede vaak met financiële armoede. Het tweede – **thematische** – deel van dit rapport start met het thema **schulden**, in een bijdrage van het OCMW. Het volgende artikel 'Schuldige sta op' geeft een beeld over de manier waarop schulden worden ervaren door generatiearmen.

Omdat een leven in armoede al tekenend kan zijn vanaf de jongste leeftijd en omdat het behalen van een diploma – en in het verlengde daarvan het bezitten van kennis – een beschermingsmechanisme is tegen armoede, handelen de daaropvolgende bijdragen over **onderwijs en kennis**: het GOK-decreet, het geletterdheidsvraagstuk en de digitale kloof.

Na een gedegen onderwijsparcours volgt in een ideale wereld tewerkstelling: het lijkt op papier bijna een evidentie. Duurzame tewerkstelling, met een behoorlijk inkomen, blijft de beste garantie tegen armoede op vele vlakken. De onderzoeksgroep OASes levert in haar bijdrage over **activering** een model dat lokaal toepasbaar is en een antwoord biedt op de vraag hoe je een emancipatorisch activeringstraject op poten zet: het OCMW is hierbij de centrale speler. Rond **wonen** is er de tekst van het Belgisch Netwerk Armoedebestrijding opgemaakt, omdat het artikel vertrekt vanuit een ervaringsgerichte dynamiek en aangekaart wordt vanuit het Belgisch Netwerk. De overstap naar het lokaal woonbeleid wordt consequent gemaakt met het artikel van de Dienst Wonen van de Stad Gent.

'Arm maakt ziek en ziek maakt arm', wordt wel eens gezegd. **Gezondheid** is dan ook een volgend thema. Het OCMW en de Gezondheidsdienst van de Stad Gent leveren hier een bijdrage.

Vaak wordt ervan uitgegaan dat **cultuur** en **vakantie** niet horen bij mensen in armoede. Nochtans zijn zowel culturele participatie als vakantie twee hefboomen om even uit de miserie te ontsnappen. Sterker nog: vaak functioneren deze momenten als ware ankerpunten waar een persoon zich dagen, weken, zelfs maanden aan kan optrekken.

Ten slotte wordt het thematisch gedeelte afgesloten met twee thema's die het samenzijn benadrukken – de **dialogoog** en **sociale cohesie** – met bijdragen van de Zuidpoort en het Buurtwerk van de Stad Gent.

Na het thematische gedeelte is de **doelgroepenbenadering** aan de beurt. Eerst wordt er stilgestaan bij de problematiek van de **dak- en thuislozen**: in het licht van de herlokalisering van de nachtopvang een prangend onderwerp. Het artikel over **senioren** – een te vaak vergeten doelgroep wanneer het over armoede gaat – leert ons dat armoede wel erg snel en gemakkelijk de weg kan vinden in ons dagelijkse bestaan: er hoeft niet veel te gebeuren en we komen snel in een armoedespiraal terecht. Daarna volgt een interview van een teamcoördinator van het Gentse MSOC, het Medisch Sociaal Opvangcentrum voor Druggebruikers. In het beloop van dit interview krijgen we een zicht op zowel de omvang van de groep **druggebruikers** als hun profiel. Afronden doen we met het gedeelte over de **etnisch-culturele minderheden**. Dit deel besteedt aandacht aan het verhaal van de nieuwe EU-burgers en de Roma en eindigt met een algemene beschouwing over de impact van etnisch-culturele minderheden op de hulpverlening.

Afsluitend geven we een **overzicht van de beleidsaanbevelingen** die we uit de verschillende artikels hebben gefilterd. Daarnaast lijsten we de tips op ten aanzien van het Indicatorenrapport.

Deze publicatie is tot stand gekomen met de financiële steun van het Vlaams Stedensfonds. Dank gaat dan ook uit naar de collega's van ABIS – Stadsbrede Subsidies.

Eric Dirix
Els De Vos
Joris Beaumon

Els Verhasselt
Els Bauwens
Annelies Van Steenberge

Cel Armoedebestrijding

Data-Analyse & GIS
Afdeling Beleid, Internationaal en Subsidies (ABIS)
Departement Stafdiensten

© Oliver Dowdle / Stad Gent

DEEL 1 Het armoedebestrijdingsbeleid en het Indicatorenrapport 2009: 'Met meer cijfers bouwen aan een beleid tegen armoede'

1 1 Beschouwingen over het armoedebestrijdingsbeleid

1 1 1 Op naar het wereldkampioenschap bedelen in Gent

Hans Bodyn
Coördinator Straathoekwerk Gent
Stad Gent

New York, 1959. Veel te verwedden dat u nog nooit van de man heeft gehoord maar Ingmar Johanson was een bokser. Hij sloeg de Amerikaanse titelverdediger Floyd Patterson onverwacht maar zeer vakkundig tegen de mat. Ingmar was daarvoor nog een volstrekt onbekende Zweed maar plots een volksheld omdat hij verdomd goed kon boksen.

Als er een strijd is met toeschouwers waarbij het er écht toe, dan laat iedereen zich zien en horen. De Grieken organiseerden kampioenschappen om veel redenen maar ook om te voorkomen dat zich ergens in de verscholen uithoeken onbekend en dus bedreigend talent zou ontwikkelen.

Hoewel we van sport iets kunnen leren, hier gaat het wel degelijk over *armoede*. Ook in de onderbuik van onze stad zijn bekenden, onbekenden en nog anderen die zouden kunnen opduiken wanneer het er écht toe doet.

De bekenden

De lijst is veel langer dan deze opsomming maar onder de bekenden noteren we bijvoorbeeld de Roemeense Roma. Ze brachten ons afgelopen winter het perfecte kerstverhaal. Midden in de desolate volkstuintjes hadden ze hun dorpje gebouwd op een manier zoals we dat enkel op televisie zien. Sloppenwijken in Gent, zo luidden veel kranten. Wie had dat durven denken? Verder in de straat zijn er diegenen die ons doen huiveren als ze in groep zijn, vele halve liters goedkoop bier drinken, roepen en hun honden niet aan de lijn houden.

Over anderen zijn we lyrischer alsof we er persoonlijk mee zijn opgegroeid. Zoals we nooit de achternamen van Kim en Tommeke gebruiken, spreken we over de Zakkenman, Catweasel en Tsjoeleboele. Een enkeling wordt zelfs door middel van een weblog gevolgd door studenten die ook zijn route aandoen.

Dan zijn er nog de klassieke, dikwijls alleenstaande, armen: de zebamensen. Ze doen veel van hun inkopen bij de Zeeman en de Wibra, wonen ergens in de hoogte of in een schamel huisje en hun kinderen gaan naar school. Die laatste krijgen volgens de armoedewatchers veel te dure fietsen, gsm's en mediaspelen, '... ze zouden beter hun geld spenderen aan iets anders ...'

De onbekenden

De onbekenden zien we minder, tenzij we ons best doen. Onder hen de Slowaakse en Bulgaarse Roma. Zij wonen niet in de volkstuintjes maar trekken met de regelmaat van de klok van het ene onbewoonbare pand naar het andere. Van de zowat 3000 à 4000 Roma¹ die in Gent wonen en zullen blijven, leven er veel meer dan een paar honderd in absolute armoede². Dit betekent dat ze niets hebben, alles bij elkaar schooien en zich niet of nauwelijks kunnen verwarmen. Hun kinderen eten wat ze kunnen verzamelen. De gemiddelde levensverwachting bij deze bevolkingsgroep ligt ergens tussen de vijftig en zestig jaar.

Zij maken deel uit van een groter groep: daklozen die het eigenlijk niet zijn. Naar schatting zijn er elke dag een 650-tal kinderen, jongeren en ouderen³, dat 's morgens niet met absolute zekerheid weet waar ze 's avonds kunnen slapen. Allemaal verblijven ze tijdelijk wel ergens. Ze gebruiken leegstaande panden of andere opvangmogelijkheden, slapen bij kennissen, buiten of in een van de stations. Sommigen overwinteren in een kapotte auto of richten de auto zo in dat ze er drie jaar kunnen in wonen. Ze zijn bijzonder inventief en creatief en kunnen overleven op hun manier, soms al 15 jaar en meer. Wat ze niet kunnen, is een curriculum vitae voorleggen dat uitmunt in stabiele huisvesting.

¹ 'Nieuwe EU-burgers en Roma in Gent', Signalennota die in november 2009 door de Integratiedienst en de dienst Straathoekwerk werd voorgelegd aan het Gentse Stadsbestuur.

² Eenvoudige optelsom, op basis van contacten en waarnemingen door straathoekwerkers.

³ Een voorzichtige schatting door de dienst Straathoekwerk in 2010 op basis van het aantal gebruikers van de nachtopvang, gekende krakers (veelal grote gezinnen), jongeren die tijdelijk samenhooken, mensen die op straat leven en dreigende uithuiszetting.

De bevers

Heel stil is het ook rond de mensen die arm zijn, veel meemaakten, probeerden maar het uiteindelijk opgaven. Hun schoendoos is volgepropt met penale en onbetaalde boetes, deurwaardersexploten, vonnissen, betalingsplannen en veel ongeopende brieven. Goed opgeleide mensen hebben die doos dikwijls en efficiënt leeggemaakt maar ze geraakt keer op keer weer vol. De druk op die mensen is groot en terwijl hun leven wordt gemanaged vanuit verschillende hoeken, blijft het resultaat uit. Jarenlang is niet meer gevraagd naar hun verhaal, wel tientallen keren naar de stand van de doos. Tot ze het niet meer kunnen verdragen, afhaken en uiteindelijk de zorg en de dwingende empathie mijden.

Het doet denken aan de bever, het knaagdier dat we zelden te zien krijgen in zijn natuurlijke omgeving. Lang is men er van uitgegaan dat bevers dammen bouwen om laagland onder water te zetten en dit vanuit een agrarisch intellectueel inzicht. Zo zouden ze zichzelf kunnen voorzien in voedsel, jonge boomscheuten, het jaar dat er op volgt. Een bioloog stelde zich echter ernstige vragen hierover. Hij zocht een droge plaats in de buurt van een populatie bevers, liet uit twee luidsprekers het geluid van stromend water weerklinken en wachtte af. Vrijwel onmiddellijk kwamen bevers uit alle richtingen aangelopen, maakten grachtjes waarlangs ze modder en takjes versleepten naar de luidsprekers. Ze bedekten die zolang tot het geluid van stromend water niet meer was te horen. Bevers zetten, zo bleek uit verder onderzoek, laagland helemaal niet onder water omwille een organische vooruitziendheid. Bevers kunnen simpelweg het lawaai van stromend water niet verdragen en hebben het instinct om geluid om te zetten in stilte. Misschien ligt een gelijkaardig instinct aan de basis van vele zorgmijders.

Er is een strijd

Onze stad heeft grootstedelijke ambitie maar de actieradius wordt klein zodra je niet meer behoort tot de markt van welzijn en geluk. Het grote aantal mensen dat vandaag naar aandacht schreeuwt, staat aan te bellen bij steeds dezelfde voordeuren. Daar is het drummen want lang niet iedereen wordt bediend. Er wordt gevochten om een plaats en dit heeft invloed op het straatleven. Onderlinge solidariteit bestaat nog maar de sfeer is bitser geworden en de wederzijdse ondersteuning onder lotgenoten is ver te zoeken. Ook hier luidt het: voor wat, hoort wat! Ik verklap je mijn slaappleaats en je mag er deze nacht bij ... in ruil voor een sixpack Cara-pils.

Het is een bijna economisch rendementsprincipe, maar de hulp- en zorgverlener kan uit het ruime gamma kiezen om te werken met de gemakkelijkst hanteerbare mensen. Met bijzondere waardering voor tal van therapeutische proefprojecten maar de directeur van een psychiatrische instelling kan maar beter de bedden vullen met depressieve vrouwen en mannen uit de middenklasse. Het is een relatief gemakkelijk behandelbare aandoening, na enige tijd kan je de persoon in kwestie een positief ontslag geven, hoogstwaarschijnlijk is er in de eigen omgeving goede nazorg en belangrijk: de rekeningen zullen betaald worden. Iedereen blij!

Anders zou het zijn wanneer de expliciete keuze wordt gemaakt om te werken met het grote aantal daklozen, dat daar bovenop destructief alcohol of drugs gebruikt en te kampen heeft met psychoses of schizofrenie. Hun ziekteverzekering is niet in orde, ze ontwrichten de groepstherapieën en hebben geen verse kledij mee. Naar huis sturen kan niet want ze hebben geen huis. Er is een grote waarschijnlijkheid dat de rekeningen niet worden betaald en de sociale dienst vindt maar geen oplossing voor die hond die ze meebrachten bij de aanmelding.

Er zijn toeschouwers

Velen weten het onderhand wel, de stad heeft een rommelende onderbuik. Hoe langer hoe meer is armoede aanwezig in het straatbeeld en de media. Dit jaar staat in het teken van het Verzet tegen Armoede en Uitsluiting en je kunt er bijna niet omheen. Zolang we het echter niet voelen en ruiken, bevinden we ons op een veilige afstand. Dat maakt ons tot eeuwige toeschouwer. We weten ook niet goed wat we met al die armoede moeten aanvangen. Van bij de individuele naastenliefde tot op het niveau van de structurele beleidsvoering hoor je meer en meer alibi's invoeren. We mogen geen gevaarlijke precedenten scheppen; we moeten oppassen met het

aanzuigeffect; vooraleer de koek te verdelen moet er een koek zijn; voor wat, hoort wat en straks komen ze allemaal naar hier ...

Maar als toeschouwer blijven we allen het armoedefenomeen nauwlettend in het oog houden, want we willen niet dat het ons overkomt.

Het doet er écht toe

Het aantal mensen dat leeft in armoede of flirt met de armoedegrens is zeer groot geworden. En de armoede, voor zover die gradaties heeft, gaat bij steeds meer mensen over honger, kou en ontbering. Ondertussen leven we in een wereld die niet echt eerlijk verdeeld is.

Of we dat nu graag hebben of niet: zolang er plaatsen zijn waar er niets is en andere waar er decadent veel is, zullen mensen die niets hebben naar de plaatsen komen waar anderen decadent veel hebben. Het kapitalistische model dat die decadente overvloed mogelijk maakt, hoe pervers kan het zijn, is inherent uitsluitend want deze vorm van economische vrijheid kan niet gepaard gaan met gelijkheid. Niet in de stad en niet op wereldniveau.

En dus...

Op Gents niveau alleen staan we onmachtig tegenover dergelijke systemen en processen. We kunnen er wel voor zorgen dat mensen niet overboord worden geslagen, of kunnen worden opgepikt opdat ze niet prompt overbodig worden.

In de onderbuik van onze geliefde stad hebben we alle belang om minstens in te zetten op een maximaal contact met de bekenden, onbekenden en zorgmijders. Het collectieve belang omdat we daartoe zorgethisch verplicht zijn en geen samenleving willen die mensen achterlaat. Het private belang omdat het morgen, het mag egoïstisch klinken, onze beurt kan zijn.

Wat houdt ons nog langer tegen? Er is een strijd, er zijn toeschouwers en het doet er écht wel toe. Op naar het wereldkampioenschap bedelen in Gent! Iedereen zal er zijn en zij die niet meedoen, zullen supporteren, want het is meer dan ooit ook hun wedstrijd.

1 1 2 Iedere schending van grondrechten is er een teveel

Interview met Kris Dom, beleidsmedewerker Samenlevingsopbouw Gent

Kris, hoe moet een degelijk armoedebestrijdingbeleid gevoerd worden, volgens jou?

‘Een goed gebalanceerd armoedebestrijdingbeleid moet niet enkel rekening houden met iedere schending van de grondrechten. Het beleid dient zich ook bewust te zijn van de spanning die er heerst tussen het onrecht dat mensen aangedaan wordt en de representatie van deze mensen. Het is een én – én verhaal: je dient met beide aspecten rekening te houden.

Typerend bij dit verhaal is hoe het beleid omgaat met kwalitatief en kwantitatief materiaal: het kwalitatief materiaal wordt vaak als minderwaardig aanzien. Neem nu een reeks interviews met bijvoorbeeld zes Turkse vrouwen. Hoewel het resultaat van zo’n interviews erg waardevolle signalen kan omvatten voor beleidsmakers, toch waarderen zij dergelijk materiaal vaak minder: representatieve cijfers schatten de beleidsmakers vaak hoger in. Nochtans is het de plicht van een politicus om in te grijpen wanneer er sprake is van een schending van grondrechten: ook wanneer deze schending het licht ziet via kwalitatieve projecten zoals het Photovoice project van Samenlevingsopbouw of dit armoederapport.

We moeten er ons allen van bewust zijn dat politici rekening moeten houden met verkiezingen – gelukkig maar – en dat zij verkozen worden door de meerderheid. Met andere woorden: politici voeren steeds het beleid van de meerderheid. En daar is niets verkeerd mee, behalve wanneer een minderheid lijdt onder een fundamenteel onrecht: dan dienen politici in gang te schieten om dit onrecht te bestrijden.

Beleidsmakers en –uitvoerders werken vanuit twee invalshoeken: enerzijds hun politieke waarden en normen, anderzijds hun eigen waarden en normen, los van alle partij-invloeden. Aan de eigen waarden en normen valt niet te ontsnappen. Neem het voorbeeld van mensen zonder wettig verblijf: je kunt op verschillende manieren reageren op deze groep. Zo is het mogelijk om deze groep te negeren, het is zelfs gemakkelijk om dit te doen: wanneer je dan met mensen uit deze groep geconfronteerd wordt, kan er niet geappelleerd worden aan je menselijkheid.'

Is het werken met vertegenwoordiging van minderheden iets waar een beleid zich kan op enten?

'Zeker en vast. Er zijn momenteel ongeveer 250.000 Gentenaars, daarvan leeft ongeveer 10 % in armoede. Dit wil zeggen dat een groep van 25.000 stemmen in armoede leeft. Dit is impliciet een pleidooi voor de stemplicht: mensen die danig verzwakt zijn door de tegenslagen uit hun leven zouden anders vaak niet de weg vinden naar het stemhokje. Voor een beleidsmaker is de herkomst van deze stemmen echter onduidelijk: zij weten niet wie er precies voor hen gestemd heeft. Dus als je me vraagt of het een goede oplossing is om een beleid te enten op het werken met vertegenwoordiging, en dus ook het werken met kwalitatief materiaal, dan is het antwoord volmondig: ja!

Let wel: je dient twee soorten situaties in het vizier te houden. Wanneer het bijvoorbeeld gaat over het aanleggen van een plein en er dient gekozen te worden voor een grijze of zwarte vloerbedekking, dan is er niets op tegen om een bevraging te organiseren en de uitslag van deze bevraging het resultaat te laten bepalen. Het wordt een gans ander verhaal wanneer het bijvoorbeeld handelt over het recht op onderwijs. Je stelt vast dat ouders in kwetsbare posities moeilijker communiceren met leraars. Laten we zeggen dat het over 2,5 % van de ouders gaat, met andere woorden 97,5 % van de ouders heeft geen enkel probleem in het communiceren met het lerarenkorps. Dient er dan een beleid rond deze 2,5 % gevoerd te worden? Jazeker. Politici kijken best in eigen hart in dergelijke situaties: wanneer onderwijskansen in het gedrang komen, is dit een fundamenteel onrecht en moet de politicus in gang schieten.

Vaak ligt het individueel schuldmodel – in dit model ligt de persoon zelf aan de basis van zijn precaire leefomstandigheden – aan de basis. Een voorbeeld: iemand die in armoede leeft komt al briesend het bureau van de directie binnen en doet luidkeels zijn beklag, als reactie blaast de directie alle bruggen op. Alle communicatie wordt afgesloten. Hier moet de directie zich echter de vraag stellen waarom een persoon op een dergelijke manier reageert. Waarom komt een ouder niet naar een oudercontact: schrik om klachten te horen, schaamte over versleten kleren?

Naast het gebruik van het individueel schuldmodel is het meerderheidsdenken een 2de verklaring voor het niet begrijpen of het negeren van mensen die leven in precaire omstandigheden. Wanneer het goed gaat met 97,5 % van de ouders, dan is alles toch in orde? Neen dus, toch niet in dit geval.

Ik citeer hierbij de theorie van de filosoof Levinas. In deze theorie staat de Andere centraal. De Andere is fundamenteel anders dan jezelf: je kunt de Andere niet kennen, indien je het omgekeerde beweert, dan misken je de Andere en plaats je hem in een vakje. Het verhaal van wie ze zijn, met hoeveel, enzovoort, is begrijpelijk in een kader van beheersbaarheid, zeker in het geval van politici. Maar je moet je er wel degelijk van bewust zijn dat je stukjes kan meten, maar bijlange niet alles. Aantallen zeggen niet altijd wat er gebeurd is.

Het probleem met de meest kwetsbaren onder ons is dat ze vaak niet de weg vinden naar beleidsmakers of –uitvoerders. Deze mensen staan te roepen aan een loket, maar versturen geen email naar een schepen of departementshoofd met drie bijlagen en verwijzend naar het een of het ander artikel uit de wet. Met andere woorden: deze groep heeft het moeilijk om haar eigen schendingen van grondrechten bekend te maken. Eigenlijk worden ze twee keer ge-

straf: ze zijn een minderheid, wat ervoor zorgt dat de politiek en het beleid zich minder tot hen richt én ze beschikken niet over de noodzakelijke hulpbronnen, zoals onderwijs, een uitgebreide woordenschat, het 'juiste' netwerk, maar ook fysieke hulpbronnen zoals internet of middelen om mobiel te zijn ... Dit betekent dat grondrechtenschendingen bij deze groep veel minder spontaan boven komen drijven. Dit onrecht moet via tussenpersonen gekneed, gevormd en getoond worden zodat dit tot bij de beleidsmakers geraakt.'

Welke boodschap wil je nog meegeven aan onze Gentse beleidsmakers?

'Ik stel vast dat het beleid maatregelen uitvaardigt voor alle burgers, dikwijls met de meest kwetsbaren onder ons in het achterhoofd, maar ik stel eveneens vast dat deze groep er vaak het minst van geniet: het zogenaamde mattheuseffect. Dit is een jammere zaak. Een voorbeeld is het verhaal van de zonnepanelen: degene die de panelen zelf niet kunnen betalen, zouden de kost moeten dekken voor degene die deze panelen wel kunnen aanschaffen. Ik ben ervan overtuigd dat het nooit zover zal komen, maar het illustreert wel mijn punt. Een ander voorbeeld is de stijging van de btw in Engeland: iedereen betaalt daardoor meer, ook mensen die leven in precaire omstandigheden. Daarnaast daalt de vennootschapsbelasting: dit is een voorbeeld van keuzes die gemaakt zijn op basis van bepaalde politieke waarden.

Er zou moeten gezorgd worden voor een suehtham-effect: namelijk dat degene die veel bezitten wat minder zullen hebben en dat zij die niets hebben zullen krijgen. Een voorbeeld van een dergelijke maatregel is een proactieve toekenning van rechten, zoals het Omnio-statuut: momenteel maakt amper 30 % van wie er recht op heeft, gebruik van dit statuut. Er zijn in onze hedendaagse kennismaatschappij zoveel automatiseringsmogelijkheden dat dit realiseerbaar moet zijn met één druk op de knop. Het beleid moet onmiddellijk aftoetsen of een maatregel de beoogde doelgroep bereikt en zo niet moet het bijsturen.

Kortom: ik wil graag een lans breken voor het gebruik van kwalitatief materiaal – zoals bijvoorbeeld getuigenissen – wanneer het gaat over grove schendingen van grondrechten. Eén burger zonder drinkbaar water is er een teveel. Meer nog: iedere schending van een grondrecht is er een teveel!

Een goede praktijk van hoe er wel rekening wordt gehouden met mensen in armoede is de manier waarop het Gentse Lokaal Sociaal Beleid (LSB) cultuurparticipatie organiseert voor maatschappelijke kwetsbare groepen. In deze overlegstructuur zitten onder andere gebruikers die toegeleid zijn via de KRAS-diensten, het OCMW, de Verenigingen waar armen het woord nemen (VWAHWN), enzovoort.

De VWAHWN vertegenwoordigen niet àlle 25.000 mensen in armoede, maar toch is het enorm belangrijk om hen te betrekken wanneer het over een schending van de grondrechten gaat: zij hebben een arsenaal aan getuigenissen, cases, ... die een duidelijke meerwaarde bieden bij het optreden tegen dergelijke schendingen. Daarom is het ook een taak voor deze verenigingen (maar ook voor organisaties als Samenlevingsopbouw) om te blijven zoeken naar mensen in armoede, dit is ook meteen hun moeilijkste taak. Zij moeten immers blijvend een inspanning leveren om deze mensen te vinden en te bereiken en hun ervaringen tot bij het beleid te brengen. Het is dan de taak van het beleid om de cases van deze minderheid in het vizier te houden.

Het is dus goed dat de Stad Gent een structuur zoals het LSB op poten zet en organiseert met mandatarissen die bepaalde groepen representeren, maar dit mag geenszins gebeuren onder het mom van beheersbaarheid. Je mag dus in geen geval besluiten dat een vertegenwoordiger van Samenlevingsopbouw een vertegenwoordiger is van alle Gentse mensen die in precaire omstandigheden leven, je kunt evenmin opperen dat je de mensen in armoede geraadpleegd hebt, wanneer je met een van hun vertegenwoordigers hebt gesproken.'

© Oliver Dowdle / Stad Gent

1 2 **Beschouwingen over ‘Het Indicatorenrapport 2009: Met meer cijfers bouwen aan een beleid tegen armoede’**

1 2 1 **Met meer kennis bouwen aan een beleid tegen armoede**

Henk Van Hootegem

Medewerker

Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting

Een interessant lokaal initiatief

Het Gents Indicatorenrapport Armoede 2009 is een bijzonder interessant initiatief. Kennis is essentieel om doelmatig te handelen in de strijd tegen armoede en sociale uitsluiting. Beleidsmensen kunnen er gebruik van maken voor de uitwerking van maatregelen, en voor – en dit is minstens even belangrijk – de evaluatie ervan. Wat dit laatste betreft zien we immers dat heel wat goedbedoelde beleidsinitiatieven op het terrein weinig worden toegepast of zelfs perverse effecten hebben. De titel van het rapport 2009 – ‘Met meer cijfers bouwen aan een beleid tegen armoede’ – is dan ook goed gekozen, al zouden we ‘cijfers’ graag vervangen zien door ‘kennis’, om zowel het kwantitatieve als het kwalitatieve te vatten.

Indicatoren in de werking van het Steunpunt Armoedebestrijding

Voor het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting (verder: Steunpunt) zijn indicatoren altijd belangrijk geweest. In het samenwerkingsakkoord tussen de federale staat, de gewesten en de gemeenschappen⁴ – waarmee het interfederale Steunpunt in 1999 werd opgericht – wordt het belang van indicatoren in de werking van het Steunpunt ook vermeld. Dit was tevens de aanleiding voor de organisatie van een project in 2002 en 2003 waarbij een groep mensen uit armenverenigingen, administraties, diensten en wetenschapsinstellingen

⁴ Samenwerkingsakkoord tussen de federale Staat, de Gemeenschappen en de Gewesten betreffende de bestendiging van het armoedebeleid, Belgisch Staatsblad van 16 december 1999 en 10 juli 1999.

gen tijdens een intensief dialoogproces van anderhalf jaar op zoek zijn gegaan naar indicatoren die armoede op een goede manier kunnen omschrijven (verder: indicatorenproject). Sindsdien maakt het Steunpunt ook deel uit van de werkgroep 'indicatoren' van het Nationaal Actieplan Sociale Insluiting, en vroeg het verschillende onderzoeksprojecten aan bij federaal Wetenschapsbeleid. Het Steunpunt formuleert beleidsaanbevelingen voor de verschillende regeringen, parlementen en adviesraden in ons land, in het bijzonder op basis van een intensief overleg met de verschillende actoren in de strijd tegen armoede. Deze aanbevelingen komen vooral terecht in de tweejaarlijkse verslagen van het Steunpunt; in het Verslag 2005 is ook een hoofdstuk over kennis opgenomen (Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, 2005). Ook op de site van het Steunpunt wordt veel aandacht besteed aan de bestaande kennis en indicatoren met betrekking tot armoede en sociale uitsluiting.⁵

⁵ www.armoedebestrijding.be, zie meer specifiek de rubrieken 'feiten en cijfers' en 'indicatoren'.

Een evenwichtige set van indicatoren

Het Gentse Indicatorenrapport tracht het multidimensionale karakter van armoede in een veelzijdige set van indicatoren te vertalen.

Deze set kan echter nog aangevuld worden.

In het indicatorenproject van het Steunpunt kwam het schuldenthema heel nadrukkelijk naar boven drijven als een wezenlijk onderdeel van heel wat armoedesituaties. Er werd gewezen op het veelvuldig voorkomen van schulden die eigenlijk te maken hebben met rechten van mensen: schulden met betrekking tot huisvestingskosten (huur en energie), schoolkosten en ziekenhuisfacturen. De groep benadrukte toen dat omtrent deze schulden nauwelijks indicatoren of gegevens bestaan. Dit is nog altijd het geval, wat de afwezigheid van een grondige benadering van deze thematiek in het Gentse Indicatorenrapport kan verklaren. Het lijkt juist interessant dat bij de betrokken instellingen deze informatie verzameld wordt (scholen, ziekenhuizen, ...). Hierdoor wordt een bevraging van de doelgroep zelf – die vaak moeilijk verloopt – vermeden.

Met betrekking tot de woonsituatie van Gentenaren verschaft het rapport ons enkele opmerkelijke – en tegelijk – schrijnende gegevens. 27 % van de private huurders heeft recht op een sociale woning⁶. Huize Triest ontvangt van september 2008 tot en met augustus 2009 1091 verschillende bezoekers. Je zou kunnen stellen dat 0,45 % van de totale Gentse bevolking door deze ene organisatie (in een situatie van dak- of thuisloosheid) wordt ontvangen⁷. Het aantal uithuiszettingen is ook opgenomen in het rapport, en blijft over de verschillende jaren stijgen. Wat nog kan aangevuld worden, is het aantal mensen met een referentieadres⁸, hoewel we verschillende signalen van het terrein krijgen dat dit systeem niet altijd even correct wordt toegepast.

Gegevens rond de betalingsproblemen voor gas, elektriciteit en water ontbreken in het rapport; nochtans verdient het aanbeveling dat ook de cijfers van de distributienetbeheerder, de watermaatschappij en het OCMW (meer specifiek de werking van de Gentse Lokale Adviescommissie) worden toegevoegd. Deze cijfers kunnen ons immers inzicht verschaffen van het aantal betalingsproblemen en de aanpak daarvan.

Verscheidenheid in gegevensverzameling

Om een completer beeld te kunnen krijgen over de armoedeproblematiek moeten we verschillende manieren van gegevensverzameling gaan combineren. De bronnen die het Gentse rapport gebruikt zijn al veelzijdig, maar terecht wordt er op gewezen dat het meeste materiaal betrekking heeft op het Vlaamse en nationale niveau. Hier kan geprobeerd worden om verdere stappen te zetten door een aantal initiatieven te nemen die op middellange termijn kunnen lonen. We doen enkele voorzetten:

- Zo veel mogelijk gebruik maken van administratieve databanken. Een aantal gegevens bevindt zich op stedelijk niveau, terwijl andere gegevens veel meer dan nu het geval is, moeten ontsloten worden uit nationale of Vlaamse databanken. De verplichte registratie van huurcontracten (die in 2008 is ingevoerd) zou ons bijvoorbeeld op termijn iets moeten leren over de huurprijzen.

⁶ Deze studie is enkel uitgevoerd op postcode 9000, niet over de ganse stad.

⁷ We moeten hier volledigheidshalve vermelden dat het publiek van Huize Triest niet enkel afkomstig is uit Gent, en er nog andere organisaties zijn die dak- en thuislozen opvangen.

⁸ Dit is een adres dat bepaalde mensen die niet in België wonen of er geen verblijfplaats hebben, de mogelijkheid biedt om toch een contactadres te hebben in een Belgische gemeente. Het is een "administratief" recht, maar in sommige gevallen opent het tegelijk bepaalde rechten voor de betrokkene.

9 Op vraag van het Steunpunt is er momenteel een onderzoeksproject aan de gang in het kader van het federaal onderzoeksprogramma AGORA waarbij de SILC-enquête wordt aangepast aan de doelgroepen van mensen zonder wettig verblijf en daklozen. Deze groepen worden immers niet bevraagd in de 'gewone' enquête. In het kader van dit AGORA-project is een aangepaste bevraging bij deze groepen in België lopende, waaraan trouwens ook enkele Gentse organisaties meewerken.

10 Via het nemen van foto's, interviews en groepsgesprekken denken mensen na over hun leefwereld en hun toegang tot de sociale grondrechten. Via acties, affichecampagnes, tentoonstellingen, ... worden de resultaten naar buiten gebracht. Bedoeling is een meer realistisch beeld over uitsluiting en armoede te bieden, zodat vooroordelen verminderen. Deze informatie kan beleidsmakers helpen om structurele armoedebestrijdende beslissingen te nemen.

11 http://www.mi-is.be/armoede_100323-1350/pages_nl/startMenu.html

- Onderzocht kan worden hoe meer gebruik te maken van de gegevensverzameling op 'het terrein' door de instellingen die er actief zijn. In het Gentse Indicatorenrapport zijn bijvoorbeeld cijfers opgenomen over uitgedeelde voedselpakketten. Hierboven werd al verwezen naar schulden met betrekking tot energie-, school- en ziekenhuiskosten. Men zou kunnen trachten deze instellingen systematisch te vragen hierover verslag uit te brengen. Daarnaast zou men jaarlijks een telefonische of schriftelijke 'luisterronde' bij de terreinorganisaties kunnen organiseren over hoe men de evolutie in het voorbije jaar inschat, en of er zich opmerkelijke verschuivingen of tendensen voordoen.
- Via enquêtes kan meer inzicht verworven worden in de levensomstandigheden van de Gentenaar. Het Indicatorenrapport verwijst al naar gegevens van het Leefbaarheidsonderzoek en een bevraging in de Bloemekenswijk. Dergelijke bevestigingen zijn zeker initiatieven die vervolgd verdienen. Misschien kan men bekijken of de SILC-bevraging – in België een van de belangrijkste bronnen voor de becijfering van verschillende armoede-indicatoren – niet kan ontsloten worden op Gents niveau, en aangevuld kan worden met een bijkomend aantal enquêtes.⁹ De instrumenten en (opgeleide) enquêteurs zijn al voorhanden, maar aan een dergelijke enquête hangt natuurlijk een prijskaartje.
- Last but not least moeten we kwalitatief onderzoek vermelden, als we meer zicht willen krijgen op de structuren en mechanismen in het ontstaan en bestendiging van armoedesituaties. In kwalitatief onderzoek kan de diversiteit in levenssituaties ook meer aan bod komen. In het indicatorenproject van het Steunpunt werd door de deelnemers de manier waarop armoede door mensen wordt beleefd sterk benadrukt. In kwalitatief onderzoek kan dit aspect, dat verband houdt met de menselijke gevoelens, beter tot uiting komen. Het project 'Sterke armen in beweging' van Samenlevingsopbouw Gent¹⁰ kan interessant kwalitatief materiaal aanbrengen.

Indicatoren en participatie?

Een andere uitdaging voor de toekomst is de deelname van verschillende actoren bij het samenstellen van de indicatorenset en de interpretatie van de gegevens: hoe kan iedereen erbij betrokken worden?

In de eerste plaats moeten we hierbij het belang onderstrepen van de toegankelijkheid van de bestaande informatie, voor geïnteresseerde burgers, beroepskrachten van organisaties en instellingen, ambtenaren, wetenschappers ... Het Indicatorenrapport 2009 ligt op tafel, maar zodra verschillende edities het licht hebben gezien, zou een webtoepassing interessant kunnen zijn (zie ook de site van de Interfederale Armoedebaarometer¹¹).

Op de tweede plaats kan het initiatief bij het eerste indicatorenrapport om mensen uit verschillende organisaties en instellingen bij de opstelling van het rapport te betrekken, gecontinueerd en versterkt worden. Het zou bijzonder interessant kunnen zijn verschillende debatmomenten te plannen, waarbij zowel statistici, ambtenaren, beroepskrachten van organisaties en instellingen als leden van de Verenigingen waar armen het woord nemen... van gedachten wisselen over de keuze van indicatoren, de gegevensverzameling, en de interpretatie van de onderzoeksresultaten. Een dergelijke gedachtewisseling kan de inzichten verscherpen en nuanceren. In het eindrapport van het indicatorenproject van het Steunpunt werd de betrokkenheid van mensen in armoede sterk benadrukt: *"Bij het afsluiten van het hoofdstuk met betrekking tot de menselijke gevoelens, hebben de deelnemers gewezen op het feit dat het noodzakelijk was om bij het gebruik van enquêtes de hulp van een werkgroep met daarin vertegenwoordigers van de mensen in armoede in te roepen. De nadruk werd gelegd op de enquêtes. Maar algemeen gesteld, blijkt het verzamelen, het gebruiken en het interpreteren van gegevens betreffende armoede delicaat te zijn, waar ze ook vandaan komen. Zowel het opstellen van indicatoren als het gebruik ervan vergen een grote voorzichtigheid opdat men, zowel voor wat betreft de manier waarop over armoede wordt gepraat als voor de wijze waarop het armoedebeleid wordt geëvalueerd, de voeling met de realiteit zoals door de mensen in armoede be-*

leefd, garandeert. Het trefwoord dat door een afgevaardigde van een administratie werd gebruikt was 'waakzaamheid' en dit woord werd nadien door de andere deelnemers weerhouden." (Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, 2004).

In elk geval is de vraag van de Gentse Stedelijke Cel Armoedebestrijding aan verschillende organisaties om een feedback op het haar Indicatorenrapport te schrijven een interessant initiatief, hieraan een debatgedeelte toevoegen kan een bijkomende meerwaarde geven. Bij de opmaak van het Brussels armoederapport 2008 werden ook verschillende delen gepland, waarbij dialoog en participatie werd nagestreefd. Bovendien engageert het Brusselse parlement zich hierbij voor een politiek debat met betrekking tot dit armoederapport.

Het is in elk geval duidelijk dat met dit eerste Gentse Indicatorenrapport een eerste belangrijke bijdrage is geleverd aan een onderbouwd armoedebeleid. Het is aan de beleidsverantwoordelijken om met dit materiaal en deze inzichten verder te gaan, de dialoog errond te ondersteunen en te versterken, en het politieke debat aan te gaan.

Bibliografie

Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel-Hoofdstad (2008). *Brussels Armoederapport*. Brussel-Hoofdstad: Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie.

POD Maatschappelijke Integratie (2010). *Interfederale Armoedebarmometer*. www.mis.be.

Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting (2004). *Een andere benadering van armoede-indicatoren: onderzoek – actie – vorming*. Brussel: Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding.

Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting (2005). *Armoede uitbannen. Een bijdrage aan politiek debat en politieke actie*. Brussel: Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding.

1 2 2 Het Indicatorenrapport Armoede 2009: de reactie van een ervaringsdeskundige

Manfred Boriau

*Ervaringsconsulent armoede en sociale uitsluiting
VDAB*

Ik heb het Indicatorenrapport 2009 'Met meer cijfers bouwen aan een beleid tegen armoede' met veel interesse gelezen. Wel dienen enkele cruciale punten van dit rapport meer in detail toegelicht te worden. Andere zaken zijn spijtig genoeg niet vermeld.

In het hoofdstuk over de armoedegrenzen wordt er gesproken over het feit dat er bij de Gentse huisvestingsmaatschappij geen daling is van huur- en verkoopprijzen, maar dat door de crisis (die nu in België heerst) juist een stijging is ontstaan. Dit wordt veroorzaakt door de verhoging van intrestvoeten bij de bank of hogere afbetalingen. Ook de kosten van immobiliënkantoren of notarissen lopen echter verder op. Mensen met een zeer laag inkomen krijgen tevens –in tegenstelling tot vroeger– bij verscheidene banken geen lening meer, omdat hun inkomen zo laag ligt.

Wat er ook vermeld zou mogen worden, is dat eigenaars van woningen op de reguliere woonmarkt hun eisen voor toekomstige huurders steeds hoger stellen. Mensen met een zeer laag inkomen of mensen zonder stabiel inkomen vallen hierdoor uit de boot. Eigenaars aanvaarden steeds minder dat toekomstige huurders een leefloon of werkloosheidsuitkering ontvangen. In zulke gevallen vragen ze naar iemand die borg wil staan voor de kandidaat-huurders. Die persoon moet een vast inkomen hebben. Hij dient dit te kunnen aantonen aan de hand van een loonfiche, of andere bewijsmiddelen, zoals rekeninguittreksels. Niet zelden worden mensen geweigerd op basis van huidskleur of geloofsbelijdenis. Ook mensen met een laag inkomen en/of met

een grote kinderlast worden soms geweigerd. Deze kinderen zouden te veel overlast kunnen geven in de buurt.

Daarnaast zijn de inkomsten van mensen met een laag inkomen soms te laag om een echt goed leven te hebben en al hun levensnoodzakelijke kosten te betalen. Voorbeelden van zulke noodzakelijke kosten zijn: medische kosten (artsen, ziekenhuizen, tandheelkunde...), gezonde voeding, facturen van elektriciteit en water, telefoon- en internetkosten die zeer hoog oplopen, afbetalingen die lopende zijn bij banken. Ik ga wat dieper in op enkele van deze uitgavenposten. De tarieven van elektriciteit en water worden om de haverklap aangepast. Sommige kosten worden onterecht aan de consument doorgerekend. De maatschappijen hanteren bovendien woekerintresten bij laattijdige betalingen. Een aantal kosten is ook niet zichtbaar voor de consument en kan dus niet gecontroleerd worden. Vaak wordt beweerd dat mensen met een laag inkomen moeten besparen op hun telefoon- en internetkosten. Deze media zijn echter cruciaal voor de uitbouw van een sociaal leven en om mee te kunnen in deze maatschappij. Aan de hand van internet zoeken ze werk of een huis. Ze onderhouden contacten en vinden via het internet ontspanningsmogelijkheden. Daarnaast is het internet voor kinderen onontbeerlijk voor het maken van huiswerk. Ten slotte wil ik ingaan op de afbetalingen bij banken. Dit kan gaan om een hypothecaire lening of een lening voor een auto. Ook kopen op afbetaling is relatief wijdverspreid onder mensen met een laag inkomen. Daarnaast zijn er deurwaarders die een ereloon of honorarium vragen bij een huisbezoek of wanneer ze een inboedel inslaan of attesteren. Dat zijn allemaal dingen die mensen met een laag inkomen verplichten om leningen aan te gaan.

Een ander punt dat onderbelicht bleef in het rapport is de situatie van mensen van wie het inkomen uit arbeid niet veel hoger ligt dan de minimale werkloosheidssteun. Zij verliezen namelijk bepaalde rechten die men wel heeft als men werkloos is, zoals voedselpakketten, gratis medische hulp, derdebetalersregeling bij dokters, tandartsen, apotheken (verminderd remgeld op hun aankopen voor medische zorgen), recht op Omnio-statuut of maximum factuur bij het ziekenfonds, hulpverlening van psychologen, psychiaters ... Dit zorgt voor heel wat ergernis en zorgen waardoor de motivatie om te werken nog verder verkleint bij de mensen in armoede of mensen met een laag inkomen.

Ook wordt er door het beleid nu heel veel belang gehecht aan mensen die behoren tot een kansengroep. Mensen met 'enkel' een zeer laag inkomen vallen hier – nog maar eens - uit de boot, omdat ze niet tot een specifieke groep behoren. Ze zijn ofwel te jong, te oud of hebben andere zaken niet die hen tot een bijzondere groep zouden doen behoren, zoals mensen die ouder zijn dan 50 jaar, nieuwkomers in België, mensen met een handicap, enz. Hierdoor groeit ook een zekere frustratie bij mensen die vinden dat ze worden uitgesloten of niet gepast worden geholpen.

Bij het hoofdstuk over daklozen en thuisloosheid mis ik de vermelding dat er een zeer groot gebrek is aan opvangplaatsen voor mensen in acute dak- en/of thuisloosheid. Mensen die al in armoede leven, geraken soms dak- of thuisloos door een opeenstapeling van problemen die ze meemaken en waarvan ze zelf niet altijd aan de basis liggen. Soms liggen de opvoeding en de waarden en normen die ze als kind meekregen, aan de basis, en vaak kunnen deze mensen hun problemen moeilijk zelf oplossen: er is dus een aangepaste hulpverlening nodig. Dit probleem wordt enkel groter als die mensen ook nog eens geweigerd worden voor een bedplaats of ruimte om even tot zichzelf te komen. Mijn ervaring is dat mensen vaker op straat belanden of in hun auto moeten slapen, of nog bij vrienden logeren. De mensen die zo gastvrij zijn om iemand op te vangen, lopen dan wel het risico om zelf in de problemen te geraken met hun huisbazen. Bij de diensten wordt vaak eerst bekeken of de mensen middelen hebben om in een jeugdherberg of een formule 1-hotel te kunnen logeren. Er wordt slechts in uiterste nood gekeken naar een eventuele openstaande plaats in een onthaalhuis of in de crisishulpverlening. Deze werkwijze is niet aangepast

aan de noden van mensen in armoede. Er is een grote nood aan een goed en gepast aanbod van opvangplaatsen/mogelijke oplossingen om mensen in armoede met een acuut opvangprobleem te ondersteunen. De mensen voelen zich door deze omstandigheden vaak in de steek gelaten.

Het is mijns inziens noodzakelijk om dit alles aan het licht te brengen. Het beleid dient het voorgaande in het achterhoofd te houden bij alles wat het doet. Het zou ervoor kunnen zorgen dat mensen die hier hun hele leven wonen niet vergeten worden, door hun beleid aan hen aan te passen.

Ten slotte lijkt het zinvol om op te merken dat de mensen die in armoede leven te weinig gehoord worden! Verenigingen waar armen het woord nemen of andere bewegingen waar mensen in armoede een plaats vinden, moeten betrokken worden bij het uitstippelen van het beleid. Daarnaast kan de samenwerking en de communicatie tussen de verschillende diensten beter afgestemd worden, zodat diensten ook samen kunnen werken aan een gemeenschappelijk doel.

© Oliver Dowdle / Stad Gent

DEEL 2 Thematische bijdragen

2 1 Schulden

2 1 1 De schuldproblematiek en het hulpverleningsaanbod

*Mia Van den Heede
Hoofdmaatschappelijk werker
Juridische Dienst, Cel Schuldbemiddeling
OCMW Gent*

In het cijfermateriaal van het Indicatorenrapport Armoede 2009 merken we een duidelijke stijging van het aantal dossiers schuldhulpverlening. Meer en meer mensen met betaalproblemen kloppen aan bij het OCMW om hulp te vragen. Het vooroordeel leeft dat het OCMW een instelling is voor mensen zonder inkomen of voor mensen die recht hebben op een leefloon. In de praktijk blijkt dat een groot deel van de mensen die zich bij het OCMW aanmelden met een vraag tot schuldbemiddeling of schuldhulpverlening tewerkgesteld zijn of over een vervangingsinkomen beschikken.

Mensen die in schulden geraken, wachten vaak te lang voor ze naar het OCMW komen. In plaats daarvan proberen ze zelf oplossingen te zoeken, en werken ze zich soms nog dieper in de problemen.

Hierna schetsen we de schuldenproblematiek en geven we een overzicht van het hulpverleningsaanbod van het OCMW.

Verschillende oorzaken van en soorten schulden

Schulden zijn niet altijd te wijten aan overmatige uitgaven. De verklaringen voor schulden en schuldenlast zijn divers en complex. Voor het ontstaan van situaties van schulden en schuldenlast zijn grofweg zes oorzaken aan te duiden die elk een gepaste aanpak vragen binnen de schuldbemiddeling en vanuit gedeelde verantwoordelijkheden (Vlaams Centrum Schuldbemiddeling, 2009). De onderverdeling geeft ons de mogelijkheid om, naargelang de oorzaak van de schulden, een passende hulpverlening en benadering te bieden. Vaak is het een combinatie van verschillende oorzaken, een verwevenheid van meerdere factoren.

■ Overlevingsschulden

Deze schulden worden gemaakt door mensen in situaties van bestaansonzekerheid en armoede: ze kopen vaak uit noodzaak op krediet bij onder meer postorderbedrijven, of stellen betalingen uit, of gebruiken het ene krediet om de andere achterstal te betalen, waardoor een nieuwe schuld ontstaat.

Hun bestaansmiddelen zijn structureel onvoldoende om menswaardig te kunnen leven. Hun situatie kenmerkt zich door een verwevenheid van problemen op het vlak van inkomen, werk, gezondheid en psychosociale en relationele problemen.

In gezinnen met een laag inkomen gaat het in de eerste plaats over schulden voor huisvesting en gezin, gevolgd door uitgaven voor gezondheid, elektriciteit en nutsvoorzieningen, verzekering en taksen. Deze personen hebben weinig of geen perspectief op verbetering.

■ Overbestedingsschulden

Bij overbestedingsschulden komt het erop neer dat men een behoorlijk leefbaar inkomen heeft maar dat men meer uitgeeft dan men verdient. Het zogenaamde gat in de hand.

Vroeger kochten mensen alleen een auto of huis op krediet, tegenwoordig koopt men ook de huishoudtoestellen, DVD-spelers, vakantie, speelgoed, enzovoort, op krediet. Dit wordt zeer aantrekkelijk aangeboden en voorgesteld via de winkelkredieten: betalingen via de kredietkaart van een warenhuis waardoor pas op het einde van de maand het geld van de rekening gaat. Heel veel mensen verliezen daardoor het zicht op de stand van hun uitgaven. In gezinnen met een hoog gemiddeld inkomen staan vooral consumentenkredieten, elektriciteit, gas, belastingen en taksen bovenaan op de lijst, in dalende lijn gevolgd door huur, telefoon, water.

Waarom doen mensen dergelijke uitgaven? Ze willen iemand zijn binnen de sociale kring waartoe ze behoren. Ze willen koste wat kost een bepaalde levensstandaard bereiken of behouden. Ze zijn zeer toegankelijk voor reclame en kredietverlening.

- Schulden door wanbeheer en onmacht

Sommige mensen zijn niet in staat om hun budget te begroten, te controleren, te organiseren (de bekende doos met een stapel papieren en ongeopende briefwisseling). Er is geen overzicht meer en ze verliezen de greep op hun financiële situatie. Misschien hebben ze het nooit geleerd en ze hebben mogelijk (te) weinig lees- en rekenvaardigheden. Maar ook slordigheid kan aan de basis liggen.

- Aanpassingsschulden

Een grote groep van mensen die met hun schulden bij het OCMW terechtkomen, heeft iets ingrijpends meegemaakt. Aanpassingsschulden komen voor bij mensen die van het ene moment op het andere moment een lager inkomen krijgen. Dit kan gebeuren door arbeidsongeschiktheid, werkloosheid, wijzigingen in de voorzieningen in de sociale zekerheid, het mislukken van een zelfstandige activiteit. Ook overlijden of relationele problemen zoals scheiding kunnen hiertoe leiden.

- Compensatieschulden

Compensatieschulden ontstaan wanneer mensen na een rottag zichzelf troosten met een cadeau, iets leuks gaan doen, iets extra kopen. Bij de meeste mensen ligt de omvang van de compensatie binnen hun vermogen, bij vele anderen niet. Relationele problemen worden weggekocht, kinderen worden gesust met cadeaus, om erbij te horen worden consumptiegoederen gekocht.

Compensatieschulden hebben vaak een onderliggende sociaal-psychologische problematiek, zoals de schulden door gok- en drankverslaving, of de 'koopziekte'.

- Afgeleide schulden

Dit is de groep mensen die door borgstelling of het uitblijven van betalingen door derden in de schulden geraken, bijvoorbeeld leningen in familiekring, onbetaald gebleven facturen bij een groot werk.

De cliënt wordt meegesleurd in de schuldenpiraal van een derde. Binnen de familie kan dit tot conflicten leiden.

De oorzaken van de schulden zijn divers en de hulpvragers verschillen van type, leefomstandigheden en vaardigheden. Het zoeken van een hulpverlening op maat is dan ook de uitdaging van de hulpverlenende organisatie. In samenspraak met de hulpvrager wordt binnen het hulpverleningsaanbod naar de meest geschikte hulpverlening gezocht.

Het hulpverleningsaanbod van het OCMW voor mensen met schulden.

Er wordt altijd geprobeerd een hulpverlening op maat aan te bieden, dit in samenspraak met de hulpvrager.

De volgende vormen van schuldhulpverlening kunnen worden aangeboden.

- Eenmalige bemiddeling

Het OCMW kan bemiddelen bij een schuld die niet in één keer betaald kan worden.

De maatschappelijk werker van het OCMW onderhandelt met de schuldeiser en bespreekt een afbetalingsplan.

Er kan altijd advies worden gevraagd aan de jurist in verband met de invorderbaarheid van de schulden.

De cliënt regelt zelf de betalingen. De opvolging van het afbetalingsplan ligt volledig in handen van de hulpvrager. Hij behoudt volledige autonomie.

Het kan zijn dat eenmalige bemiddeling geen uitkomst biedt. Dan zal men samen met de hulpvrager een andere oplossing zoeken. De meer duurzame vormen van hulpverlening kunnen de volgende zijn:

■ Budgetbegeleiding

Uit de cijfers van het OCMW jaarverslag 2009 blijkt een duidelijke stijging van het aantal budgetbegeleidingen: er waren 2420 budgetbegeleidingen in 2009 (OCMW, 2009) ten opzichte van 1944 in 2008 (OCMW, 2008).

Bij budgetbegeleiding geeft de maatschappelijk werker advies, informatie en praktische tips over hoe je het best je inkomen kunt beheren. Hij bemiddelt bij de schuldeisers.

Ook hier kan advies gevraagd worden aan de jurist in verband met de invorderbaarheid van de schulden.

De hulpvrager blijft beschikken over het eigen inkomen. Hij blijft zelf verantwoordelijk voor de uitgaven en het uitvoeren van de afgesproken afbetalingen. Een goede samenwerking en regelmatig overleg tussen de maatschappelijk werker en de hulpvrager zijn nodig om tot een passend resultaat te komen.

■ Budgetbeheer

Uit de cijfers van het OCMW jaarverslag 2009 blijkt ook een duidelijke toename van het aantal dossiers budgetbeheer: in 2009 waren er 1212 dossiers budgetbeheer (OCMW, 2009) tegenover 958 dossiers in 2008 (OCMW, 2008).

De maatschappelijk werker beheert in samenspraak met de hulpvrager – tijdelijk – het inkomen. De hulpvrager beschikt niet meer volledig over het eigen inkomen. De hulpvrager deelt de verantwoordelijkheid over het inkomen met de maatschappelijk werker.

Ook hier kan advies worden gevraagd aan de jurist in verband met de invorderbaarheid van de schulden.

Er wordt een haalbaar budgetplan opgemaakt en een leefgeld afgesproken. Het leefgeld dient meestal voor het betalen van voeding, kleding, medische kosten en huishoudelijke uitgaven. Het leefgeld wordt in samenspraak en in overleg bepaald. Soms kan er een beetje gespaard worden om met deze reserve de jaarlijkse terugkerende kosten te betalen of om iets leuks mee te doen.

■ Collectieve schuldenregeling

De collectieve schuldenregeling biedt mensen met een overmatige schuldenlast de kans om na een aantal jaren opnieuw schuldevrij te worden. Dit gebeurt via een gerechtelijke procedure.

De aanvraag moet ingediend worden bij de rechtbank, via een verzoekschrift.

Zodra men wordt toegelaten tot de collectieve schuldenregeling en er een schuldbemiddelaar wordt aangeduid, gaan alle inkomsten naar de schuldbemiddelaar. Er is recht op leefgeld waarmee de vaste kosten en uitgaven worden betaald. Er mogen geen nieuwe schulden meer gemaakt worden.

Collectieve schuldenregeling probeert de belangen van de hulpvrager en die van de schuldeisers in evenwicht te brengen.

Het OCMW Gent

- geeft uitleg aan mensen die collectieve schuldenregeling aanvragen
- stelt verzoekschriften op
- kan optreden als collectieve schuldbemiddelaar.

De collectieve schuldenregeling binnen het OCMW gebeurt in tandem met de jurist en de maatschappelijk werker.

De jurist van de cel schuldbemiddeling treedt op als schuldbemiddelaar en werkt hierbij samen met de maatschappelijk werker.

De tandem maatschappelijk werker in een welzijnsbureau of themadienst, en de jurist bij de cel schuldbemiddeling biedt heel wat voordelen:

- Er is minder werk voor de maatschappelijk werkers, omdat veel schuldensituaties in lopende dossiers via een collectieve schuldenregeling een oplossing kunnen krijgen en omdat het onderzoek van de schulden, de eventuele voorstellen en de (af)betalingen van de schulden via de cel schuldbemiddeling gebeuren.
- Door de eerdere begeleiding door een maatschappelijk werker, kan beter uitgemakt worden of de hulpvrager ook in staat is om in het systeem van een collectieve schuldenregeling te stappen.
- De multidisciplinaire aanpak op zich is ook een meerwaarde.

- Een scheiding van de behandeling van dossiers in de welzijnsbureaus of themadiensten en de behandeling van de procedure collectieve schuldenregeling in de cel schuldbemiddeling van de juridische dienst, verzekert een neutrale positie en zorgt voor duidelijkheid bij de cliënten.

Besluit

Schuldbemiddeling is de laatste jaren meer en meer geëvolueerd naar een van de kerntaken van het OCMW. Het omvat een breed hulpverleningsaanbod voor een zeer ruim en divers cliënteel.

De oorzaken van de schulden zijn divers en vaak is er een verwevenheid van meerdere factoren. De weg die de hulpvrager moet afleggen binnen een schuldbemiddeling kan erg uiteenlopen: van korte, gerichte interventies tot langdurige begeleidingen.

De diversiteit van cliënten binnen de schuldbemiddeling vraagt dan ook een hulpverlening op maat. Het OCMW Gent garandeert door de samenwerking jurist en maatschappelijk werker een multidisciplinaire aanpak.

Het OCMW kreeg een veel ruimere opdracht dan het geven van financiële steun. Het OCMW moet de dienstverlening verzekeren waartoe de gemeenschap gehouden is, want: 'Elke persoon heeft recht op maatschappelijke dienstverlening. Deze heeft tot doel eenieder in de mogelijkheid te stellen een leven te leiden dat beantwoordt aan de menselijke waardigheid'.¹²

¹² Artikel 1 uit de Organieke Wet van 8 juli 1976 betreffende de Openbare Centra voor Maatschappelijk Welzijn

Bibliografie

Vlaams Centrum Schuldbemiddeling (2009). *Handboek Schuldbemiddeling*. Brussel: Politeia.

OCMW (2009). *Jaarverslag 2009*. Gent: OCMW Gent.

OCMW (2008). *Jaarverslag 2008*. Gent: OCMW Gent.

POD Maatschappelijke Integratie (1976). *Organieke Wet van 8 juli 1976 betreffende de Openbare Centra voor Maatschappelijk Welzijn*. Brussel: POD Maatschappelijke Integratie.

2 1 2 Schuld(ige) sta op!

Uitgesloten door schulden of uitgesloten van schulden

Stefaan Leyn

Ervaringsdeskundige in de kansarmoede en sociale uitsluiting

Emancipatorische Werking

OCMW Gent

We kunnen er niet omheen: op schulden rust een stigma. Het ontschuldigen van individuen die schulden hebben of gemaakt hebben is dé uitdaging. Hierin hebben niet alleen de samenleving, maar ook de media, beleidsmakers, en hulpverlening een belangrijke rol te spelen. De reflex om schulden te koppelen aan (kans) armoede of marginaliteit is immers vaak niet veraf.

Hoe kunnen, durven, willen we naar mensen met schulden kijken?

De kijk van onze onmiddellijke omgeving of van de samenleving naar schuldenaars kan immers sterk verschillen.

Een zaakvoerder die failliet gaat, wordt snel ondergebracht in het ongevalmodel¹³. De zaak draaide niet echt, er kwam geen volk, een aantal mensen/leveranciers betaalden hem niet enz. Terwijl hier slecht beheer oorzaak van de falings kan zijn, komt die gedachte zelden automatisch in ons hoofd op.

¹³ In Vlaanderen ontwikkelde Prof. Dr. Jan Vranken op het einde van de jaren '70 een ideaaltypisch verklaringsschema, waarin vier armoedemodellen onderscheiden worden. Het zijn vier manieren waarop naar armen en armoede gekeken wordt en waarbij oorzaken geduid worden.

Plaats van de oorzaak	Modaliteit	
	Schuld (intern)	Ongeval (extern)
Individu	individueel schuldmodel	individueel ongevalmodel
Maatschappij	maatschappelijk schuldmodel of structureel model	maatschappelijk ongevalmodel of conjunctureel model

Bron: *Een kijk op armoede en beleid*. Adventscampagne Welzijnszorg 1995, pp.17-18

Sterker wordt het als iemand uit de middenklasse schulden aangaat of maakt. We vinden het vrij normaal, dat zij (of wij) schulden aangaan voor de aankoop van een huis, een wagen... Het getuigt zelfs van durf en moed: 'een mens moet nu eenmaal risico's durven nemen' om vooruit te komen. Terwijl het best kan dat men net iets te veel risico nam.

Als iemand uit generatiearmoede met schulden kampt dan steken er vaak andere gedachten de kop op, gedachten die eerder onder het schuldmodel thuis horen. Schulden hebben wordt voor (kans)armen nog te vaak gekoppeld aan schuldig zijn, soms zelfs aan het zelf gezocht hebben.

Hier rijst echter de vraag of kansarmen wel voldoende geïnformeerd zijn over de leningen die ze zijn aangegaan, en of die informatie voor hen begrijpbaar was? Voor mensen uit generatiearmoede is dit geen evidentie. De vraag of men leningen niet te gemakkelijk aan iedereen aanbiedt, krijgt zelfs een pervers staartje als we bij de aanbieders lezen of horen dat 'ze niemand kunnen of mogen uitsluiten' of dat 'ook kredietinstellingen moeten winst maken'. Helemaal te gek wordt het als we vaststellen dat sommige kredietmaatschappijen berekende risico's nemen omdat er voor hen altijd een vangnet is op de financiële markt.

We kunnen ons dus de vraag stellen, of in zulke situaties de kredietverstrekkers niet medeplichtig zijn aan het massaal foutlopen van kredieten en of zij zodoende niet de plicht hebben mee te betalen voor het kostenplaatje van de (schuld)hulpverlening.

Als daarenboven de media erin slagen om de perceptie te veranderen dat materiële weelde noodzakelijk is om gelukkig te zijn, zal niemand (ook de kansarme niet) zich uitgesloten voelen noch risico's nemen om erbij te horen.

© Jonas Posman / Stad Gent en Narafi

2 2 Onderwijs en Kennis

2 2 1 Zullen we nog eens een GOK wagen?

Luk Vermeulen

Voorzitter overleggroep Partners in Onderwijs

Beweging van Mensen met Laag Inkomen en Kinderen vzw, Gent (BMLIK)

¹⁴ Het decreet Gelijke Onderwijskansen (GOK) zag het levenslicht in september 2002. Dit geïntegreerd ondersteuningaanbod wil alle kinderen dezelfde optimale mogelijkheden bieden om te leren en zich te ontwikkelen. Dit decreet wil tegelijk uitsluiting, sociale scheiding en discriminatie tegengaan en heeft daarom speciale aandacht voor kinderen uit kansarme milieus.

¹⁵ Tijdens gesprekken bij de Beweging van Mensen met Laag Inkomen en Kinderen vzw Gent (BMLIK).

De titel is wat uitdagend, maar niet verkeerd bedoeld. GOK¹⁴ staat voor Gelijke Onderwijskansen. Het is een letterwoord dat in onderwijskringen ondertussen genoegzaam bekend is. Het 'wagen' (we zien wel ...) is echter te vaak de toon.

Nochtans mogen we de uitgelezen kans om met en rond GOK te werken niet 'zomaar' laten schieten. Ook al was het GOK-decreet op zich al een moeilijke bevalling, is de realisatie ervan nog altijd niet rechtlijnig en is de inzet van de extra middelen om op het terrein GOK-matig te werken niet altijd even duidelijk.

Laten we eerst de ouders¹⁵ zelf aan het woord. Zij stellen dat alles begint bij een andere kijk op elkaar en een andere manier om met elkaar om te gaan:

'Een goede samenwerking tussen de school en de ouders is heel belangrijk. We moeten ons niet boven elkaar stellen. De school wil het goed doen, maar wij willen het ook goed doen. En we beseffen toch allemaal dat we gebreken hebben, wij en ook leerkrachten. Toch lijkt het over het algemeen moeilijk om daarvan uit te gaan.

Er zijn scholen die in de loop van de jaren socialer geworden zijn in de omgang met ouders. We voelen ons menselijker behandeld. Men kijkt de situatie meer per kind. Wij ervaren ook hun bezorgdheid. We begrijpen dat het voor leerkrachten ook niet altijd gemakkelijk is. Maar kunnen zij dan ook rekening houden met ons, met de moeilijkheden en de spanning die een leven in armoede met zich meebrengt? Kunnen leerkrachten werkelijk in ons en in onze kinderen geloven?

*Een goede leerkracht is iemand die er alles aan doet om alle kinderen van de klas vooruit te brengen. Zolang wij als minderen beschouwd worden, blijft de kloof tussen arm en rijk bestaan. Vanuit het Huis van de Mensenrechten vragen wij aan alle medeburgers, aan alle mensen die werkzaam zijn in het onderwijs of er verantwoordelijk voor zijn, onze bezorgdheid mee op te nemen.'*¹⁶

We moeten die aandacht levendig houden. Is het nu al nodig om zuurstof toe te dienen opdat de GOK-gedachten niet zouden verloren gaan? Misschien wel, maar aan veel zaken kan gewerkt worden zonder extra middelen:

- permanent bijzondere aandacht vragen voor kwetsbare leerlingen
- professionalisering in de armoedeproblematiek van leerkrachten
- streven naar betrokkenheid van het volledige schoolteam ...

Op veel plaatsen wordt hieraan al met veel inzet gewerkt.

Of er nu middelen, tellinggegevens of indicatoren zijn ... het belangrijkste zijn de kansen van kinderen.

GELIJKE Onderwijskansen

Tips voor ouderparticipatie.

Goede, volledige en doorzichtige informatie zorgt voor een positief contact met ouders.

De ideale school bestaat niet. Een school die zichzelf kwetsbaar opstelt en onvolkomenheden toegeeft, toont haar open en democratisch karakter (Vandekerckhove, 2009).

Onze ouders zeggen: 'Laten we de cirkel van uitsluiting vervangen door een groeicirkel van onderlinge erkenning, respect en waardering.' (BMLIK, 2002).

Gelijke kansen is elkaar met (gelijk-)waardigheid benaderen. Onze ouders komen in hun gesprekken voortdurend terug op alles wat te maken heeft met communicatie in al zijn aspecten: begrijpelijke briefwisseling, tijd tijdens de oudercontacten,

¹⁶ Getuigenis op de vormingsdag 18.2.2006, Document 20, Onderzoeks- en Documentatiecentrum van de BMLIK.

17 Het Charter voor goede communicatie (LOP Gent op www.ond.vlaanderen.be) is door vele scholen ondertekend. Het is een engagement met aandachtspunten om de dialoog ouders – school te optimaliseren.

18 Tijdens gesprekken bij de de Beweging van Mensen met Laag Inkomen en Kinderen vzw Gent (BMLIK).

19 De Katrol Gent is een project waar studenten uit de lerarenopleiding of sociale wetenschappen gedurende meerdere weken huistaak- en studieondersteuning geven in gezinnen.

meetellen in het schoolgebeuren, ... Het prachtige Gentse LOP-initiatief (Lokale Overlegplatforms) met het 'Charter voor goede communicatie'¹⁷ moet op vele plaatsen dringend geëvalueerd worden. Doen de scholen er iets mee en zo ja, wat doen ze ermee?

Gelijke ONDERWIJSkansen

Van 'daar zijn we niet voor opgeleid' is maar één stap naar 'daar zijn wij niet voor' ... Maar ook met veel hulp en ondersteuning zal het 'daar' niet verdwijnen. Al met al vrees ik dat het 'daar' nooit helemaal op te lossen zal zijn, en dat het van een andere aard is dan de opstelsom van de onderdelen waar het feitelijk uit bestaat (Pennac, 2008).

'Want onderwijs is en blijft een bondgenoot in de bestrijding van armoede en uitsluiting.'¹⁸ Hoe kunnen we in dit bondgenootschap meer één worden in de Gentse regio? We moeten streven naar onderlinge erkenning. Er zijn zo veel goede voorbeelden die we van elkaar niet kennen. Als wij het al niet weten of zien, hoe kunnen dan die goede intenties door de armsten herkend worden. Of ligt het probleem bij sommige leerkrachten of directies? Willen zij hun school niet linken (of gelinkt zien) aan deze problematiek. Redeneren zij in de zin van 'Goed werk, maar in onze school zijn er geen kinderen van arme gezinnen ...'?

Zou het Gentse armoedebeleid ondersteuning kunnen bieden aan het bondgenootschap om op die manier de onderwijskansen van alle kinderen te optimaliseren? Kunnen we zo streven naar een stad waar alle kinderen recht hebben op onderwijs, recht hebben op gelijke onderwijskansen. GOK als Gentse Onderwijskansen? Een beleid dat eens 'achter' de waardevolle cijfers en de tabellen de aandacht toespitst op de zoektocht naar de juiste golflengte om de armoede te 'ontdekken'.

We moeten de antennes trainen op de juiste signalen. De Verenigingen waar armen het woord nemen horen hoe en waarom ouders hun problemen zo vaak verbergen omwille van de kinderen. Dit is zeer begrijpelijk. Dat aanvoelen is de eerste vereiste om met het signaal dan ook iets te doen. Maar voor we met de 'Gentse Onderwijskansen' van start gaan, kunnen we het best eerst naar de ouders luisteren... We moeten ons eerst fel oefenen in het 'ontdekken' vanuit de juiste mentaliteit. Gent wil alle armoede zien. GOK als Gent Ontdekt Kansen.

Gelijke OnderwijsKANSEN

Is het noodzakelijk om de levensverwachtingen te herzien? ... Of is het nog mogelijk om het veranderingsvermogen te verhogen? Gelukkig zijn diegenen die deze controlemogelijkheid kunnen ontwikkelen. Voor hen is het verleden een leerschool en de toekomst ook (Staes, 1999).

'Er is niets belangrijker dan de toekomst van de kinderen.' (BMLIK, 2002).

Kinderen kansen geven, het is een vanzelfsprekendheid. Ouders kansen geven evenzeer. Een student die betrokken was bij het Gentse project DE KATROL¹⁹ vertelde *'hoe na vijf bezoeken in een gezin de keukentafel gereinigd was, klaar om er het huiswerk te maken. Een waardevol signaal naar de kinderen. Ontroerend mooi.'*

"Ouders staan voor de belangrijke opdracht om in de balans van geven en ontvangen met hun kinderen en nageslacht door te geven wat voor hen goed is geweest en te herstellen en helen wat mogelijk is misgelopen in hun eigen levensgeschiedenis. Op die manier worden de belangen van de volgende generaties behartigd."(Heyndrickx e.a., 2005).

Uit vele gesprekken blijkt dat er meer werk gemaakt kan worden van de doelgroep 'grootouders'. Zij zijn dikwijls de stuwende kracht om kansen af te dwingen. Zij zien en voelen aan wat er weer 'niet' gebeurt. Zij willen het beter...voor hun kleinkinderen. Hier meer werk van maken zou wel eens een belangrijke hefboom kunnen zijn om meer kansen daadwerkelijk te realiseren.

²⁰ De B-klas is een aanpassingsklas voor leerlingen met leerproblemen voor vele vakken. De B-klas kan ook een brugklas zijn voor leervertraagde leerlingen, d.w.z. voor leerlingen met voldoende algemene begaafdheid maar die een te zwakke basiskennis hebben om het secundair onderwijs te beginnen (door bv. tekort aan inzet, langdurige ziekte, ingrijpende familiale omstandigheden...) (www.provil.be).

(Juiste) info over studietoelagen, over schoolloopbaanmogelijkheden, over de kansen van 1B²⁰, over het belang van kleuteronderwijs, over spreiding van betaling van schoolrekeningen ... is misschien een uitgesproken onderwerp voor de Gentse seniorenweek?

Van GOK naar OOK

Onderwijzen is wijzen. Wijzen op of wijzen naar. In elk geval een wijzen dat cruciaal blijkt te zijn voor een wezen dat rijk is en tevens arm doordat het alle richtingen uit kan. Alle richtingen uit kunnen is een grandioze situatie, op voorwaarde dat men er in één richting uit raakt. En dan liefst in de goede (Claes, 1987).

De opzet om te werken aan leven en toekomst van elk kind is geen gemakkelijke opgave. Ze veronderstelt een uitdrukkelijke keuze en dagelijks engagement. Maar het principe blijft dat elke kleine stap belangrijk is en de moeite waard is om er moed uit te putten. Het is een bekommernis die we samen delen. Vanuit deze gezamenlijke bekommernis groeit het idee om prioriteit te geven aan alle kinderen, ouders en grootouders. Iedereen heeft waardering en ondersteuning nodig. Wordt het Gentse armoedebeleid voortrekker van een OOK-beleid – Optimale Onderwijskansen?

Bibliografie

- Beweging van Mensen met Laag Inkomen en Kinderen vzw. (2002). *Partners in het onderwijs*. Gent: BMLIK.
- Claes, J. (1987). *Onderwijzen: het wonder wijzen*. Kapellen: Pelckmans.
- Heyndrickx P, Berbier I., Driesen H., Van Ongevalle M. en Vansevenant K. (2005). *Meer-voudig gekwetsten*. Tiel: LannooCampus.
- Pennac D. (2008). *Schoolpijn*. Amsterdam: Meulenhoff.
- Staes J. (1999). *Het herexamen van een managementgeneratie*. Organisaties op zoek naar een nieuw evenwicht. Antwerpen: Standaard Uitgeverij.
- Vandekerckove J., Cruysweegs B., Vandergraesen F., Sollie, L. (2009). *Competent*. Een algemene didactiek in 101 lemma's. Wommelgem: Van In.

2 2 2 Letters, cijfers en een computermuis: van vijanden tot bondgenoten

Arwen Dewilde

Coördinator Gents Plan Geletterdheid

Stad Gent

Na een eeuw leerplicht is het analfabetisme zo goed als de wereld uit in Vlaanderen. Volgens het wereldwijde PISA²¹-onderzoek, dat bij 15-jarigen taal, wetenschap en wiskunde test, scoren de Vlaamse jongeren hoog. Toch valt er een opmerkelijke vaststelling te maken: volgens het IALS-onderzoek²² van '97 scoort tot 18,4 % van de Vlaamse volwassenen onder het geletterdheidsniveau dat nodig is om vlot in de kennismaatschappij te functioneren. Dat is een cijfer dat terecht onrust baart.

In deze bijdrage focussen we op het begrip (laag)geletterdheid zelf, de relatie tussen laaggeletterdheid en armoederisico, en de uitdagingen die laaggeletterdheid stelt aan het beleid.

Laaggeletterdheid: waarover gaat het?

Het gemaakte onderscheid in de inleiding geeft het al aan: de term laaggeletterd is géén eufemisme voor analfabetisme. Het begrip omvat ook meer dan enkel lees- en schrijfvaardigheden.

²¹ PISA staat voor 'programme for international student assessment' en is door de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) gefinancierd.

²² The International Adult Literacy (IALS), 1994-'96-'98. Vlaanderen nam deel in 1996. IALS is door de OESO gefinancierd. Recentere cijfers zijn er niet. Waar het PISA onderzoek zich richt tot 15-jarigen, richt het IALS onderzoek zich tot volwassenen. De volgende opzet waaraan Vlaanderen deelneemt is Programme for the International Assessment of Adult Competencies (PIAAC), met een rapport gepland voor 2013.

23 Voorbeelden zijn: informatie kunnen lezen en invullen op documenten en formulieren, werkopdrachten interpreteren en verwerken, berekenen hoe je kunt rondkomen met je inkomen de verborgen verleiders in het reclamedrukwerk kunnen ontwijken, de etiketten lezen over opslag en gebruik van schoonmaakproducten, solliciteren met de WIS-computer ...

24 Laaggeschoold is niet synoniem met laaggeletterd. Voor de VDAB is een werkzoekende laaggeschoold als hij geen diploma of getuigschrift van secundair onderwijs behaalde. Ook werkzoekenden uit de leertijd en het deeltijds beroeps secundair onderwijs (DBSO) worden als laaggeschoold beschouwd (VDAB Studiedienst, februari 2010). Opleidingsniveau is wel de belangrijkste voorspeller voor geletterdheidsvaardigheden (Verhasselt, 2002).

25 Met ongekwalificeerde uitstroom wordt bedoeld: de uitstroom zonder getuigschrift voltijds hoger secundair onderwijs.

Het IALS-onderzoek (Van Damme e.a., 1997) benadert geletterdheid als een vorm van volwassen gedrag. De definitie luidt als volgt: *gedrukte en geschreven informatie gebruiken om te functioneren in de maatschappij, om persoonlijke doelstellingen te bereiken en de persoonlijke kennis en kunde te ontwikkelen.*

Deze definitie probeert een heel scala van informatieverwerkende bekwaamheden te omvatten waarop volwassenen een beroep kunnen doen om uiteenlopende taken aan te pakken. Het Vlaams Plan Geletterdheid hanteert daarom het begrip functionele geletterdheid: de kennis en vaardigheid die nodig is om via geschreven taal te communiceren en informatie te verwerken, de vaardigheid om met numerieke en grafische gegevens om te gaan, en basisvaardigheden ICT (Verdurmen, 2005).²³

De gemiddelde IALS-resultaten voor Vlaanderen zijn goed, maar ze mogen niet verhullen dat er een verontrustende tweedeling onder ligt: naast een relatief grote groep in de hoogste scoreschaal, vinden we ook tot 18,4 % van de volwassen bevolking terug in niveau 1 – onder het geletterdheidsniveau dat nodig is om vlot in de kennismaatschappij te functioneren. Om een concreet voorbeeld te geven: wie scoort op niveau 1 is niet in staat om uit een bijsluitertje voor aspirine de dosering en het maximale aantal dagen gebruik af te leiden.

Wat betekent dat voor Gent? Onderzoeksgegevens op stadsniveau zijn niet voorhanden, maar we nemen aan dat we de Vlaamse cijfers kunnen extrapoleren. Dat betekent dat ruwweg 22.000 tot 26.000 volwassen Gentenaars worstelen met geletterdheid.

Laaggeletterdheid en de link met armoederisico

Vlaanderen evolueert steeds meer naar een kennismaatschappij – en dus naar een moeilijker situatie voor laaggeletterden. Een duik in de statistieken drukt ons meteen met de neus op de feiten.

We citeren alweer uit het enige onderzoek dat ons betrouwbaar cijfermateriaal geeft (IALS): er is een beduidend hoger aantal laaggeletterde werklozen in Vlaanderen dan in andere landen. Ongeveer 60 % van de werklozen haalt een van de laagste twee geletterdheidsniveaus, ongeveer 40 % zit in niveau 1. Laaggeletterden maken minder kans op een job, en zeker op een job van lange duur (Van Damme e.a., 1997).

Dat wordt bevestigd door recente cijfers van de VDAB: in februari 2010 zijn er in Gent 6.724 laaggeschoolde²⁴ niet-werkende werkzoekenden, dat is een aandeel van 45 tot 50 %. Hun aandeel bij de langdurig werklozen loopt op tot 60 %. Dat maakt ongekwalificeerde uitstroom²⁵ tot een krachtige indicator voor armoederisico – zeker in een erg diplomagerichte arbeidsmarkt.

(Kans)armoede beperkt zich overigens niet tot geen eigen inkomen hebben. Het is een vorm van sociale uitsluiting op verschillende, aan elkaar gelinkte gebieden. Dat sluit aan bij het profiel van laaggeletterden: uit Brits onderzoek blijkt dat ook zij nauwelijks aan gemeenschapsactiviteiten participeren, en een vijfde is bovendien niet op de hoogte van actualiteit en belangrijke gebeurtenissen (Brooks e.a., 2001).

De aanpak van laaggeletterdheid is met andere woorden een middel om de armoedecirkel te doorbreken, en om volwaardige maatschappelijke participatie mogelijk te maken.

Hoe komt het dat mensen nog laaggeletterd kunnen zijn?

De kwaliteit van het Vlaams onderwijs behoort dan wel tot de wereldtop, toch gaapt er een onderwijskloof tussen wie goed presteert en wie minder presteert, en tussen hoog- en laaggeschoolden. Kinderen uit kansarme en allochtone gezinnen kennen vaak een ongelijke startpositie die zich ook doorzet in hun verdere onderwijsloopbaan. Het onderwijs reproduceert zo kennisongelijkheid en kan het zelfs versterken. Enkele frappante feiten:

- In 2007 leeft 15,4 % van de kinderen in Gent in kansarme gezinnen.
- 23,6 % van alle leerlingen in het Gentse basisonderwijs spreekt thuis een vreemde taal. In het kleuteronderwijs is dat voor het schooljaar 2007-2008 bijna de helft. Leerlingen met een andere thuistaal presteren gemiddeld slechter dan Neder-

²⁶ Thuis taal niet Nederlands (TTN) wordt al snel geassocieerd met schoolachterstand. Over de netto-impact van taalachterstand is wetenschappelijk echter weinig geweten. Sommige academici waarschuwen ervoor de rol van externe factoren niet te veronachtzamen: 80 % van de TTN'ers in het Gentse basisonderwijs voldoet naast TTN aan minstens nog 1 ander GOK-criterium (Gelijke OnderwijsKansen) (Verhaeghe, 2009).

²⁷ In 2009 bedroeg de ongekwalificeerde uitstroom in het Vlaams Gewest nog 8,6 %.

landstalige leerlingen, al moet er over gewaakt worden taalachterstand als ultieme verklaring te zien²⁶.

- Schoolachterstand (zittenblijven) wijst op een hoger risico om de schoolcarrière niet te voltooien. De cijfers voor het Gentse secundair onderwijs zijn 47,8 % in het technisch secundair onderwijs (TSO) en 71,8 % in het beroepssecundair onderwijs (BSO). Ook hier blijken kinderen van vreemde nationaliteit een veel hoger risico te lopen.
- Ongekwalificeerde uitstroom: geen cijfers op stadsniveau per studiejaar²⁷ (Stad Gent, 2009).

Hoe zit het met tweedekansonderwijs (TKO) en de examencommissie. Uit een vergelijking met de herkansers en de niet-herkansers blijkt dat bepaalde groepen ongekwalificeerde schoolverlaters minder goed bereikt worden: net diegenen met een lagere socio-economische achtergrond en de ouderen (Glorieux e.a., 2010).

Waarschijnlijk zijn we allemaal soms 'laaggeletterd' ...

Een cruciaal aspect in de benadering van geletterdheid is de verschuiving naar het benadrukken van competenties. Iedereen stelt wel eens vast dat kennis en kunde moeten worden bijgeschaafd – ook hooggeschoolden. Levenslang leren is een must, voor ieder van ons. En er is niets mis mee dat de een er wat langer over doet dan de ander.

Op die manier kan laaggeletterdheid worden weggetrokken uit de sfeer van mislukking en schaamte, die nu een niet te onderschatten barrière vormt.

'Ik waagde mij aan een bevorderingsexamen voor redder in vast dienstverband. Ik zakte voor de schriftelijke proef, waardoor ik opnieuw met de vinger werd gewezen. De schrik om nog aan examens mee te doen zat er goed in, en de angst om nog meer fouten te maken werd steeds sterker. (...) Het is juist die onzekerheid en kwetsbaarheid die het zo moeilijk maakt je te ontplooiën als je je basisgeletterdheid niet mee hebt. Uit eigen ervaring en door de verhalen van vele anderen mag ik stellen dat als je van buitenaf geen steun of nieuwe kansen krijgt om de basiskennis aan te leren, je dan mag ondernemen wat je wilt, je faalangst en je onzekerheid blijven bestaan. Zonder die steun of kansen is het bijna onmogelijk uit de armoede of laaggeletterdheid te geraken.' (Vanderhaeghen, 2010).

²⁸ Bij het Centrum voor Basiseducatie bestond in 2007/2008 18,2 % van het totale aanbod uit cursussen Nederlands moedertaal (5,6 %), wiskunde (2 %) en ICT (10,6 %). Dat zijn ongeveer 6000 cursisten in Vlaanderen (Bron: Vlaamse onderwijsstatistieken).

²⁹ Wie al een diploma hoger onderwijs behaald heeft, neemt 2 à 3 maal meer deel aan een educatieve activiteit dan iemand die geen eindkwalificatie van het middelbaar onderwijs haalde (Van Woensel, 2006).

Bij scholen blijkt sowieso niet evident te zijn. Uit de IALS-studie blijkt dat slechts 6 % mensen met een lage taalvaardigheid actief was in enige vorm van volwasseneneducatie, gaande van computerlessen tot kooklessen. Recentere cijfers over het bereik bij net die doelgroep zijn er niet²⁸. Wel weten we dat er een mattheuseffect speelt: hoger opgeleiden nemen veel makkelijker deel²⁹, waardoor de onderwijskloof nog versterkt wordt.

Bovendien schatten laaggeletterden het belang van geletterdheid én hun eigen niveau vaak verkeerd in. 71 % van de personen in IALS-niveau 1 schrijft zichzelf goede tot uitstekende leesvaardigheid toe. Slechts 14 % vindt dat hun beperkte leesvaardigheid enigszins (of in belangrijke mate) remmend werkt voor hun job; problemen met rekenen worden wel dubbel zo zwaar aangerekend (Van Damme e.a., 1997).

Uitdagingen voor het Gents Plan Geletterdheid (GPG)

De doelstelling is duidelijk: het GPG wil bijdragen aan meer gelijke kansen en participatie door laaggeletterdheid aan te pakken en basisvaardigheden te versterken. Via een doelgroepenbeleid wordt de actuele en toekomstige geletterdheid van kansengroepen (allochtonen, senioren, laaggeschoolden, ...) verhoogd.

Het GPG neemt daarbij een regisseursfunctie op. Want uiteraard ondernemen verschillende actoren op het terrein al actie. Zo is er het nieuwe decreet Basiseducatie en zijn er impulsen vanuit het Vlaams Plan Geletterdheid. Dat resulteerde o.m. in een

30 Laaggeletterden hebben vaak geen job of een job met weinig geletterdeisen.

aantal samenwerkingsverbanden tussen het CBE (Centrum voor Basiseducatie), de Stad Gent, de VDAB en het OCMW.

Er is echter geen globaal overzicht en ook geen geïntegreerde aanpak. Zo ligt de focus van de geletterdheidsinitiatieven tot nu toe duidelijk binnen het domein werk. Via werk ontstaat inderdaad een overdracht naar andere levensdomeinen, maar dat volstaat niet.³⁰ Uit recent onderzoek blijkt dat de socioculturele sector niet enkel voor een informele leerwinst zorgt, maar ook een belangrijke trigger kan zijn voor én een uitgangspunt naar verdere educatieve trajecten (Vermeersch e.a., 2010).

Door het ontbreken van een echt netwerk is er ook te weinig kennisoverdracht tussen de verschillende relevante actoren. Het GPG wil daarom een goed draaiend samenwerkingsverband zijn dat zorgt voor een goede lokale vertaling van de Vlaamse plannen en dat de acties van diverse actoren coördineert en/of aanvult. Het GPG kan bovendien beleidsmatig stemversterkend optreden.

Op die manier kan het GPG een echt fijnmazig net creëren om betere resultaten te boeken. Want zoals uit de bovenstaande schets blijkt, zijn er verschillende cruciale momenten in iemands leven waarop kan worden ingepikt. Dat zijn net evenveel uitdagingen voor het GPG.

Die zijn ondergebracht in vier grote doelstellingen: meten, bewustmaken, remediëren en voorkomen. Er zijn al verschillende initiatieven om laaggeletterdheid te voorkomen én te 'genezen'. Het kan uiteraard altijd beter, maar daarom lijken de grootste uitdagingen voor het GPG op dit moment vooral (a) het uitwerken van degelijke monitoring (meten) en (b) het wegwerken van de drempels, zodat het bereik van geletterdheidsinitiatieven kan worden verhoogd. Dat is zowel een zaak van attitudeverandering als van het bekendmaken van het aanbod bij de doelgroep.

Het zal een werk van lange adem zijn, en het succes zal in de samenwerking schuilen. We zijn daarom verheugd dat cruciale partners als het OCMW, het CBE, de VDAB en verschillende stadsdiensten al meestappen in het verhaal. Het uitbreiden van het partnerschap naar de socioculturele sector en het bedrijfsleven is een volgende stap.

Mogen velen geïnspireerd worden door het verhaal van Jan. Zodat ze nooit moeten meemaken waar hij doorging, of zodat ze weten dat het nooit te laat is om te leren. 'De eerste stap om over de schooldrempel te stappen is het grootst. Ik dacht dat ik daar veel rare mensen zou ontmoeten en dat ik mij zou moeten schamen om als 50-jarige nog naar school te gaan. Niets, echt niets is minder waar. Ik ben uit mijn eigen schaduw gegroeid en heb mijn achterstand ingehaald. Mijn schaamtegevoel en onzekerheid zijn weggeëbd. Ik voel mij bevrijd, waardoor ik beter kan functioneren. Openbloeien is voor mij een realiteit geworden!' (Vanderhaeghen, 2010)

Bibliografie

- Brooks, G., Giles, K., Harman, J., Kendall, S., Rees, F., Whittaker, S. (2001). *Assembling the Fragments: A review of research on adult basic skills*. Nottingham: DfEE.
- Glorieux, I., Heyman, R., Jegers, M., Taelman, M., Van Dorsselaer, Y. (2010). *Wie herkanst? Profiel, leerroutes en beweegredenen van de deelnemers aan het Tweedekansonderwijs en de Examencommissie van de Vlaamse Gemeenschap*. Leuven/Apeldoorn: Garant.
- Stad Gent, Departement Stafdiensten/Data-Analyse & GIS, Cel Armoedebestrijding (2009). *Het Indicatorenrapport. Met meer cijfers bouwen aan een beleid tegen armoede*. Gent: Stad Gent.
- Van Damme, D., Van de Poele, L., Verhasselt, E. (1997). *Hoe geletterd/gecijferd is Vlaanderen? Functionele taal- en rekenvaardigheden van Vlamingen in internationaal perspectief*. Leuven/Apeldoorn: Garant.

- Van Woensel, A. (2006). *In het lang en in het breed. Levenslang leren in Vlaanderen en Europa. WAV-rapport februari 2006*. Leuven: Steunpunt WAV.
- Vanderhaeghen, J. (2010). *Een belevingsverhaal*. Transcripties van de voordracht tijdens de Trefdag Gents Plan Geletterdheid. Jan Vanderhaeghen is ambassadeur van Leerpunt – CBE.
- VDAB Studiedienst (februari 2010). *Kansengroepen in kaart. Laaggeschoolden op de Vlaamse arbeidsmarkt*. <http://vdab.be/trends/kik/>
- Verdurmen, H. (2005). *Functionele Geletterdheid. Van geletterdheid naar sleutelcompetenties*. <http://www.ond.vlaanderen.be/geletterdheid/functioneel/>
- Verhaeghe, J.P. (2009). *Evolutie in GOK-cijfers 2002 – 2005 – 2008 – 2009*. Gent: Werkdocument.
- Verhasselt, E. (2002). *Literacy Rules: Flanders and the Netherlands in The International Adult Literacy Survey*. Gent: Academia Press.
- Vermeersch, L., Vandenbroucke, A. (2010). *Het leren zoals het is... bij volwassenen met een geletterheidsrisico*. Leuven: HIVA.

© Jonas Posman / Stad Gent en Narafi

2 2 3 De digitale kloof: een deel van het probleem en (een deel van) de oplossing

Martine Delannoy
 Programmaregisseur Digitaal Talent
 Stad Gent

Het bestrijden van armoede en sociale uitsluiting is een van de hoofddoelstellingen van de Europese Unie en haar lidstaten. Om dit te benadrukken werd 2010 uitgeroepen tot 'Europees jaar van de bestrijding van armoede en sociale uitsluiting'. Zoals

de campagne stelt, is de strijd tegen armoede een zaak voor iedereen. Steden kunnen en moeten hier een rol in spelen als we de ambitieuze Europese doelstellingen willen bereiken. Dit geldt voor alle aspecten ervan, dus ook voor de digitale kloof. Als we onze krachten effectief bundelen over verschillende beleidsniveaus heen en een coherent gecoördineerd beleid ontwikkelen, rekening houdende met een goede kennis van zowel armoede als de digitale kloof, kunnen we op relatief korte termijn een positieve impact hebben op deze kloof op lokaal niveau en hierdoor één aspect van de armoedeproblematiek effectief oplossen.

De digitale kloof wordt gedefinieerd als het verschil in gradatie en samenstelling van toegang tot de digitale communicatiemiddelen (internet, gsm, computer, interactieve digitale tv...), de informatie, de communicatiemogelijkheden en diensten die via deze kanalen worden verspreid. Dit beperkt zich dus niet tot het hebben of niet hebben van een computer met internetaansluiting maar gaat over alle digitale communicatiemiddelen heen en de manier om die te gebruiken.

De term e-inclusie wordt vaak gebruikt ter vervanging van de strijd tegen de digitale kloof. E-inclusie benadrukt het positieve effect van digitale media op inclusie en de toegankelijkheid van digitale media.

De digitale kloof bij mensen in armoede

De relatie tussen armoede en de digitale kloof is ontegensprekelijk, getuige hiervan het volgende citaat dat duidelijk stelt dat deelname aan de hedendaagse samenleving bijna ondenkbaar is zonder een digitale toegangspoort.

'Het internet is een niet meer weg te denken informatiebron, communicatiemiddel, hulpmiddel bij werk en studie en vrijetijdsbesteding. Het versterkt de mogelijkheden van individuen, gezinnen en organisaties enorm: deelname aan de hedendaagse samenleving is voor velen ondenkbaar geworden zonder internet. Helaas zijn deze geweldige mogelijkheden het minst toegankelijk voor de meest kwetsbare en uitgesloten mensen. Hun afstand tot informatie, diensten, cultuur en andere zaken en voordelen neemt verder toe. Want studeren, werk zoeken, hebben en behouden zonder internet wordt steeds moeilijker. Ook overheden en andere instellingen gaan er steeds meer vanuit dat burgers 'online' zijn.' (Delisse, 2009).

Hoewel digitale toegang bijna een noodzaak is geworden, stellen we vast dat die toegang niet voor iedereen is weggelegd.

'Uit officiële cijfers blijkt dat in België het aantal mensen dat de digitale boot mist vrij hoog is in vergelijking met andere Europese landen. Een kleine 2 miljoen Belgen gebruikten nog nooit een computer en zo'n 2,5 miljoen mensen hebben nog nooit op het internet gesurft. Onder meer de omslachtige besluitvorming en de hoge prijs van een internetaansluiting zouden oorzaken zijn.' (Delisse, 2009).

De digitale kloof is een zeer ingrijpende vorm van sociale uitsluiting. En die kloof beperkt zich niet tot het toegangsprobleem. Bij mensen in armoede die wel toegang hebben, is de kwaliteit van het gebruik van de technologische middelen namelijk vaak ontoereikend, waardoor ze er niet in slagen om via ICT zijn maatschappelijke positie echt te verbeteren.

'Mensen in armoede hebben minder toegang tot, maken minder gebruik van en bezitten minder technologische hulpmiddelen dan de niet-armen in onze samenleving. Hierdoor missen ze kansen. Het niet kunnen beschikken over technologie kan er immers voor zorgen dat mensen nog verder wegglijden in een situatie van armoede en sociale uitsluiting. In het beste geval kan (het bezit van) technologie helpen om stappen te zetten om een situatie van armoede en sociale uitsluiting te verbeteren. Maar dat is dus niet evident. Arme mensen ondervinden hindernissen bij de aanschaf en het gebruik van technologieën. Gevoelens van faalangst, stigmatisering, schaamte, onmacht en toch ook boosheid zijn vaak het gevolg. Nieuwe technologieën vormen dus een complex geheel van bedreigingen en kansen.' (viWTA, 2007).

Mensen die in armoede leven worden in de praktijk met drie belangrijke drempels geconfronteerd: een scholingsdrempel, een financiële drempel en een gebruikersdrempel of motivatiedrempel.

De scholingsdrempel houdt in dat de basiskennis om gebruik te kunnen maken van nieuwe technologieën ontbreekt. Meer dan 1 op 7 volwassen Vlamingen kan onvoldoende lezen of schrijven om naar behoren te kunnen functioneren (Damme, Van de Poele & Verhasselt, 1997). Deze geletterdheidsproblematiek overstijgt het probleem van de digitale kloof.

De financiële drempel bemoeilijkt de aanschaf van eigen materiaal. Door geen eigen pc te hebben is het bijvoorbeeld moeilijk ICT-vaardigheden te onderhouden en verder te ontwikkelen. Naast het aanschaffen van het materiaal zijn er ook gebruikskosten zoals een internetabonnement, papier, inkt en elektriciteit.

Een gebruikersdrempel of motivatiedrempel verwijst naar de problematiek van de perceptie van het nut.

'Bijkomend element is de nood aan een motivatie om met een pc te werken. Waarom zou je thuis e-mail of tekstverwerker gebruiken als er niets te schrijven valt? Met andere woorden: wie geen werk heeft, nagenoeg geen sociale contacten onderhoudt en niet het geld heeft om een vrijetijdsbesteding uit te bouwen zal een pc niet veel gebruiken, zelfs al zou je hem of haar er een schenken. Het dagelijkse leven moet voldoende aanleiding geven om met een pc aan de slag te gaan.' (Vereniging waar armen het woord nemen 't Hope welzijnsschakel, 2010).

De combinatie van drempels, waarvan hierboven de meest voorkomende opgesomd zijn, verschillen van persoon tot persoon waardoor de noodzakelijke aanpak op beleidsniveau ook geen evidentie is. In een ideale wereld zou men op individueel niveau inspanningen moeten leveren.

Het huidige beleid

De digitale kloof, zoals armoede zelf, vraagt een horizontaal gecoördineerde aanpak over beleidsdomeinen, bevoegdheden en bestuursniveau heen. Dit bemoeilijkt de zaak aangezien politici zich het probleem dan niet toe-eigenen, waardoor het in een niemandsland belandt zonder de nodige aandacht. Gelukkig krijgt armoede momenteel de nodige aandacht en hopelijk dan ook e-inclusie (inclusie op vlak van digitale media) als onderdeel ervan.

Europees

De wereldwijde financiële crisis is een van de factoren die ervoor gezorgd heeft dat de nood aan een langetermijnstrategie erkend en vertaald werd in 'Europa 2020', een nieuwe strategie voor banen en een slimme, duurzame en inclusieve groei. Europa 2020 omvat 5 meetbare Europese doelstellingen die bereikt moeten worden tegen 2020. Deze doelstellingen situeren zich op het vlak van tewerkstelling, onderzoek en ontwikkeling, opleidingen en het bestrijden van armoede. Deze laatste doelstelling stelt dat er zich 20 miljoen minder mensen in armoede bevinden tegen 2020.

De 'Digitale Agenda' voor Europa is een van de 7 initiatieven van de Europa 2020-strategie. E-inclusie en digitale geletterdheid zijn prioriteiten die in dit initiatief zijn opgenomen.

Federaal

Op federaal niveau lanceerden de politiek verantwoordelijken tal van losse initiatieven, onder meer in verband met de recyclage van computers en acties rond de openbare computerruimtes.

Momenteel is men – in afwachting van een nieuwe regering – bezig met de fundamenten te leggen van het toekomstige nationale actieplan tegen de digitale kloof. Hopelijk legt men hier ook de link naar armoedebestrijding en durft men een langetermijnvisie en ambitieuze doelstellingen aan.

Vlaams

Vanuit Vlaanderen in Actie is een dialoog met de stakeholders ontstaan over prioritaire thema's. De focus ligt op slagkrachtige overheden in Vlaanderen en rond een aantal doorbraken voor 2020.

De Vlaamse regering en de Vlaamse sociale partners hebben het initiatief genomen om naast Vlaanderen in Actie een nieuw toekomstpact voor Vlaanderen af te sluiten met doelstellingen en acties naar 2020: het Pact 2020. Het Pact 2020 weerspiegelt de gezamenlijke langetermijnvisie. Hierin staan drie kernwoorden centraal: welvaartscreatie, inclusie en duurzaamheid.

Op 9 juli 2010 werd het Vlaams Actieplan Armoedebestrijding 2010-2014 goedgekeurd met 197 acties. Dit Actieplan bevat onder meer het voorstel voor het oprichten van een kenniscentrum mediawijsheid en acties voor het verhogen van digitale participatie.

Lokaal

In Gent bestaat sinds 2007 het programma Digitaal.Talent@Gent waardoor de Stad Gent, OCMW Gent, Digipolis en alle stakeholders van Gent horizontaal en met een langetermijnvisie de digitale kloof trachten aan te pakken. Hierdoor zijn bestaande initiatieven bekender en worden lacunes opgespoord en ingevuld met duurzame projecten. In Vlaanderen is de Stad Gent het enige lokale bestuur dat de digitale kloof als prioriteit erkent en aanpakt op een gecoördineerde wijze.

In 2009 nam de Stad Gent het voorzitterschap op van de werkgroep e-inclusie van het Knowledge Society Forum van Eurocities. Hierdoor neemt de Stad Gent de belangrijke rol op zich om vanuit een netwerk van grote Europese steden zoveel mogelijk de aandacht te vestigen op e-inclusie en het vergroten van de interbestuurlijke samenhang in het beleid.

Beleidsaanbevelingen:

Om het effect van het gevoerde beleid te maximaliseren is het noodzakelijk om blijvend aan de kennis van de problematiek en zijn evoluties te werken. Deze noodzakelijke aanpak evolueert met de tijd en door het groeiende begrip ervan.

'De discussie gaat dan niet langer over gelijkheid en toegang voor iedereen, maar over diversiteit, vaardigheden en hoe je met die vaardigheden het internet kan gebruiken op een manier die waardevol is voor je situatie. Het debat verschuift van 'dichten van de digitale kloof' naar het zoeken van een multidimensionale oplossing voor een multidimensionaal probleem. Er is nood aan emancipatie, aan een methodiek die inspeelt op individuele behoeften en de leefwereld van de doelgroepen en organisaties.' (Weliswaar, 2009).

Om de effectiviteit te verhogen is samenwerking tussen gelijke bestuursniveaus en andere bestuursniveaus via bijvoorbeeld de 'open method of coordination' aangewezen. Hierdoor worden er meetbare doelstellingen geformuleerd en vertaald door de verschillende bestuurniveaus. Benchmarkindicatoren maken het meten en vergelijken mogelijk.

Hierna volgt een reeks aanbevelingen waarvan de meeste opgesteld zijn door het viWTA (Vlaams Instituut voor Wetenschappelijk en Technologisch Aspectenonderzoek, sinds 5 januari 2009 heet dit instituut het IST: het Instituut Samenleving en Technologie), in het kader van het onderzoek 'Armoede en Technologie'.

Een van de basisbevindingen van dit onderzoek was om het gebruik van digitale media te koppelen aan de perceptie van een concrete behoefte. Een digitaal communicatiemiddel op zich is een leuke gadget waarmee men kan pronken. Een digitaal communicatiemiddel gekoppeld aan een gepercipieerd nut en praktische kennis van het gebruik, draagt bij tot het verbeteren van de positie van een gebruiker.

'Door ICT te integreren in concrete activiteiten die aansluiten bij hun interesse leren kansengroepen op een laagdrempelige manier de digitale mogelijkheden kennen. Als die acties van een vertrouwenspersoon in één van de

organisaties voor kansarmen komen, wordt dit aanbod door de doelgroep makkelijker aanvaard.' (Weliswaar, 2009).

Aanbevelingen voor de verbetering van de (financiële) toegankelijkheid van technologie:

- een tweedehandscircuit voor pc's (en andere ICT-middelen) in een pakketaanbod;
- afspraken met producenten om eenvoudige basismodellen op de markt te brengen tegen lage tarieven;
- subsidies – voor mensen die in armoede leven – voor de aanschaf van nieuwe ICT;
- meer informatie over het gebruik van vrije software (open source);
- laagdrempelige en kostenloze helpdesks en herstellingsateliers;
- sociale internettarieven en/of gratis toegang;
- groepsabonnementen voor internettarieven;
- verbeterde kwaliteit, openingsuren en dienstverlening van openbare computer-ruimtes.

Aanbevelingen voor onderwijs en opleiding:

- open schoolcomputers tijdens speeltijden en na schooltijd;
- een (kosteloos) leasesysteem voor (draagbare) computers in scholen (ook voor volwassenen);
- duidelijke communicatie over het aanbod op vlak van volwassenenonderwijs;
- een groter aanbod aan (kosteloze) 'technologiecursussen' en een goede informatieverbreiding hierover (eventueel via opleidingscheques voor armen);
- een knoppencursus over echte basisvaardigheden (het simpelweg leren omgaan met 'machines': bank- en biljettenautomaten, huishoudtoestellen, gsm's, ...);
- meer samenwerking tussen enerzijds verenigingen, buurthuizen ... en anderzijds aanbieders van opleidingen gericht op bewustmaking en het faciliteren van de stap naar opleidingen en cursussen voor armen;
- vrijwilligerswerk (Zo kan men diverse netwerken uitbouwen, ervaringen uitwisselen, zaken bijleren, ... Dat vergt wel de nodige begeleiding en ondersteuning.).

Aanbevelingen om de maatschappelijke druk om technologie te gebruiken te verminderen:

- mensen leren omgaan met reclame in technologiecursussen;
- zorgen voor gerichte consumenteninformatie;
- blijven zorgen voor een kwaliteitsvol face-to-facekanaal voor openbare diensten;
- een volledig en aangepast eID pakket verspreiden.

Aanpak:

De digitale kloof is een complexe en multidimensionele uitdaging. Oplossingen die vertrekken vanuit een vereenvoudiging ervan geven niet de gewenste resultaten. Een doeltreffende aanpak vergt het volgende:

- een verbeterde kennis van de e-inclusieproblematiek op verschillende niveaus (studies en participatietraject);
- een overzicht van het gevoerde en geplande beleid;
- regelmatige rapportage om bijstellingen toe te laten;
- een gecoördineerd beleid in alle bevoegdheidsdomeinen;
- participatie van alle betrokken overheden;
- lokale, regionale, nationale en Europese maatregelen zijn nodig;
- gebruik van het Belgische EU-voorzitterschap om deze problematiek op een oplossingsgerichte manier in de kijker te brengen;
- in België – opname van de problematiek in een interstedelijk platform;
- gecoördineerde initiatieven en samenwerking tussen het middenveld en de lokale besturen, tussen steden met elkaar en met de verschillende beleidsniveaus.

Conclusie

Er is al een hele weg afgelegd, maar er is nog veel werk aan de winkel. De Stad Gent werkt via Digitaal.Talent@Gent op een gecoördineerde manier met alle stakeholders. Het niveau en de intensiteit van samenwerking met andere bestuursniveaus is mo-

menteel in opbouw. Tussen vergelijkbare steden is er op Europees niveau al veel samenwerking maar in België niet.

Er is een belangrijke link met armoedebestrijding, Digitaal.Talent@Gent heeft de rol om gezinnen en individuen in armoede of met een armoederisico te helpen om hun situatie te verbeteren.

Bibliografie

Damme, D., Van de Poele, L & Verhasselt, E. (1997). *Hoe geletterd/gecijferd is Vlaanderen? Functionele taal- en rekenvaardigheden van Vlamingen in internationaal perspectief*. Leuven/Apeldoorn: Garant

Delisse, J. (2009). *Digitale kloof vergroot armoede*.

Gehaald van <http://www.atd-vierdewereld.be/Digitale-kloof-vergroot-armoede.html>

European Commission (2010). *Communication from the commission: Europe 2020, A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*.

Gehaald van http://ec.europa.eu/eu2020/index_en.htm

European Commission (2010) *Communication from the commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, A Digital Agenda for Europe*.

Gehaald van http://ec.europa.eu/information_society/digital-agenda/index_en.htm.

Vereniging waar armen het woord nemen – 't Hope Welzijnsschakel (2010) *Wat betekent de digitale kloof voor mensen in armoede?*

Gehaald van <http://users.telenet.be/thope/armoede/armoede4.htm>.

viWTA. (2007). *viWTA aanbevelingen. Armoede en technologie*.

Gehaald van <http://www.viwtta.be/files/AANBEVELINGSDOSSIER%203.pdf>

Vlaams Economisch Sociaal Overlegcomité (2009). *Pact 2020: Een nieuw toekomstpact voor Vlaanderen, 20 doelstellingen*.

Gehaald van <http://www.vlaandereninactie.be/nlapps/docs/default.asp?fid=179>

Vlaamse Overheid. (2010). *Vlaams Actieplan Armoedebestrijding 2010-2014*.

Gehaald van <http://www.ingridlieten.be/media/uploads/vlaamsactieplanarmoedebestrijding2010.pdf>

Vlaamse Overheid. (2009). *Vlaanderen in actie, Doorbraken 2020*.

Gehaald van <http://ikdoe.vlaandereninactie.be/>

Weliswaar. (2009). *Dossier Armoede en Leren*.

Gehaald van <http://weliswaar.be/modulefiles/magazines/88-armoede-en-leren/pdfs/dossier-armoede.pdf>

2 3 Activering

2 3 1 Een traject op maat?

Een fasemodel voor een activeringsbeleid op het lokale niveau

Peter Raeymaeckers

Onderzoeker

OASeS – Centrum voor Ongelijkheid, Armoede, Sociale Uitsluiting en de Stad

Met de intrede van de ‘actieve welvaartsstaat’ vanaf de jaren 1990 leek de ultieme remedie tegen armoede te zijn gevonden. Alle pijlen werden gericht op het ‘activeren’ van werklozen. Een plaats op de (reguliere) arbeidsmarkt staat garant voor een opwaartse beweging uit de armoedesituatie. Een job bevordert immers de bredere maatschappelijke integratie: men ‘hoort er weer bij’. Hoewel iedereen het hiermee eens is, zorgt de concrete invulling van de term ‘activering’ nog steeds voor grote meningsverschillen.

1. Betutteling of een emancipatorisch totaalproject

Voorstanders van een *disciplinair* discours zien een tewerkstelling op de reguliere arbeidsmarkt als enige remedie tegen werkloosheid en armoede. Elke vorm van ondersteuning is ‘betuttelend’ en leidt tot een ‘bepampering’ van werklozen. Inspiratie wordt gezocht bij een individueel schuldmodel waarbij de schuld van de armoede of werkloosheid bij het individu zelf wordt gelegd (Vranken e.a., 1997-2009). Tegenstrijdig aan deze visie ontstond een activeringsdiscours dat de bredere maatschappelijke integratie centraal plaatst. Dit *emancipatorisch discours* zet niet enkel de tewerkstelling van de cliënt in de verf, maar wil bovenal de zelfstandigheid en onafhankelijkheid van de persoon stimuleren. Belangrijk is dat deze emancipatorische visie nadruk legt op het proces dat de maatschappelijke integratie van de cliënt vooraf moet gaan. De methodiek van ‘empowerment’ staat centraal. Het vertrekpunt is de specifieke situatie van het individu en de oorzaken waarom hij of zij niet kan doorstromen naar de arbeidsmarkt. Van daaruit start een individueel traject met nadruk op een realistische mix tussen ondersteuning en eigen kracht en verantwoordelijkheid. Het doel van het proces wordt bepaald op maat van het individu en houdt rekening met zijn of haar draagkracht.

Het is duidelijk dat het laatste perspectief de voorkeur verdient. Het vertrekt vanuit een maatschappelijk schuldmodel. Armoede ligt immers niet verval in het falen van het individu, maar moet worden toegeschreven aan het falen van de samenleving in zijn geheel. Daarnaast legt een emancipatorische visie op activering ook de focus op het multidimensionele karakter van armoede (zie ook: Vranken e.a., 1997-2009). Armoede heeft niet enkel te maken met een tekort aan financiële middelen, maar heeft ook betrekking op een diverse waaier van probleem domeinen zoals een gebrekkige huisvesting, middelengebruik, opvoedingsproblemen, een lage scholingsgraad en psychologische problemen. Activering van mensen in armoede start daarom bij het ontrafelen van deze complexe verwevenheid aan probleem domeinen.

Een belangrijke vraag dringt zich op. *Hoe moet een emancipatorisch activeringsbeleid georganiseerd worden op het lokale niveau?* De RMI-wetgeving legt immers een belangrijke verantwoordelijkheid op de schouders van de Openbare Centra voor Maatschappelijk Welzijn (OCMW's). De OCMW's staan namelijk in voor de activering van gerechtigden op een leefloon.

2. Focus op het OCMW: een flexibel en creatief activeringstraject

We verleggen de focus naar de concrete organisatie van het OCMW. We inspireren ons op een onderzoeksproject gefinancierd door de POD Maatschappelijke Integratie (Raeymaeckers e.a., 2009). Dit onderzoek werd uitgevoerd in een samenwerkingsverband tussen OASeS (Onderzoekscentrum Armoede en Ongelijkheid, Armoede, Sociale uitsluiting en de Stad) (Promotor: Prof. dr. Danielle Dierckx) en de ULG (Université de Liège) We interviewden sleutelfiguren bij 60 OCMW's verspreid over Vlaanderen en Wallonië. We construeerden een blauwdruk van een activeringstraject om het acti-

veringsbeleid van de OCMW's te analyseren. Belangrijk is dat dit traject voldoende **flexibel** is. Hiermee wordt bedoeld dat de stappen binnen het traject afhankelijk zijn van de capaciteiten, problemen, attitudes en vaardigheden van de cliënt. Daarnaast bouwt dit activeringstraject voldoende vrijheidsgraden in. OCMW's hebben ruimte om op een **creatieve** manier een invulling te geven aan de diverse fases binnen het activeringstraject. We onderscheiden zeven fases: werken aan randvoorwaarden, trajectbegeleiding, sociale activering, werkervaring & opleiding, professionele activering, toeleiding naar de arbeidsmarkt en nazorg.

Fase 1: werken aan randvoorwaarden

Een **eerste fase** bestaat uit het wegwerken van de obstakels die ervoor zorgen dat de cliënt (nog) niet in het eigenlijke activeringstraject kan stappen. Tijdens de gesprekken met maatschappelijk werkers komen er diverse randvoorwaarden ter sprake zoals kinderopvang, opvoedingsproblemen, huisvestingsproblemen, verslavingsproblemen, gebrek aan kennis van de Nederlandse taal en problemen van fysieke of psychische aard. Een ver doorgevoerde taakverdeling tussen maatschappelijk werker en trajectbegeleider leidt hier vaak tot problemen. Dit komt vooral voor in de Vlaamse en Waalse steden. De maatschappelijk werkers staan in voor de algemene begeleiding en maken het leefloondossier in orde. De trajectbegeleiders focussen zich op de begeleiding naar werk en de activering van de leefloongerechtigde. Het 'succes' van de eerste fase is afhankelijk van een goede aansluiting tussen beide diensten.

Fase 2: trajectbegeleiding

Een **tweede fase** luidt de start in van het eigenlijke activeringstraject. De manier waarop de trajectbegeleiding wordt georganiseerd is sterk afhankelijk van de grootte van de OCMW's. In de kleinste OCMW's vinden we geen afzonderlijke trajectbegeleiders. De grotere OCMW's richten een afzonderlijke dienst of cel activering/tewerkstelling op. In sommige van de grootste OCMW's zien we dat er ook een arbeidsherverdeling tussen de trajectbegeleiders onderling voorkomt. Specialisaties ontstaan rond *screening* en *assessment*, taal op de werkvloer, vormingen en begeleiding van artikel 60§7 tewerkstelling.

Fase 3: sociale activering

Vele respondenten vermelden dat ze geconfronteerd worden met cliënten die (nog) niet over de nodige arbeidsattitudes beschikken om door te stromen naar een sociale tewerkstelling of de reguliere arbeidsmarkt. Een **sociale activering** biedt ze de kans om te zorgen voor een begeleiding op maat, waardoor de cliënt stap voor stap de nodige arbeidsattitudes kan aanleren. In deze fase staat het welzijn van de cliënt centraal en ligt de klemtoon niet op de tewerkstelling of inschakeling van het individu. Sociale activering kan op twee manieren worden opgevat: als voorbereidende fase voor een professionele activering of als emanciperende maatregel voor de geactiveerde persoon. Deze fase kan met andere woorden zowel een opstap als een eindfase betekenen. Voor de laatste mogelijkheid wil dit zeggen dat de groep erg gebaat is bij een zinvolle activiteit binnen een zeer laagdrempelig en beschermd werkmilieu (arbeidszorg). De cliënt wordt hierbij niet onder druk gezet om verder door te stromen naar een verdere tewerkstelling binnen het sociale of reguliere circuit.

Fase 4: werkervaring en opleiding

De **vierde** stap binnen het activeringstraject is het aanbieden van werkervaring en/of opleiding. In deze fase wordt aan cliënten een eerste kans op werkervaring aangeboden. Daarnaast bestaat deze fase ook uit het aanbieden van kansen om de ontwikkeling van technische vaardigheden te stimuleren. De fase van werkervaring en opleiding wordt door alle respondenten gekoppeld aan tewerkstelling binnen een artikel 60§7-statuuut. De respondenten ervaren deze maatregel als zeer positief. Het belangrijkste voordeel is de flexibiliteit. Sommige OCMW's beschouwen de artikel 60§7-regeling als een laagdrempelige activering binnen een beschermd kader, waardoor het OCMW nog voor de nodige begeleiding kan zorgen. Een externe tewerkstelling is ook mogelijk en wordt vaak gedaan binnen bedrijven die onder de brede noemer van sociale economie geplaatst kunnen worden. Een belangrijke succesfactor in deze fase is het aanbod van een grote diversiteit aan jobs om de cliënt te werk te stellen.

Fase 5: professionele activering

Fase 5 is een stap dichterbij tewerkstelling binnen de reguliere arbeidsmarkt. De focus ligt hier op de tewerkstelling en inschakeling van de cliënt. In deze fase worden vooral de activeringsmaatregelen buiten de klassieke artikel 60§7 gebruikt: zoals SINE (Sociaal Inschakelingsinitiatief), ACTIVA, Artikel 60 privé en Artikel 61. Ook hier is een belangrijke succesfactor een grote diversiteit aan mogelijkheden om cliënten in een van deze maatregelen te werk te stellen. Sommige OCMW's starten eigen dienstenchequebedrijven, of dienen een aanvraag in om sommige diensten te erkennen in het kader van lokale diensteneconomie. Veel respondenten geven aan dat een dergelijke tewerkstelling een ideale aanvulling kan betekenen voor een job binnen een artikel 60§7-statuuut.

Fase 6: toeleiding naar de arbeidsmarkt

In de meeste OCMW's begint deze fase drie maanden voor het aflopen van een tewerkstelling binnen een van de activeringsmaatregelen. Men organiseert sollicitatietrainingen en ontwikkelt samen met de cliënten een cv om hen voor te bereiden op tewerkstelling binnen de reguliere arbeidsmarkt. In deze fase is vooral de goede samenwerking met de regionale diensten voor tewerkstelling (in Vlaanderen de VDAB; in Wallonië de FOREM) cruciaal. Deze diensten organiseren de begeleiding van werkzoekenden naar de arbeidsmarkt en voorzien ook in opleidingen. In Vlaanderen gebeurt de begeleiding door de lokale werkwinkels, die lokaal verankerd zijn.

Fase 7: nazorg

Deze laatste fase wordt door de meeste OCMW's minimaal ingevuld. Veel respondenten benadrukken dat de contacten na het aflopen van de tewerkstelling afhankelijk zijn van de goodwill van de cliënt. Het merendeel van de cliënten houdt volgens onze sleutelfiguren geen contact meer met het OCMW. Toch treffen we enkele interessante uitzonderingen aan. In enkele OCMW's heeft men met de regionale diensten voor tewerkstelling een afspraak gemaakt dat cliënten ook na hun tewerkstelling bij het OCMW worden opgevolgd door de eigen maatschappelijk werkers. Deze laatste werken voltijds in de werkwinkel en hebben als taak de cliënten na de beëindiging van een activeringsmaatregel te oriënteren op de reguliere arbeidsmarkt.

3. Besluit

Een succesvol lokaal emancipatorisch activeringsbeleid start bij een traject waarbij de cliënt de kans krijgt om op zijn of haar maat en tempo door te stromen doorheen een activeringstraject. Deze trajecten moeten opbouwend zijn. Zowel de 'zwaksten' als de 'sterksten' krijgen een job op maat en dit in alle fasen van het activeringstraject. Dit wil zeggen dat zowel de opeenvolging van stappen als de eindhalte niet op voorhand worden bepaald.

Het voorgestelde activeringstraject dient als instrument om de werking op het niveau van het OCMW te analyseren en te evalueren. Er kunnen fases worden toegevoegd, of verder gespecificeerd. Daarnaast is het belangrijk dat OCMW's de concrete stappen op een creatieve manier – aangepast aan de lokale noden – afzonderlijk trachten in te vullen. Dit heeft wel organisatorische gevolgen. Zo moeten er verschillende diensten naadloos op elkaar afgestemd worden. Daarnaast moet er een visie worden ontwikkeld die door alle geledingen wordt ondersteund, van de maatschappelijk werkers op het terrein tot de raadsleden die de aanvragen van cliënten beoordelen. Ten slotte leidt een emancipatorisch discours tot een nauwe samenwerking met 'derde' partners. Een OCMW moet oog hebben voor samenwerkingsverbanden met verschillende partners zoals arbeidszorgcentra, sociale economie en privé-bedrijven. Dit is noodzakelijk om een gediversifieerd aanbod van tewerkstelling mogelijk te maken.

Een emancipatorisch activeringsbeleid is echter niet enkel de verantwoordelijkheid van de lokale OCMW's. OCMW's moeten van hogere overheden voldoende experimenteerterruimte krijgen om goede praktijken te ontwikkelen. Vooral in tijden van economische crisis is een intelligent en creatief activeringsbeleid een absolute must. Het bovenstaande overzicht geeft aan dat er op het lokale OCMW-terrein veel beweegt voor de activering van personen die leven van een leefloon. Er moet ruimte worden geboden voor het ontwikkelen, evalueren en experimenteren met goede praktijken op het lokale niveau en dit in alle fasen van het activeringstraject. Verder wetenschappelijk

onderzoek en de uitwisseling van kennis tussen OCMW's vormen hiervoor de ideale voedingsbodem.

Bibliografie

Raeymaeckers, P., Nisen, L., Dierckx, D., Vranken, J., Casman, M.-T. (2009). *Activering binnen de Belgische OCMW's: op zoek naar duurzame trajecten en goede praktijken*. Brussel: POD Maatschappelijke Integratie.

Vranken, e.a. (1997-2009). *Armoede en Sociale Uitsluiting. Jaarboek 1997-2009*. Leuven: Acco.

© Oliver Dowdle / Stad Gent

2 4 Wonen

2 4 1 Recht op wonen

Lokale participatie als basis voor een sterk Europa

Katelijan Van Horebeek

Beleidsmedewerkster

Belgisch Netwerk Armoedebestrijding (BAPN)

Het Belgisch Netwerk Armoedebestrijding (BAPN) en zijn regionale netwerken³¹ bundelen hun krachten en trachten de stem van mensen in armoede in elke beleidsmaatregel te laten weerklinken. De kennis waarover zij beschikken stoelt op de ervaring van een leven in armoede. Daarom is hun deelname aan beleidsvormingsprocessen van onschatbare waarde. Dit participeren begint vaak in de lokale Verenigingen waar armen het woord nemen. Daar wordt de basis gelegd opdat mensen hun levenservaringen kunnen inbrengen in het beleid op verschillende niveaus.

2010 is het Europees jaar van verzet tegen armoede. De Europese Unie móet stappen ondernemen om het armoedecijfer echt drastisch te doen afnemen. Daarenboven neemt België het roterende voorzitterschap van de Europese Unie over. Zodoende wordt 2010 een sleutelmoment en het moment bij uitstek om van ons te laten horen.

Daarnaast hopen wij dat op alle beleidsniveaus een voortdurende aandacht gaat naar het uittekenen van een volwaardige participatie van mensen in armoede in het beleid. Vaak wordt op Europees vlak naar België opgekeken met betrekking tot participatie aan het beleid. Het is waar dat in België het geloof hierin vanuit vele beleidsmakers sterk gegroeid is en we kunnen een positieve balans opmaken van de

³¹ Het Belgisch Netwerk Armoedebestrijding (BAPN) is het verbindingsorgaan van de drie regionale netwerken/partners die de armoede bestrijden:

- de Brusselse partners (Brussels Platform Armoede, *Forum Bruxellois de Lutte contre la Pauvreté*), met als leden organisaties die mensen die in armoede leven, ondersteunen (Brussels-Hoofdstedelijk Gewest);
- het Vlaams Netwerk van Verenigingen waar armen het woord nemen (Vlaams Gewest);
- en het Waals Netwerk Armoedebestrijding, het netwerk van Verenigingen waar armen het woord nemen en van organisaties die steun verlenen aan zowel mensen die in armoede leven als aan individu's (Waals Gewest).

Elk van deze drie regionale netwerken en partners bestaan uit verschillende Verenigingen waar armen het woord nemen, brengt deze samen (o.a. in thematische werkgroepen) en ondersteunt hen. De verenigingen werken op een participatieve, empowerende manier en trachten maatschappelijke structuren te veranderen.

voorbijge jaren met betrekking tot participatie. Dit wil echter niet zeggen dat we zijn waar we moeten zijn. Vaak ontbreekt het toch nog aan politieke wil om op de roep van deze mensen te antwoorden. Wij wachten op die politieke wil en moed om effectief tot acties te komen.

In deze tekst brengen we onze aanbevelingen aan de Europese instellingen rond huisvesting, en daarna staan we stil bij wat op lokaal niveau rond huisvesting kan gebeuren.

Toegang tot en het uitoefenen van het recht op huisvesting in Europa

Sinds enkele jaren komen in diverse regionale werkgroepen in België mensen in armoede samen om ervaringen en knelpunten te bespreken rond huisvesting om beleidsaanbevelingen te formuleren. De werkgroep Wonen van het Vlaams Netwerk Armoedebestrijding, de werkgroepen Wonen binnen het Réseau Wallon de Lutte contre la Pauvreté en de Brusselse Verenigingen waar armen het woord nemen zijn op 26 maart 2010 in Luik samengekomen om prioritaire aanbevelingen voor te stellen in het kader van het Europese Jaar van de Strijd tegen de armoede en hun dossier te overhandigen aan betrokken beleidsmakers.

Dit project *Toegankelijkheid en verwezenlijking van het recht op wonen voor iedereen* resulteerde in 9 aanbevelingen³². Samen werd er getracht te begrijpen 'wat er niet ging' en vooral 'wat er moest veranderen'. Deze aanbevelingen verwoordden concreet dit recht op wonen, dit basisrecht op een menswaardig leven.

Aanbeveling 1. De Europese Unie moet het recht op wonen erkennen en effectief realiseren.

Wonen is meer dan een dak. Wonen is een basisbehoefte. Het is correct gehuisvest zijn, in een woning die een zekere veiligheid biedt, een ruimte aangepast aan zijn bewoners, en bereikbaar voor iedereen, zonder tegengehouden te worden door exuberante prijzen. Het is ook een hele leefomgeving, een plaats om te leven, een sociaal netwerk, een toegang tot dienstverlening en bijgevolg ook tot rechten, een basis om zich te kunnen installeren, om plannen te kunnen maken, ...

Mensen met bescheiden of lage inkomens wonen meestal niet in goede omstandigheden. We stellen vast dat de toegang tot huisvesting sterk onvoldoende is.

De mensen in armoede willen dat de Europese Unie het recht op huisvesting erkent, zodat de huisvestingspolitiek meer proactief zou worden, er aangepaste en duurzame oplossingen gevonden zouden worden, zodat er oplossingen toegepast zouden worden die rekening houden met eenieders behoeften.

Aanbeveling 2. De sociale en openbare huisvesting moet gevrijwaard zijn van alle privatiseringsmechanismen.

We zien dat mensen in moeilijke situaties, in armoede of afglijdend naar verarming, worden geconfronteerd met een tekort aan kwaliteitsvolle en betaalbare woningen, betaalbaar in verhouding tot hun inkomen/bestaansmiddelen. In België zijn er verschillende vormen van sociale en openbare huisvesting om aan deze problemen tegemoet te komen: sociale verhuurkantoren, openbare huisvestingsmaatschappijen, woonfondsen. Al deze instanties geven telkens een verschillend antwoord. Maar dit is nog onvoldoende.

De Europese Lidstaten moeten tussenkomen om betaalbare woningen te bouwen en zo ingaan op de behoeften van een belangrijk deel van hun bevolking.

Het beheer van de sociale en openbare huisvesting moet in handen van de overheid blijven zodat de burgers zeker kunnen zijn van de toegang tot kwaliteitsvolle en betaalbare woningen.

Aanbeveling 3. In wijkrenovatieprojecten moeten voorwaarden opgelegd worden die zorgen voor een systematische integratie van betaalbare woningen voor de meest kwetsbare bevolkingsgroepen.

Heel wat renovatieprojecten van wijken hebben bewezen dat de impact op sociaal niveau enorm is en dat de bevolkingsgroepen met weinig bestaansmiddelen vaak uit de boot vallen.

³² Het integrale dossier kunt u raadplegen op www.bapn.be

We zien eerst het onbewoonbaar verklaren van een reeks huizen, zodat de mensen snel een ander onderkomen moeten vinden dat vaak niet in overeenstemming is met hun financiële mogelijkheden. Door de renovatie verdwijnen meestal ook de woningen die tot dan toe tegen betaalbare prijzen verhuurd werden, zodat de meer kwetsbare, armere bevolkingsgroepen uit hun eigen wijk verjaagd worden.

Daarom willen de mensen in armoede dat er bij de renovatieprojecten in steden en wijken voorwaarden geformuleerd worden, opdat dergelijke projecten uitgevoerd zouden worden met het oog op een verbetering voor iedereen. Al in de ontwerpfasen moeten betaalbare huurwoningen gepland worden voor mensen met een laag inkomen. Speculatie en verjagen van arme bevolking uit de verbeterde woongebieden moet tegengegaan worden. Hieraan moeten controle-, evaluatie- en sanctioneringsmechanismen gekoppeld worden.

Aanbeveling 4. De toepassing van de richtlijn voor de 'energieprestatie van gebouwen' moet gepaard gaan met beschermingsmaatregelen voor de mensen met de laagste inkomens³³.

Aanbeveling 5. De Nationale ActiePlannen Sociale Inclusie³⁴ van elke lidstaat moeten maatregelen bevatten voor huisvesting en energie (water, elektriciteit, verwarming) en een dwingend karakter hebben.

Aanbeveling 6. Huisvesting en de noodzakelijke energiekosten moeten in rekening gebracht worden bij de bepaling van een waardig minimuminkomen. Elk huishouden dient te beschikken over een budget dat toelaat om waardig te leven.

Het onderzoek van Bérénice Storms en Karel Van den Bosch³⁵ (2009) tracht rond deze sociale standaarden in Vlaanderen al enige duidelijkheid te geven.

Mensen in armoede vinden dat elk huishouden moet beschikken over een minimumbudget dat toelaat om, na aftrek van de maandelijkse vaste uitgaven, waaronder eventuele schuldaflossingen, nog waardig te leven. Om dit te realiseren moet in elke lidstaat van de Europese Unie een onderzoek gevoerd worden dat 'sociale standaarden' definieert.

Aanbeveling 7. De Europese Unie moet de middelen ter beschikking stellen om leerrijke praktijken uit de verschillende Europese lidstaten rond huisvesting, het beheersen van woonlasten en de strijd tegen dakloosheid bekend te maken en uit te wisselen.

Mensen in armoede en verenigingen stellen vast dat er vandaag voldoende verschillende onderzoeken omtrent huisvesting bestaan in diverse lidstaten. De concrete uitwisseling van deze leerrijke praktijken, samen met aangepaste reglementeringen en de nodige middelen, moet door de Europese Unie gestimuleerd worden.

Aanbeveling 8. De Europese Unie moet de regelgeving tegen discriminatie aanvullen en versterken door ze expliciet uit te breiden naar de zwakste bevolkingsgroepen. Discriminatie met betrekking tot de toegang tot huisvesting moet daarbij uitdrukkelijk worden opgenomen als aandachtspunt.

De doeltreffendheid van de toepassing en de controle op de huidige anti-discriminatie wetgeving is onvoldoende. Het is nodig de bestaande reglementering te versterken en uit te breiden tot de zwakste bevolkingsgroepen³⁶.

Aanbeveling 9. Alle maatregelen die de Europese Unie treft, moeten het voorwerp uitmaken van een gestructureerd proces van opvolging, evaluatie en sanctionering waar verenigingen en personen in armoede volwaardig aan participeren

De beleidsbeslissingen die op Europees niveau genomen worden, hebben meer en meer impact op de burgers, ook op lokaal niveau.

De mensen in armoede zijn betrokken burgers en wensen actief en volwaardig deel te nemen aan de opbouw van de maatschappij. Daarom moeten zij, net zoals de andere burgers, gehoord en geraadpleegd worden.

³³ De toepassing van de richtlijn over de 'energieprestatie van gebouwen' (de energie-audits) ondervindt heel wat moeilijkheden in Europa. Met een degelijke energievoorziening verbetert de kwaliteit van de woning. Er moet echter rekening gehouden worden met de negatieve gevolgen voor de toegang tot betaalbare woningen met betaalbare energiekosten voor de bestaansonzekere bevolkingsgroepen.

³⁴ Het NAPIncl bevat een analyse van de tendensen en de uitdagingen in de strijd tegen de armoede en de sociale uitsluiting in België. Het bevat de maatregelen en acties die de federale en regionale overheden voorzien om een beslissende impact te hebben op de bestrijding van de armoede. Dit is een doelstelling die de Europese lidstaten overeenkwamen op de Europese Raad die in 2000 doorging in Lissabon.

³⁵ Storms en Van den Bosch gingen in op de vraag hoeveel inkomen een Vlaams gezin minimaal nodig heeft om op een menswaardige manier te kunnen participeren aan onze samenleving. Vertrekkende vanuit de algemene theorie over menselijke behoeften van Doyle & Gough (1991) gingen ze op zoek naar welke producten en diensten, tegen welke kwaliteit en in welke hoeveelheid thuishoren in een Vlaams minimumbudget. Hun benadering verschilt van vroegere onderzoeken doordat ze de opname van elk goed en elke dienst steeds verantwoordden vanuit de universele behoeften die deze moeten vervullen. Volwaardige maatschappelijke participatie vereist immers dat mensen gezond zijn en autonoom kunnen handelen.

³⁶ Kandidaat-huurders worden geweigerd vanwege een vervangingsinkomen, afkomst uit een achtergestelde wijk, een gevangenisverleden, andere origine, ... waarna ze dan niet anders kunnen dan een slechte, ongezonde, onstabiele woning betrekken.

Aanbevelingen voor een lokaal sociaal woonbeleid

Uit de getuigenissen om de aanbevelingen aan het Europees beleid te formuleren, vinden we tal van aanknopingspunten voor aanbevelingen voor een lokaal sociaal woonbeleid. Hoewel het lokale niveau het soms zal moeten stellen met een signaal-functie, is het toch van belang dat dergelijke signalen doorstoten naar andere bestuurlijke niveaus: het is in enkele gevallen de enige manier om zaken in gang te zetten.

Recht op wonen

- Het lokaal beleid kan voor haar gebied zorgen voor duidelijke criteria omtrent een correcte woning en een correcte prijs, en deze afdwingbaar maken door de nodige regelgeving, een kaderregeling t.a.v. de huurprijzen.
- Het lokaal beleid voorziet in kwalitatieve terreinen voor woonwagengebieden, evenals kwalitatieve doortrekkersterreinen.
- Het lokaal beleid kan een sociaal beleid voeren inzake onbewoonbaarverklaring en uithuiszettingen en ondersteunt de kwalitatieve herhuisvesting aan een voor de mensen haalbare prijs. Het lokaal beleid treedt streng op tegen huisjesmelkers die o.a. onbewoonbaarverklarde huizen direct terug bevolken met mensen zonder wettig verblijf.
- Het lokaal beleid realiseert de opvolging van wetten en reglementen inzake huisvesting en leegstand en sanctioneert waar nodig.

Sociale huisvesting

- Het lokaal beleid kan voorzien in bijkomende kwalitatieve sociale huisvesting. Ze dient hierin ook transparante toewijzingscriteria te verzorgen en dit helder te communiceren naar de kandidaat-huurders.
- Het lokaal beleid kan een publiek-private samenwerking aangaan om huurwoningen te creëren voor mensen met een laag inkomen.

De leefomgeving

- Het lokaal beleid speelt een bepalende rol in de leefomgeving: bij wijkrenovatie voor woningen zorgen voor mensen met een laag inkomen (geen sociale uitzuivering), wordt het uitbouwen van sociale netwerken ondersteund; kiest men voor sociale verscheidenheid, zonder discriminatie, in ALLE wijken; voldoende groenruimte plannen en voor voldoende mogelijkheden tot mobiliteit zorgen.

Inkomen en inkomsten

- Het lokaal beleid moet mee ijveren voor een gewaarborgd minimuminkomen dat toelaat een waardig leven te leiden en integreert deze sociale standaarden in de eigen (OCMW)-werking.
- Het lokaal beleid participeert mee in een centraal huurwaarborgfonds voor alle huurders, zodat er geen discriminatie meer komt van mensen die hun huurwaarborg via het OCMW moeten laten voorschieten.

De energiefactuur

- Het lokaal beleid kan sociale projecten ondersteunen die ingrepen doen om de energiekosten te doen dalen. Hierbij dient zowel de huurder als de minderbemiddelde eigenaar aan bod te komen.
- Het lokaal beleid kan een sociaal fonds oprichten om de energiebesparende renovatie aan een derdebetalersregeling te voorzien.
- Het lokaal beleid kan eigenaars stimuleren om hun huurwoning energiebesparend te renoveren met behoud van huurder en huurprijs.

Ondersteuning

- Het lokaal beleid kan voor een laagdrempelige woondienst zorgen waar mensen terecht kunnen met hun vragen en problemen, voor ondersteuning, advies en begeleiding rond huisvesting in de ruime zin. De begeleiding moet een emancipatorisch karakter hebben zodat de persoon eigen keuzes kan blijven maken.
- Het lokaal beleid moet de Verenigingen waar armen het woord nemen ondersteunen in hun rol om sociale banden te laten ontstaan, van waaruit mensen kunnen groeien en meer kans op slagen hebben op re-integratie in de maatschappij, met inbegrip van de re-integratie inzake huisvesting.

Mensen in armoede willen deelnemen aan de ontwikkeling van de maatschappij

Het lokaal beleid moet op structurele basis mensen in armoede betrekken in hun woonbeleid, bij wijkrenovatie, in sociale huisvesting, ... Op deze manier kan het lokaal beleid een beroep doen op hun ervaringsdeskundigheid en kunnen mensen in armoede effectief deelnemen aan het denkproces en gehoord worden.

Het lokaal beleid in Gent heeft al enkele zaken hierin ter harte genomen, maar vindt in deze aanbevelingen zeker nog materiaal om te realiseren.

Bibliografie:

BAPN (2010). *Toegang tot en het uitoefenen van het recht op huisvesting in Europa*. Brussel: BAPN.

BAPN (2010). *Verslag Nationaal Kruismoment Huisvesting 12/01/2010*. Namen: BAPN.

Storms, B. en Van den Bosch, K. (red.) (2009). *Wat heeft een gezin minimaal nodig? Een budgetstandaard voor Vlaanderen*. Leuven: Acco.

2 4 2 Armoede en wonen

*Het team van de Sociale Cel
Dienst Wonen
Stad Gent*

Wonen is een van de basisrechten. De Vlaamse overheid én de Stad Gent hebben de opdracht gekregen om een goede, betaalbare woning voor iedereen mogelijk te maken. De meeste financiële middelen komen van Vlaanderen, de regisseur in het woonbeleid is de Stad.

De factor 'wonen' staat niet op zichzelf, er is een directe wisselwerking met andere zaken zoals welzijn, ontwikkeling en werk. Willen we tot duurzame oplossingen komen en armoede bestrijden, dan zetten we in op al deze facetten.

In deze korte uiteenzetting willen we de link tussen wonen, armoede én de bestrijding van armoede leggen. Wij willen op voorhand opmerken dat de problemen in dit artikel maar een klein deel zijn van een groter geheel aan allerhande woonproblemen waar wij mee te maken krijgen. We geven een impressie, beklemtonend dat de totale complexiteit véél groter is.

De stedelijke woonproblematiek is groot. Voor veel gezinnen is wonen niét betaalbaar, niét van goede kwaliteit en niét zeker. De Stad Gent wil bij voorrang oplossingen vinden voor de grootste woonnoden.

Het blijkt dat de grootste woonarmoede in de private huurmarkt te vinden is (Vandewiele e.a., 2007). Twee zaken ontwrichten de huurmarkt: de (on)betaalbaarheid voor lage inkomens en de slechte kwaliteit van het verouderde patrimonium, voornamelijk in de 19de-eeuwse gordel. Het is noodzakelijk en dringend dat het woningaanbod kwalitatief en kwantitatief verhoogt.

Woningaanbod op de private huurmarkt: te beperkt, te duur, van slechte kwaliteit

Mensen met een beperkt inkomen vinden nauwelijks nog een betaalbare huurwoning, laat staan een woning die ook aan de minimeisen van de Vlaamse Wooncode voldoet. De huurprijs is niet in verhouding tot de kwaliteit.

Uit de studie 'Huren in Gent' (Vandewiele e.a., 2007)³⁷ blijkt dat ¼ van de Gentse private huurwoningen van lage of zeer lage kwaliteit is. Bij 34 % is er een of meerdere indicaties voor risico op onveiligheid (ontploffing, brand, CO-vergiftiging, elektrocutie). 45 % van de woningen heeft te kampen met vochtproblemen en bij 16 % werd uitgebreide vochtschade vastgesteld.

Niet minder dan 37 % van het maandinkomen van mensen met een beperkt inkomen gaat naar het betalen van de huishuur waardoor er te weinig middelen overblijven voor andere belangrijke zaken, zoals onderwijs, gezondheid, welzijn enzovoort.

³⁷ In deze studie is een representatief staal onderzocht van 372 private huurwoningen gelegen in postcode 9000.

Mogelijke oplossing kwaliteitsprobleem: verplichting conformiteitsattest

Uit dezelfde studie blijkt dat 36 % van de Gentse private huurwoningen niet voldoet aan de minimumnormen voor bewoonbaarheid volgens de Vlaamse Wooncode. Vlaanderen zou het conformiteitsattest moeten verplichten om een woning te mogen verhuren. Een conformiteitsattest is een officiële verklaring uitgereikt door het college van burgemeester en schepenen of door Wonen Vlaanderen dat bevestigt dat de woning voldoet aan de elementaire veiligheids-, gezondheids- en woonkwaliteitsvereisten die door de Vlaamse Regering zijn bepaald. Een controleur van de Dienst Wonen van de Stad gaat ter plaatse de kwaliteit van de woning na aan de hand van een technisch verslag. Een positief advies van de controleur én een positief keuringsverslag van de elektrische installatie leiden tot een conformiteitsattest. De Stad Gent heeft dit bovendien gratis gemaakt om eigenaars maximaal aan te moedigen om zo'n attest te vragen. Het is immers nog niet verplicht en nu kan elke woning – of ze al dan niet voldoet – op de huurmarkt komen. Dikwijls worden gebreken pas ontdekt als er al iemand woont, terwijl het volgens de huurwet nochtans wel verplicht is om een gezonde en veilige woning te verhuren. Anticiperen is beter dan remediëren.

Mogelijke oplossing betaalbaarheid: uitbreiding huursubsidie

Gezinnen met een laag inkomen kunnen in bepaalde gevallen gebruik maken van een Vlaamse huursubsidie, maar dit is niet algemeen. De huurder die van een slechte naar een goede woning verhuist, kan een maandelijkse bijdrage in de huur krijgen. In Gent draaien veel aanvragen op niets uit omdat ook de nieuwe huurwoning niet voldoet aan de vereiste kwaliteitsvoorwaarden. Meestal is de woning te klein zowel in oppervlakte als wat betreft het aantal woonlokalen in verhouding tot de gezinsgrootte (de zogenaamde 'rationele bezetting'). Vaak is, in een stedelijke omgeving waar de huishuren hoog zijn, de nieuwe huurprijs te hoog (er zijn maximumgrenzen tussen 520 euro tot 665,60 euro) om in aanmerking te komen voor huursubsidie. Daarnaast is de grens van het toelaatbare gezinsinkomen om te genieten van deze tussenkomst héél laag. Veel gezinnen in armoede zouden baat hebben bij een huursubsidie in de vorm van een structurele financiële ondersteuning. De Vlaamse overheid zou de huursubsidie dus moeten uitbreiden. De wachttijd voor een sociale woning is immers lang.

Oplossing eerlijke prijs-kwaliteitverhouding: systeem van huurprijsregulering

Verschillende Europese landen (o.a. Frankrijk, Duitsland en Nederland) maken gebruik van marktcorrigerende reguleringssystemen. Huurprijs en kwaliteit worden aan elkaar gekoppeld. De markt blijft een grote rol spelen in de bepaling en evolutie van de huurprijzen, maar de overheid grijpt erop in. In 2007 – 2008 trachtte de Paritaire Huurcommissie³⁸ in Gent een oplossing te vinden voor de huurprijzen in Gent. Aanvullend kreeg het Centrum voor Duurzame Ontwikkeling³⁹ de opdracht om een huurrooster (met relatie tussen huurprijs en kwaliteit/grootte) te ontwikkelen. Dit was geen sinecure. Hoe kon dit het best gebeuren? Met een berekeningsmodel op basis van de databank van de Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen? Door te werken met rentofficers⁴⁰? Door een databank met private referentiewoningen aan te leggen? Deze oefening wordt het best op Vlaams niveau gefinaliseerd.

Woningaanbod op de sociale huurmarkt: te beperkt, niet steeds aangepast aan rationele bezetting

Ook in de sociale huisvesting is er een onevenwicht tussen vraag en aanbod. De voorbije jaren steeg de vraag naar sociale woningen immens ten gevolge van hoge private huurprijzen, de stijging van het aantal gezinnen met een beperkt inkomen en de beperkte uitbreiding van het aantal sociale woningen. Maar liefst meer dan een vierde of 27 % van de huishoudens in Gent centrum komt in aanmerking voor het huren van een sociale woning (Vandewiele e.a., 2007). Dit geldt enkel voor postcode 9000, waaruit de steekproef van dit onderzoek is getrokken. Ondanks alle inspanningen van de sociale huisvestingsmaatschappijen kan het aanbod de vraag niet aan. Bovendien slinkt het bestaande aanbod ten gevolge van (totaal)renovaties. Bij grondige renovatie worden bijvoorbeeld van 3 kleine woningen 2 grotere woningen gemaakt

³⁸ In 2005 ondertekende de Stad Gent samen met verschillende partners een protocolakkoord met de federale overheid voor de oprichting van een Paritaire Huurcommissie, als proefproject voor Vlaanderen. De opdracht van de Paritaire Huurcommissie was het organiseren van huurgeschillenbemiddeling, een rooster opmaken voor huurprijsbepalingen en het ontwikkelen van een type huurovereenkomst.

³⁹ Als onderzoeksgroep aan de Universiteit Gent wil het Centrum voor Duurzame Ontwikkeling op een wetenschappelijke manier een bijdrage leveren om het concept van duurzame ontwikkeling naar de praktijk te vertalen.

⁴⁰ Engelse rentofficersysteem: een specialist komt ter plaatse om de staat van de woning in te schatten en bepaalt de huurprijs.

om voldoende ruimte en comfort te bieden. Het gevolg is dat de wachtlijsten bij de sociale huisvestingsmaatschappijen steeds langer worden en de wachttijden oplopen. Voor mensen met een beperkt inkomen die plots geconfronteerd worden met een woonprobleem geldt: inschrijven, wachten en ondertussen opnieuw huren op de private huurmarkt.

Oplossing klein sociaal aanbod: actief grondenbeleid in functie van sociale woningbouw

Hoe kunnen we het aanbod vergroten? Schepen Karin Temmerman; bevoegd voor stadsontwikkeling, mobiliteit en wonen⁴¹; maakt in de 'Beleidsnota Wonen 2007-2012' enkele aanbevelingen: 'We zetten nog zwaarder in op sociale woningbouw door actiever bouwdoossiers op gang te trekken.' (Temmerman, 2008). Bovendien wordt het autonoom gemeentebedrijf stadsontwikkelingsbedrijf van Gent (AG SOB) actief ingezet om gronden te verwerven en te ontwikkelen tot woonprojecten waarin sociale huisvesting een prominente rol speelt, denk maar aan de projecten Hogeweg en Gent Sint-Pieters⁴².

⁴¹ Vanaf 7 september 2010 is Tom Balthazar, schepen van Milieu, Stadsontwikkeling en Wonen bevoegd voor wonen.

⁴² Het project 'Hogeweg' is een woonproject met 110 sociale huurwoningen, 110 sociale koopwoningen, 55 private budgetappartementen en 55 private budgetkavels. Het project Gent Sint-Pieters voorziet ongeveer 700 woningen waarvan minstens 20 % sociale woningen.

Oplossing rationale bezetting: stimuleren van mutaties

Binnen de sociale huisvesting is het noodzakelijk dat sociale huurders in panden wonen die aangepast zijn aan hun gezinsgrootte. Na verloop van tijd is het mogelijk dat de gezinsgrootte van de sociale huurders verandert, bijvoorbeeld omdat volwassen kinderen het huis uit trekken. Gevolg is dat sommige sociale huurders een te grote woning bezetten en niet geneigd zijn te verhuizen naar een kleinere woning. Het is de taak van de sociale verhuurders om deze gezinnen intern te laten muteren of verhuizen naar een kleinere woning, zodanig dat de grote woningen terug ter beschikking komen van de wachtende grotere gezinnen.

Oplossing crisissituaties: uitbreiding SVK's

Ook sociale verhuurkantoren (SVK) trachten de kwaliteit en betaalbaarheid van het wonen van kwetsbare groepen te verbeteren en te bewaken. Ze doen dit door zelf woningen op de private huurmarkt te huren en ze onder te verhuren aan gezinnen met een laag inkomen. Het verhuursysteem verschilt dus met dat van de sociale huisvestingsmaatschappijen. Bij SVK's krijgen mensen met een acute woonproblematiek en weinig financiële middelen voorrang volgens een puntensysteem. Momenteel telt Gent 2 SVK's (vzw Woonfonds en de Dienst Wonen van het OCMW). De uitbreiding van het aantal woningen in beheer van de SVK's, gekoppeld aan voldoende subsidiëring voor de opvolging en begeleiding van deze gezinnen, is meer dan wenselijk. Meer gezinnen met een hoge woonnood kunnen geholpen worden en meer private woningen kunnen kwalitatief én sociaal verhuurd worden.

Toekomstvisie

De Stad Gent wil alle burgers op woongebied blijven ondersteunen. De Dienst Wonen staat in voor het geven van informatie en advies over wonen (privaat huren, sociaal huren, huisvestingspremies, ...), de kwaliteitsbewaking door o.a. geschiktheidsonderzoeken (woningcontroles), de herhuisvesting van mensen in bepaalde situaties, het verhuren van stadswoningen, het geven van vorming, het opvolgen en ondersteunen van de stedelijke woonraad⁴³, het ondersteunen van private en sociale woonprojecten, enzovoort. De Dienst Vastgoedbeheer staat in voor het beheer en de verkoop van stadseigendommen die niet meer worden gebruikt, maar uitzonderlijk ook voor de verkoop van nieuwbouwwoningen voor gezinnen met een bescheiden inkomen, zoals de Nieuwe Molens. Het AG SOB doet aan stadsontwikkeling en voert een actief grond- en pandenbeleid ook op het vlak van wonen.

In de toekomst streven wij naar één groot wooninfopunt waar alle dienstverlening rond 'wonen' gecentraliseerd wordt, aangevuld met een aantal woonwinkels met laagdrempelige dienstverlening in de wijken. Met advies op maat en gerichte doorverwijzing voor aanverwante problematieken willen we de zelfredzaamheid van kwetsbare gezinnen vergroten. Zoals armoede tot woonproblemen kan leiden, is goed wonen vaak de opstap naar welzijn. En daarin wil de Stad iedereen bijstaan.

⁴³ De Stedelijke Woonraad is een facultatieve adviesraad die het stadsbestuur adviseert en informeert over de verschillende aspecten van het woonbeleid. De Stedelijke Woonraad bestaat uit vertegenwoordigers van sociale huisvestingmaatschappijen, sociale verhuurkantoren, de Confederatie van Immobiliënberoepen van België, het Koninklijk Algemeen Eigenaarsverbond of het Algemeen Eigenaarsyndicaat, de Vlaamse Confederatie voor de Bouw, de Centra voor Algemeen Welzijnswerk, de Huurdersbond, Samenlevingsopbouw Gent, het Gents Netwerk van Sociale Huurders, enzovoort.

Naast deze doelstellingen is het echter bijzonder noodzakelijk en dringend dat er op Vlaams niveau structureel ingegrepen wordt op de huurmarkt: betere woonkwaliteit, huurprijzen die in verhouding staan met de kwaliteit én meer sociale woningen. Zonder deze ingrepen wordt de huurproblematiek in Gent nog dramatischer. De Stad Gent zal dankbaar gebruik maken van deze maatregelen om voor alle Gentenaars een betere en betaalbare woonst te helpen realiseren.

Bibliografie

Temmerman, K. (2008). *Beleidsnota Wonen 2007-2012*. Gent: Stad Gent.

Vandewiele, D.; Van Assche, J.; Maes, T.; Reynaert, H. (2007). *Huren in Gent. Resultaten van het onderzoek naar de kwaliteit en betaalbaarheid van de private huurwoningen in Gent 2007*. Gent: Universiteit Gent.

Vandewiele, D.; Van Assche, J.; Reynaert, H. (2008). *Huurrooster Gent. Resultaten van het onderzoek naar de mogelijkheden voor het opmaken van een rooster voor het indicatief bepalen van de huurprijzen op basis van objectieve en subjectieve kwaliteitscriteria*. Gent: Universiteit Gent.

© Oliver Dowdle/Stad Gent

2 5 Gezondheid

2 5 1 Psychisch gezond in armoede, een haalbare kaart?

Een reflectie op hulpverlening en beleidsaanbevelingen

Sylvia Lis

Coördinator Psychologische dienst

OCMW Gent

1. Inleiding

Het vraagt weinig expertise om het verband te zien tussen armoede en een negatief psychisch welbevinden (Geenen, 2007). Hoewel geld niet gelukkig maakt, maakt armoede wel vaak ongelukkig. Maar de invloed van armoede op psychische gezondheid

⁴⁴ Hoe het gesteld is met de subjectieve psychische gezondheid kan je weten door aan een cliënt te vragen hoe hij zich voelt, met andere woorden het is de beleving van de cliënt. Objectieve psychische gezondheid verkrijgt je door een aantal methodieken (bijvoorbeeld testing) toe te passen zodat je een geobjectiveerd beeld van de psychische gezondheid krijgt van de cliënt.

gaat verder dan een negatief subjectief psychisch welbevinden⁴⁴. De vicieuze cirkel van armoede en objectieve psychische gezondheid, waar oorzaak en gevolg moeilijk te onderscheiden zijn, is een gekend gegeven.

OCMW Gent ontwikkelde verschillende methodieken om in te spelen op deze meer-voudige en aan elkaar gelinkte problemen van uitsluiting, armoede, wonen, activering, geestelijke gezondheid, en andere levensdomeinen. Via de methodiek van maatzorg (Van Regenmortel, 1996), werken de maatschappelijk werkers integraal met aandacht voor alle levensdomeinen. Al meer dan 15 jaar worden zij in hun psychosociale hulpverlening op het levensgebied psychisch welbevinden ondersteund door psychologen.

Gezien de hoge prevalentie van psychische en mentale problemen bij mensen die in armoede leven, (Nijs, 2010) worden de maatschappelijk werkers van een OCMW regelmatig geconfronteerd met deze belemmerende factoren in de hulpverlening. Het vraagt niet alleen een bijzondere inhoudelijke expertise, maar ook een sterk doorzettingsvermogen om met deze multiproblemsituaties te werken.

We moeten een onderscheid maken in het subjectief psychisch welbevinden (hoe mensen zichzelf voelen) en het objectief psychisch welbevinden (de vaststelbare psychische of mentale problemen en stoornissen). Uiteraard zijn beiden aan elkaar verbonden, maar het onderscheid maken is relevant in het kader van de haalbaarheid van hulpverleningsinvloeden. Een cliënt met een objectief mentaal of psychisch probleem (bvb. een mentale handicap, een persoonlijkheidsprobleem) kan zich goed voelen, dus een goed subjectief psychisch welbevinden hebben. Maar hij kan ook een negatief subjectief psychisch welbevinden hebben. Daartegenover zijn er cliënten die objectief gezien geen psychische problemen hebben, maar zich subjectief toch niet goed voelen. Bij mensen die in armoede leven is deze laatste situatie vaak voorkomend. Voor sommige psychische stoornissen is het onderscheid in de praktijk tussen het subjectieve en objectieve moeilijk te maken, bijvoorbeeld bij depressie. Waarom maken we een onderscheid tussen beide vormen van psychisch welbevinden? Eerstelijnsdiensten, basiswerkers kunnen meer invloed uitoefenen op het subjectieve welbevinden dan op het objectieve welbevinden. Het vraagt andere methodieken, disciplines en andere beleidsaccenten, afhankelijk waarop men zich wil focussen: op de subjectieve of de objectieve psychische gezondheid. Uiteraard biedt een 'en-en verhaal' de breedste meerwaarde!

2. De subjectieve psychische gezondheid verbeteren

Hulp- en dienstverleners geven perspectief en delen verantwoordelijkheid

Hulpverleners die werken met mensen in armoede worden heel vaak geconfronteerd met hun eigen gevoelens van machteloosheid wanneer zij met hun hulpverlening een verschil proberen maken in het psychisch welbevinden van cliënten. We moeten ons op beleidsniveau bewust zijn van de sterke band tussen het leven in armoede en het negatief psychische welbevinden. Het is onterecht om de verantwoordelijkheid voor het verbeteren van het psychisch welbevinden bij de individuele hulpverlening van de basiswerkers in de sociale sector te leggen. Het subjectieve psychisch welbevinden kan pas verbeteren indien er ook op de andere levensdomeinen gewerkt wordt. Wanneer een cliënt perspectief krijgt in zijn leven, perspectief op een verbetering op verschillende levensdomeinen, dan pas kan zijn subjectief psychisch welbevinden stijgen. Dit betekent dat het subjectief psychisch welbevinden een gedeelde verantwoordelijkheid is van alle hulpverleners die op een van de levensdomeinen werken. Bovendien is het noodzakelijk voor het welslagen van de missie waarbij we het welbevinden willen verbeteren, dat we als hulpverlener deze verantwoordelijkheid delen met de cliënt. Ook hij dient zelf mee perspectief te geven aan zijn hulpverlening en zijn leven. Mensen in armoede leven vaak met een gevoel van controleverlies. Op verschillende levensdomeinen raken ze de controle kwijt door zaken die (als oorzaak of gevolg van het leven in armoede) gebeuren zoals een uithuiszetting, een plaatsing van de kinderen, ... Om terug een gevoel van controle te krijgen over het leven werken hulpverleners op een empowerende en emanciperende manier met deze cliënten. Zonder de cliënt te culpabiliseren, moeten we als hulpverlener de cliënt leren

verantwoordelijkheid opnemen. Een cliënt die zelf verantwoordelijkheden opneemt, die meer zijn traject in de hulpverlening gestalte kan geven, een inzet van verschillende hulpverleners op verschillende domeinen, ... draagt bij tot het verbeteren van het subjectieve psychische welbevinden.

Een beleid met aandacht voor subjectief psychisch welbevinden.

Het beleid kan bovenstaande methodieken op verschillende manieren ondersteunen.

Samenwerkingen tussen alle diensten in de wijken, in de stad moet blijven gestimuleerd worden op structureel beleidsmatig niveau, maar ook op individueel hulp- en dienstverleningsniveau. Een maatschappelijk werker van het OCMW dient de verschillende levensdomeinen te bewaken en waar nodig het casemanagement⁴⁵ op te nemen. Inbreng van verschillende diensten op diverse levensdomeinen, de gedeelde zorg en verantwoordelijkheid rond een cliënt vragen tijd en ruimte om tot een noodzakelijk afstemmend overleg te komen.

⁴⁵ Casemanagement staat voor het coördineren van de hulpverlening of begeleiding geleverd door een of meer instellingen of door verschillende hulpverleners rondom één cliënt.

Daarnaast zien we dat het empoweren van de cliënt, de cliënt verantwoordelijkheid leren opnemen in zijn hulpverlening en zijn leven, ook tijd en ruimte vragen. Het gaat bijvoorbeeld sneller om als hulpverlener de betalingen in het budgetbeheer te doen, dan de cliënt aan te leren hoe hij zijn betalingen zelf best beheert. Biedt de hulpverlener de oplossing, dan is het probleem op korte termijn opgelost, de betalingen zijn gedaan. Biedt de hulpverlener de mogelijkheid aan de cliënt een leerproces te starten, dan is dit eerder een lange termijn oplossing, doch wel keuze die ook de subjectieve psychische gezondheid ten goede komt. Dit vraagt op beleidsmatig niveau een keuze voor het inzetten van bepaalde middelen.

Hulpverleners grijpen vaak naar een oplossingsgerichte methodiek die op korte termijn succesvol is en in acute situaties noodzakelijk is. Willen we de cliënt zijn subjectief psychisch welbevinden verbeteren, dan moeten hulpverleners zich methodieken eigen maken die duurzame veranderingen op lange termijn bij de cliënt bewerkstelligen. Het proces moet belangrijker zijn dan het resultaat. Dit betekent dat het beleid realistische verwachtingen moet stellen naar basiswerkers. De focus mag niet enkel komen te liggen op het bereiken van kortetermijnresultaten en resultaatcijfers. Er moet geïnvesteerd worden in het zoeken naar indicatoren die eerder processen en inspanningen meten, dan absolute resultaatcijfers.

Daarnaast moet er over verschillende organisaties heen dezelfde bereidheid zijn tot het delen van relevante informatie, in het belang van de cliënt en volgens het principe van het gedeelde beroepsgeheim. De praktijk leert ons dat hier op beleidsniveau nog veel afstemming dient te gebeuren. Het ontbreken van een gezamenlijke visie op lokaal niveau beperkt basiswerkers vaak in het delen van verantwoordelijkheid en het efficiënt samenwerken in het belang van de cliënt en zijn psychisch welbevinden.

Cliënten die perspectief krijgen op verschillende levensdomeinen zullen zich psychisch beter voelen; de uitzichtloze situatie krijgt weer een aspect van controle, hanteerbaarheid. Een belangrijk element in deze hulpverlening is de vertrouwensrelatie die de cliënt opbouwt met zijn hulpverleners. Ondermeer het feit dat complexe multiproblemsituaties zwaar doorwegen op de hulpverlener maakt dat er binnen de sociale sector een groot personeelsverloop is. Het is dan ook in het belang van de cliënt dat het beleid investeert in het welbevinden en de ondersteuning van het personeel. Met andere woorden: een personeelsbeleid ter preventie van burnout is noodzakelijk. Een aantal beschermende factoren die de draagkracht en het uithoudingsvermogen van hulpverleners verhoogt, dienen gestimuleerd te worden zoals de gedeelde verantwoordelijkheid, intervisie, vorming, ... Zorg voor personeel komt de cliënt en zijn subjectief psychisch welbevinden rechtstreeks ten goede.

3. Objectieve psychische gezondheid

Basishulpverleners met speciale helpdesk en toegankelijke specialisten

We moeten blijven investeren in de kennis en vaardigheden van basiswerkers over het omgaan van mensen met objectieve psychische problemen. We kunnen basis-

werkers kennis aanleren over verschijningsvormen van psychische problemen en leren gericht doorverwijzen naar gespecialiseerde diensten. Maar er is meer nodig dan kennis. Er zijn vaak bijzondere vaardigheden nodig om te kunnen werken met cliënten met psychische problemen. Soms verwachten we van onze basiswerkers dat zij expert zijn in het omgaan met mensen met objectieve psychische problemen en daar liefst ook nog iets mee bereiken. Om een hulpverlening op verschillende levensgebieden te laten slagen bij mensen in armoede met ernstige psychische en mentale problemen, vragen we een parate kennis en vaardigheden die zeer ruim en gespecialiseerd zijn. Dit is niet steeds een realistische verwachting bij basiswerkers die ook een beetje specialist moeten zijn op alle andere levensdomeinen. Een permanent beschikbare helpdesk van psychologen waar algemene maar ook zeer specifieke cliëntgebonden situaties kunnen voorgelegd worden is een belangrijke ondersteuning voor de maatschappelijk werkers van OCMW Gent.

Mensen die in armoede leven en mentale, psychische, psychiatrische problemen hebben, lopen meer risico dan de gemiddelde burger uit de middenstand om geconfronteerd te worden met een aantal uitsluitingsmechanismen. Het zijn mechanismen, inherent aan de armoedeproblematiek. Hoezeer we ook onze psychologische hulpverlening openstellen voor mensen die in armoede leven: zij kennen de weg niet door een aantal factoren dat met de armoedesituatie te maken heeft, zij houden het traject niet vol of vinden geen aansluiting bij de gebruikte methodieken. Op de psychologische dienst van OCMW Gent proberen we een antwoord te bieden op bovenstaande toegankelijkheidsproblemen. Doordat onze psychologische hulpverlening, die gericht is op het verbeteren of behandelen van onder andere de objectieve psychische gezondheid, ingebed is in een eerstelijnsorganisatie, ondervangen we reeds een aantal toegankelijkheidsproblemen. Door de jaren heen bouwden we een expertise op over werkbare methodieken voor mensen, gezinnen en kinderen die in armoede leven. We moeten blijvend aandacht besteden aan de beeldvorming en de toegankelijkheid van de hulpverlening die zich richt op de objectieve psychische gezondheid.

Ondanks de geleverde toegankelijkheidsinspanningen blijft een bepaald segment van de mensen die in armoede leven en een psychisch probleem hebben, uitgesloten van hulpverlening. Is er een oplossing voor deze groep, die nog door de fijnste mazen van het net glipt? Een blijvende onbereikbaarheid ligt niet steeds aan toegankelijkheid van de gespecialiseerde diensten, maar is vaak inherent is aan de problematiek zelf door bijvoorbeeld het ontbreken van ziekte-inzicht, het ontbreken van mentale capaciteiten om tot behandeling te komen, ...

Een beleid met aandacht voor objectieve psychische gezondheid

Het beleid van een stad moet organisaties blijven stimuleren om te werken aan een maximale toegankelijkheid in termen van bereikbaarheid en methodiek. Specialisten moeten bereikbaar zijn voor cliënten, maar ook voor basiswerkers die dagdagelijks met deze cliënten in aanraking komen. Daarnaast moeten de juiste verwachtingen gehanteerd worden bij de hulpverleners en de cliënten met een objectief psychisch probleem. Zeker voor die cliënten met beperkte inkomens. Een ambulante behandeling is in veel gevallen reeds betaalbaar. Facturen van residentiële behandelingen zijn vaak een niet weg te denken onderdeel in een schuldenpakket. Cliënten laten zich om financiële redenen niet behandelen. Neveneffecten van een residentiële behandeling zoals het verlies van de woonst, een opvangprobleem voor kinderen, ... wegen voor mensen in armoede extra door.

De algemene tendens naar maatschappelijke integratie via arbeidsactivering is specifiek voor mensen in armoede met een psychische problematiek niet altijd een haalbare kaart. Het beleid dient een onderscheid te maken in de te verwachten resultaten bij verschillende subdoelgroepen. Op die manier geven we ook het signaal aan basiswerkers dat ze in bepaalde situaties lage verwachtingen mogen stellen, wat beschermend werkt. Door reddersfantasieën te vermijden werkt men preventief tegen burnout. Een categoriseren van mensen houdt gevaren in en dient steeds met het gezond verstand ingevuld worden. Maar het kan wel een aanzet geven tot het herschikken van doelstellingen, middelen, ... In een OCMW-context, waar activering een belangrijk segment van de hulpverlening is, voelen we in de praktijk sterk de nood

aan indien de psychische problemen een belemmering zijn in het activeringstraject. Een activeringstraject bevordert niet alleen de maatschappelijke integratie maar ook het subjectief en objectief psychisch welbevinden.

We worden geconfronteerd met een groep die bereid is te werken aan zijn psychische problemen om vooruitgang te kunnen boeken in het op maat gemaakte activeringstraject (arbeidsactivering is echter niet altijd haalbaar).

Daarnaast zien we een groep die bereid is tot behandeling van de problemen, doch waarbij het niet realistisch is dat er vooruitgang zal komen op gebied van activering. Dit zijn mensen waar permanente hulpverlening en 'harm reduction' de hoogst haalbare doelstelling is.

Maar we zien ook een groep mensen die niet bereid is om te werken aan psychische belemmeringen in een activeringstraject. Kunnen we deze mensen verplichten zich te laten behandelen? Wat doen we met onze activeringsdoelstelling? En wat met mensen waar deze onwil rechtstreeks uit de problematiek zelf voort komt? Hoe we daarmee moeten omgaan in de praktijk leidt tot zeer uiteenlopende en individueel verschillende visies. Dit vraagt een ethische discussie die op beleidsniveau tot een visie en houvast moet leiden voor praktijkwerkers.

4. Eindbeschouwing

Hulpverleners en beleidsmakers die aandacht hebben voor zowel het subjectieve als het objectieve psychische welbevinden vertrekken niet alleen vanuit de visie van de hulpverlener (het objectieve) maar ook vanuit de visie van de cliënt (het subjectieve). Hulpverlening aan mensen die in armoede leven met een subjectief en/of objectief psychisch onwelbevinden vragen specifieke methodieken, meer tijd en veel mentale flexibiliteit van de hulpverlener. Een vicieuze cirkel doorbreken en duurzaam veranderen vraagt een aanpak op lange termijn, voor de cliënt, de hulpverlener, maar ook voor het beleid ...

Bibliografie

Geenen, G. (2007). *Intergenerationele overdracht van gehechtheid bij Belgische moeders en kinderen die in extreme armoede leven: een meervoudige gevalstudie*. Proefschrift. Leuven: Katholieke Universiteit Leuven.

Nijs, K. (2010). Een gezonde geest, enkel in een welgesteld lichaam? *UVV Info*, Jrg. 27, nr. 3. Sint-Lambrechts-Woluwe: Unie Vrijzinnige Verenigingen.

Van Regenmortel, Tine (1996). *Empowerment en maatzorg. Een krachtgerichte psychologische kijk op armoede*. Leuven: Acco.

2 5 2 Elke Gentenaar heeft recht op gezondheid!

Leen Van Zele
Adjunct van de directie
Gezondheidsdienst
Stad Gent

Mensen in armoede hebben meer en andere gezondheidsproblemen dan de doorsneeburger. Wegens hun financiële zorgen en andere drempels heeft gezondheid voor hen vaak een lagere prioriteit. Een dak boven je hoofd, een baan en eten op de plank gaan voor op de kosten van de gezondheidszorg. Ook mensen in armoede moeten, wanneer dat nodig is, altijd een beroep kunnen doen op gezondheidszorg. Nu denken ze vaak pas aan hun gezondheid als ze echt (te) ziek zijn. Het gezondheidsaanbod moet beter bekend, begrijpelijk en bereikbaar zijn. Gezondheidszorg moet ook betaalbaar zijn, voor iedereen (Welzijnszorg vzw, 2008).

Een verhoogde tegemoetkoming in je gezondheidskosten!

Het Omnio-statuuut stelt personen met een laag inkomen in staat om te kunnen genieten van een verhoogde tegemoetkoming in hun medische kosten. Rechthebbenden betalen een lagere persoonlijke bijdrage (remgeld) bij een ziekenhuisverblijf, voor

⁴⁶ Via de derdebetalersregeling moet je als patiënt enkel het remgeld betalen aan je dokter.

een raadpleging bij een arts en voor geneesmiddelen. Ze kunnen tevens gebruik maken van de toepassing van de derdebetalersregeling⁴⁶. Daarnaast voorziet het in de toegang tot een heel aantal sociale voordelen, zoals een vermindering op het openbaar vervoer en op het internettarief en de vrijstelling van bepaalde belastingen. Het betreft een belangrijke maatregel om de toegankelijkheid tot de gezondheidszorg te verbeteren. Momenteel geniet slechts 1/4 van de potentiële begunstigden van dit recht. De redenen daarvoor zijn velerlei. Het Omnio-statuuut blijkt te weinig bekend bij de doelgroep zelf, maar ook bij maatschappelijk werkers. Bovendien is de administratieve procedure te complex en zijn er obstakels bij de automatische toekenning van het recht (Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, 2009).

Pleiten voor een verhoogde tegemoetkoming in de gezondheidskosten voor mensen met een laag inkomen, is pleiten voor een aanpak op verschillende domeinen.

- Een federale hervorming van de verhoogde tegemoetkoming moet de administratieve procedure eenvoudiger maken en de geautomatiseerde toekenning verbeteren.
- Los van de federale hervorming blijft het echter noodzakelijk dat lokale actie ondernomen wordt om de doelgroep juist en met duidelijke taal te informeren en gericht toe te leiden naar de verhoogde tegemoetkoming, die zij kunnen aanvragen bij hun ziekenfonds.
- Daarnaast moeten ook de maatschappelijk werkers beter geïnformeerd worden over het bestaan van de verhoogde tegemoetkoming en de manier waarop zij hun cliënten als potentiële rechthebbenden kunnen ondersteunen in het voorbereiden van hun aanvraagdossier.

In het jaarprogramma 2010 van het Lokaal Sociaal Beleid is omwille van bovenstaande redenen een actie geformuleerd ter bevordering van de toepassing van het Omnio-statuuut (de verhoogde tegemoetkoming). De bedoeling is daarmee het aantal mensen te verdubbelen dat toegeleid wordt naar het ziekenfonds om een aanvraag in te dienen voor het Omnio-statuuut.

⁴⁷ Gebaseerd op het dossier: *Het zit vanbinnen*, vzw Recht-Op, Borgerhout, juni 2008, pp.9-11

Geestelijke gezondheid op de eerste lijn!⁴⁷

Leven in armoede is voortdurend leven in stress door onzekerheid over basisbehoeften en – voorzieningen zoals voeding, kleding, huisvesting en gezondheid. Mensen in armoede hebben veelal angst voor kritiek van anderen, angst voor het welzijn van hun kinderen en een extreem laag zelfvertrouwen. Mensen in armoede geraken zo vaak in een negatieve spiraal en gaan in de rand van de samenleving leven. Wie zijn hele leven in stress leeft, lijdt psychisch en heeft vaker hulp nodig. Als we weten dat 1 op de 6 Belgen in zijn leven een depressie krijgt, weten we dat dit risico veel hoger ligt bij mensen in armoede. Bovendien hervallen zij vaker.

Mensen in armoede zoeken echter minder de hulp die zij nodig hebben uit wantrouwen en angst om gestigmatiseerd te worden. Een gevoel van uitzichtloosheid over hun situatie houdt hen eveneens tegen om de stap naar hulp te zetten. Bovendien is de hulpverlening niet goed afgestemd op mensen in armoede. Er zijn lange wachtlijsten, de zorg is duur, het is moeilijk je weg te vinden en hulpverleners begrijpen niet altijd wat armoede is en geloven te veel dat ze mensen echt beter kunnen maken. Het is perfect menselijk voor een hulpverlener dat ook hij/zij niet voor alle problemen een oplossing weet.

Pleiten voor geestelijke gezondheid op de eerste lijn is pleiten voor een gediversifieerde aanpak op verschillende domeinen. Vzw Recht-Op pleit in hun dossier 'Het zit vanbinnen' voor volgende zaken.

- Er moet gewerkt worden aan positieve beeldvorming rond geestelijke gezondheidszorg. Geestelijke gezondheid is immers een zaak van iedere Gentenaar. Aan iedereen is wel 'nen hoek' af.
- Zorg voor een goed verspreide, duidelijke, eenvoudige en leesbare folder als wegwijzer in het kluwen van de hulpverlening.
- De huisarts is een belangrijke vertrouwenspersoon bij wie mensen terecht kunnen. Mensen in armoede signaleren dat zij willen dat een arts niet alleen kijkt naar fysieke maar ook naar psychische problemen, dat een arts ook kan luisteren en niet

- alleen voorschriften uitschrijft, dat een arts helpt in de doorverwijzing naar diensten en dat de huisarts beter samenwerkt met de psychiater.
- Hulpverleners moeten beter gevormd worden over armoede om mensen in armoede en hun psychische problemen beter te kunnen begrijpen. Ze moeten leren geduld te hebben, het vertrouwen te laten groeien, aandacht te hebben voor het héle verhaal van mensen in armoede en hun dossier met hen te delen in klare taal.
 - Mensen moeten altijd ergens terecht kunnen in laagdrempelige, buurtgerichte initiatieven met hun héle verhaal. Het is beter dat mensen in de diensten waar ze al komen, terecht kunnen met hun psychische problemen in plaats van hen direct naar gespecialiseerde instellingen te sturen die stigmatiserend kunnen werken of slechts een deel van het verhaal oppikken en aanpakken.

Voor elke Gentenaar een huisarts/tandarts!

Het principe van een **vaste huisarts** blijkt nog niet gekend door iedereen. Getuige daarvan is het oneigenlijk gebruik van de spoeddiensten waar snijwonden, kneuzingen en verstuurde gewrichten nog een groot deel uitmaken van de diagnoses. Ook respiratoire klachten, tand- en maagproblemen komen nog geregeld voor bij de spoeddiensten. Allen diagnoses die in principe thuishoren bij de huisarts (Bakelandt e.a., 2009). Ook toont het recent onderzoek naar het zorggebruik op huisartsenwachtposten en spoedgevallendiensten van Gent aan dat er een samenhang bestaat tussen het gebruik van spoedgevallendiensten en de mate van achterstelling van de buurt waarin de patiënt woont. Mensen uit een zwaar achtergestelde buurt bleken tot 4 keer meer de neiging te hebben een spoedgevallendienst op te zoeken in vergelijking met de populatie uit een niet-achtergestelde buurt (Bakelandt e.a., 2009).

Een vaste huisarts hebben, biedt verschillende voordelen. Eerst en vooral is er een betere opvolging van het persoonlijke dossier en dit vergroot de zorgkwaliteit. Bovendien kan er zo een vertrouwensband ontstaan tussen cliënt en arts, waardoor zowel moeilijker gezondheidsproblemen (bijvoorbeeld psychische problemen) als ook financiële problemen (bijvoorbeeld de vraag naar het toepassen van de derdebetalersregeling) bespreekbaarder worden. Dankzij het Globaal Medisch Dossier (GMD) kan het hebben van een vaste huisarts ook de medische kosten drukken. Met een GMD krijg je immers meer remgeld terugbetaald. Ten slotte kan het hebben van een vaste huisarts ook zorgen voor een ontlasting van de spoeddiensten, waar mensen nog veel onnodig een beroep op doen.

Naast een vaste huisarts die het persoonlijk dossier kan opvolgen, is ook een **vaste jaarlijkse tandcontrole** aan te raden. Er wordt immers te weinig een beroep gedaan op tandzorg in België, vooral door kansarmen, die doorgaans wachten tot de pijn ondraaglijk wordt om een tand te laten trekken en die zelden aan preventie doen. Uit de enquête 'Toegankelijkheid en uitstel van gezondheidszorg' bleek dat tandzorg op de tweede plaats stond op het gebied van uitstel (na het gebruikmaken van specialisten zoals gynaecologen en oogartsen). Tandzorg werd uitgesteld in één kwart van de gezinnen en het plaatsen van een prothese in één tiende van de gezinnen (Koning Boudewijnstichting, 2007).

Uit de Gezondheidsenquête van 2008 blijkt dat lager opgeleiden vaker geen eigen natuurlijke gebitselementen meer hebben, frequenter een tandvervangende prothese hebben, meer kauwproblemen vertonen en minder vaak hun tanden poetsen. Verschillen in voedingsgewoonten, gebruik van preventieve tandzorg, inzichten in het belang van een goed gebit en hygiëne in het algemeen kunnen deze socio-economische ongelijkheden wellicht verklaren. Mondhygiëne blijft dus een van de domeinen waarin ongelijkheden in gezondheid het meest uitgesproken zijn (Van der Heyden e.a., 2008).

Dokterskosten vormen een hoge drempel voor mensen met een laag inkomen. Patiënten moeten immers eerst het hele bedrag voorschieten bij hun huisarts en tandarts. Vooral bij de tandarts zijn dat hoge bedragen die mensen in armoede moeilijk kunnen voorschieten, waardoor zij de tandzorg steeds weer uitstellen. De **derdebetalersregeling** is hiervoor nu al de geschikte oplossing. Patiënten betalen dan alleen het remgeld aan de dokter. Nu moeten ze dit voordeel echter zelf vragen én kan de

huisarts of tandarts daar wel of niet op ingaan. Mensen in armoede vragen daarom voor een automatisch recht op de derdebetalersregeling in de eerstelijnszorg, voor iedereen met een laag beschikbaar inkomen (Welzijnszorg vzw, 2008).

Pleiten voor een vaste huisarts en tandarts voor elke Gentenaar is pleiten voor een gediversifieerde aanpak op verschillende domeinen.

- Er moet een duidelijke communicatie zijn naar de burgers over het gebruik van het gezondheidszorgsysteem in Gent met de huisarts als sleutelfiguur. Aanvullend is een duidelijke communicatie over kosten en mogelijke betalingswijzen ook noodzakelijk.
- Ook de hulpverleners moeten duidelijk geïnformeerd zijn zodat zij op een goede manier kunnen doorverwijzen naar een huisarts en tandarts in de buurt van hun cliënt.
- Mensen in armoede vragen bovendien voor een automatisch recht op de derdebetalersregeling in de eerstelijnszorg, voor iedereen met een laag beschikbaar inkomen.

Bibliografie

Bakelandt J., Beerens A., Elyn P., Schamp V., Vandenbulcke L., Van Haecke C., Yde L. (2009). *Analyse van het zorggebruik van niet-verwezen patiënten op de huisartsenwachtposten en de spoedgevallendiensten van Gent*. Gent: Universiteit Gent.

Koning Boudewijntichting. (2007). *De problematiek van de tandprothesen bij kankersamen jonger dan 50*. Brussel: Koning Boudewijntichting.

Recht-Op vzw. (2008). *Het zit vanbinnen*. Borgerhout: Recht-Op vzw.

Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting. *Verslag armoedebestrijding 2008-2009*. (2009). Deel 1, een bijdrage aan politiek debat en politieke actie. Een betere toegang tot de gezondheidszorg met het Omnio-statuuut. Brussel: Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting.

Van der Heyden, J., Gisle, L., Demarest, S., Drieskens, S., Hesse, E., Tafforeau, J. (2010). *Gezondheidsenquête België, 2008. Rapport I – Gezondheidstoestand*. Brussel: Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid.

Welzijnszorg vzw. (2008) *Armoede schaadt de gezondheid*. Brussel: Welzijnszorg vzw.

© Jonas Posman / Stad Gent en Narafi

2 6 Cultuur

2 6 1 Culturele participatie: van overbodige luxe tot miskend grondrecht?

*Ann Van Hoof
Medewerker
SIVI vzw*

Wie een globaal beeld over armoedebestrijding schetst, kan cultuur niet uit de weg gaan. We geloven er steevast in dat cultuur een cruciaal wapen is in de strijd tegen sociale uitsluiting. Meer nog, het is een uitstekend middel om vereenzaming tegen te gaan en biedt de kans om een sociaal netwerk uit te bouwen. Dit artikel – geschreven door de kritische bril van de werkers van Vzw SIVI en aangevuld met citaten vanuit de doelgroep – toont in eerste instantie aan waarom de afwezigheid van cultuur in het Indicatorenrapport van de Stad Gent een gemiste kans is. Verder zoomt het in op de 3 betrokken actoren die instaan voor een duurzame culturele participatie van mensen in armoede. Ten slotte legt het enkele blijvende pijnpunten bloot.

Cultuur meer dan dé kers op de taart?

Sinds een aantal jaren krijgt culturele participatie een voorname plaats binnen het armoededebat.

De vertaling naar de praktijk is echter geen sinecure. In onze samenleving lijkt cultuurparticipatie voor mensen die in armoede leven nog al te vaak een overbodige luxe. Het lijkt alsof mensen eerst hun basisbehoeften zoals eten, wonen, ... moeten bevredigen voor ze zich met cultuur kunnen bezighouden. Dat is althans wat de behoeftepiramide van Maslow ons voorhoudt. Een theorie die in een maatschappij waar de middenklasse domineert nog vaak aanhang vindt.

Mensen die in armoede leven erkennen deze druk vanuit de maatschappij. Wie geen geld heeft, kan zich geen extra's permitteren. Toch is cultuur voor mensen in armoede wel degelijk noodzakelijk én tegelijk ook erg zinvol.

Men verwacht van mensen met een beperkt inkomen dat ze er in de eerste plaats voor zorgen dat hun vaste kosten betaald zijn en dat er voedsel op tafel komt. Verder moet je je gezondheidskosten tijdig betalen en als je nog geld over hebt, moet je levensbedreigende mankementen in je woning laten herstellen (een vochtige muur kan vochtig blijven, maar een boiler die CO uitstoot, kun je maar beter laten herstellen). Het is een evidentie: je beknabbelt op cultuur, op ontspanning. Terwijl je er net behoefte aan hebt om eens tussen de mensen te zijn, om ontroerd en beroerd te worden door schoonheid omdat dit je raakt in je diepste kern en omdat daar tijdelijk troost van uitgaat. (AV)

Cultuur een ruime invulling

Cultuur is een uiterst moeilijk te definiëren begrip. Desondanks is een concrete invulling essentieel, omdat het het debat omtrent culturele participatie richting geeft. We omschrijven het begrip dan ook als volgt: 'Cultuur is enerzijds ontspanning en vrije tijd in de breedste zin van het woord en anderzijds het kunnen en mogen uiten van je eigen culturele eigenheid'. In het verlengde daarvan willen we ook een onderscheid maken tussen cultuur als doel en cultuur als middel.

Cultuur, een doel op zich

Cultuur is een wezenlijk onderdeel van ons menselijk bestaan. Cultuur gaat immers niet alleen over de individuele artistieke creatie (producent) en het publiek (toeschouwer of consument), maar over een groep mensen van wie de creatieve ontwikkeling vorm krijgt door een verbondenheid met een groep (Vlaamse Overheid, 2004). Dit maakt cultuur een doel op zich.

Cultuur geeft mij het gevoel iemand te zijn, het bezorgt mij een gevoel van vrijheid en daardoor verhoogt het mijn levenskwaliteit. (MM)

Cultuur, een middel

Onze samenleving evolueert. Hierdoor krijgen we te maken met een nieuwe tendens – de individualisering – die het begrip cultuur een nieuwe invulling geeft. In het kader van een projectmatige werking binnen onze Vereniging waar armen het woord nemen (vzw SIVI) organiseerden we een uitwisseling omtrent armoedebeleving met mensen afkomstig uit Honduras. Het was erg confronterend om door deze uitwisseling te merken dat armoedebeleving in het Noorden haaks staat op die van het Zuiden als we ze bekijken in relatie tot eenzaamheid. In westerse landen gaat armoede hand in hand met eenzaamheid, dit in tegenstelling tot de ervaringen vanuit het Zuiden.

Deze bevinding sluit aan bij de visie die het Algemeen verslag van de armoede ons voorhoudt: 'men crepeert van eenzaamheid en verveling, vooraleer te creperen van honger' (KBS, 1994). Een citaat dat al menig maal geciteerd werd door auteurs die willen aantonen dat cultuur wel degelijk broodnodig is voor mensen die in armoede leven. Meer nog, als culturele participatie een wapen is in de strijd tegen eenzaamheid, dan is het meteen ook een cruciale hefboom om sociale uitsluiting tegen te gaan.

Cultuur is dus niet enkel een doel op zich, maar ook een middel om mensen uit hun isolement te halen en sociale contacten te leggen. In het verlengde daarvan krijgt een duurzame culturele participatie ook een plaats in het preventieve deel. We kunnen het niet duidelijker zeggen dan met de woorden van de mensen zelf:

Cultuur kan depressies en heel wat andere psychische problemen tegengaan. Als je geregeld kunt genieten, eens iets écht voor jezelf doen, dan heb je moed en kracht om door te gaan, ondanks al je problemen. Trouwens, medicatie is vaak een grote hap uit ons budget. Wie zich goed voelt, bespaart! (MV)

Investeren in een duurzame culturele participatie op lokaal niveau

Om culturele participatie structureel mogelijk te maken in de praktijk, is het in eerste instantie belangrijk dat de lokale overheid een kader schept.

Ook de diverse 'cultuurhuizen', organisaties en instanties die cultuur aanbieden, krijgen een cruciale rol toebedeeld. Zij moeten zich afvragen in hoeverre ze het begrip 'diversiteit' als een meerwaarde beschouwen en hun aanbod en toegankelijkheid hierop afstemmen.

Ten slotte draagt ook de sociale sector een cruciale verantwoordelijkheid. De sociale actoren moeten ervoor zorgen dat mensen die in armoede leven een stem krijgen in het lokale debat over cultuur. In het verlengde daarvan moeten ze zich engageren om de drempels die een duurzame culturele participatie verhinderen, op de agenda te zetten en weg te werken.

Op Gents niveau sloegen de lokale overheid, de sociale en de culturele sector de handen in elkaar. Deze gedeelde expertise heeft geleid tot maatregelen die een culturele participatie bevorderen.

Dit artikel heeft niet tot doel deze maatregelen uit de doeken te doen. Dit vereist te veel details en zou afbreuk doen aan de complexiteit van het geheel. Ook de financiële kant, cruciaal voor een degelijk lokaal cultureel beleid, laten we in dit artikel volledig terzijde. Wat we echter wel zullen doen, is het engagement van de 3 voornaamste actoren (lokale overheid, culturele en sociale sector) door een kritische bril bekijken en één goed praktijkvoorbeeld per partij belichten.

De lokale (Gentse) overheid: 80/20 regeling

De afstand tussen culturele voorzieningen en kwetsbare groepen op Gents niveau is kleiner geworden en dat verdient de nodige pluimen. De oprichting van de werkgroep cultuur enkele jaren geleden, vormde het startschot van een goed onderbouwde werking rond cultuur in Gent.

In 2009 werden de stuurgroep, het kernnetwerk en de werkgroep 'cultuur voor iedereen' opgericht. In het verlengde daarvan werd de afsprakennota 'cultuur voor iedereen' en de 80/20-regeling uitgewerkt door de Stad Gent in samenwerking met het OCMW Gent en de Gentse Verenigingen waar armen het woord nemen. Die regeling zorgt ervoor dat mensen die aangesloten zijn bij een organisatie die zich inzet tegen sociale uitsluiting tot 80 % van hun inschrijvingsgeld of toegangsticket terugbetaald krijgen. Ook vervoersonkosten en kinderopvang worden doorgaans deels terugbetaald.

Dankzij deze 80/20-regeling zijn alle commerciële vormen van cultuur toegankelijk. Ook de keuze is vrij en het mobiliteitsprobleem wordt financieel ondervangen. Een grote meerwaarde voor elke Gentenaar die het met een laag inkomen moet stellen.

Deze 80/20-regeling is sinds mijn echtscheiding het eerste positieve nieuws dat ik op financieel vlak heb leren kennen. (TV)

Maar geld is niet de enige drempel. Zo moeten ook andere dieperliggende sociale en praktische obstakels zoals angsten, schuldgevoelens, gebrek aan informatie en voorkennis, enzovoort verder in kaart gebracht worden.

Ten slotte is overleg met mensen in armoede cruciaal. We pleiten voor een open dialoog, die verrijkend kan werken in het samen zoeken naar oplossingen. De werkgroep cultuur waarbij mensen in armoede deelnemen aan het debat mag geen stille dood sterven, maar moet nieuw leven ingeblazen worden.

De culturele sector: NTGent 'een uniek diversiteitsbeleid'

Dat het culturele aanbod in Gent groot is, daar hoeven we niemand meer van te overtuigen. Er is voor elk wat wils: van sport tot muziek, van film tot theater, van cursussen tot jeugdkampen.

Tot voor kort bleven de meeste culturele voorzieningen doorgaans voorbestemd voor een beperkte groep wegens 'te duur'. De 80/20-regeling brengt hier soelaas. Maar

naast deze financiële drempel, dringen nog andere drempels zich op. Zo moet het middenveld zijn eigen werking in vraag blijven stellen en zich afvragen in hoeverre het zich enkel richt naar de middenklasse of openstaat voor een divers publiek.

Het NTGent en zijn uniek diversiteitsbeleid vormen een goed praktijkvoorbeeld waar andere cultuurinstanties zich aan kunnen spiegelen. De financiële drempel tracht het gezelschap weg te werken door een aanbod aan 1 eurotickets. Verder zorgt het voor omkaderingen op maat, productiewerkshops, inleidingen, VerweNTGNTarrangementen, nabesprekingen, maar evengoed rondleidingen die verduidelijken wat je kunt verwachten van een avondje theater. Ook het aanbod is erg divers. Je kunt er genieten van een hoogstaand stuk theater, maar evengoed van een avondje entertainment gebracht door Nicole en Hugo. Voor ons is het NTGent een erg aangename en de juiste partner om vanuit de sociale sector een opstap te maken naar de culturele sector.

De sociale sector: Vzw SIVI, een Vereniging waar armen het woord nemen

Van de sociale actoren wordt in eerste instantie verwacht dat ze hun kans grijpen en mensen informeren over, en toeleiden naar de bovenstaande initiatieven. Verder moeten sociale organisaties blijven werken aan de randvoorwaarden voor een duurzame culturele participatie. Ze moeten diepere obstakels aankaarten en er zelf mee aan de slag gaan.

Bij Vzw SIVI organiseren we om de 6 weken een ‘salonvergadering’ met als doel mensen te informeren over de bestaande initiatieven. Daarnaast proberen we iedereen naar het bestaande aanbod toe te leiden, hoofdzakelijk door groepsactiviteiten. In het verlengde daarvan trachten we ook drempels in kaart te brengen en te werken aan een duurzame individuele culturele participatie. Ten slotte trachten we zo veel mogelijk culturele activiteiten te linken aan onze projectmatige werking en bieden we omkadering aan waar nodig.

Onze Gentse stadsdichter deed onlangs een oproep om een verhaal rond dromen op te sturen. Ik vond geen enkel positief verhaal. Als je dagelijks in de miserie zit, dan durf je niet meer te dromen. Enkel nog dagdromen, waarbij mijn gedachten afdwalen naar het sociaal vangnet waarin ik heel grote mazen zie. Mazen waar ik telkens door val. Gestraft om 25 jaar huismoeder te zijn en een huwelijk van meer dan 30 jaar dat op de klippen liep. Vzw SIVI geeft mensen de kans weer eens te dromen en ... beste stadsdichter ... als je nog eens zo een oproep doet, mijn inspiratie (tot voor kort een dode materie) komt stilaan weer tot leven. (TV)

Eén deelname leidt niet tot een duurzame culturele participatie; het is een groeiproces en dit vergt veel tijd en inspanning. De werkdruk is dan ook erg groot. Verder zijn niet alle partners binnen de sociale sector bereid zich hiervoor te engageren. Er is dan ook nood aan afstemming en het in kaart brengen van de ankerpunten die hieromtrent actief zijn. We kunnen ons ook afvragen of er niet meer ondersteuning moet komen voor omkadering. Zo stelt de 80/20-regeling tot voorwaarde dat je moet aangesloten zijn bij een vereniging, maar een uitgebreide werking rond cultuur trekt (via mond-tot-mond reclame) net heel wat nieuwe mensen aan die zich al dan niet willen aansluiten bij een vereniging. Moeten we als vereniging dan een wederzijds engagement verwachten van mensen die gebruik willen maken van dit culturele aanbod op maat of gaat dit een brug te ver? Momenteel werkt elke vereniging of organisatie op een eiland voor de invulling en uitwerking van culturele participatie in het algemeen en de 80/20-regeling in het bijzonder. Dit komt de transparantie voor de gebruiker zeker niet ten goede. Het wordt hoog tijd om deze eilanden te overbruggen! Het kernnetwerk ‘cultuur’ is dan ook het ideale forum waarbinnen deze verschillende aanpakken binnen de sociale sector gestroomlijnd kunnen worden.

De sociaal-culturele sector: Victoria Deluxe

Een artikel over de meerwaarde van cultuur binnen het armoededebat zou niet volledig zijn zonder de sociaal-artistieke projecten van o.a. ‘Victoria Deluxe’ te vermelden. Deze projecten gaan nog een stap verder en vertrekken vanuit de krachten en moge-

lijkheden van mensen. Ze nemen (voor even) de druk van de ketel en laten problemen en tekortkomingen achterwege of trachten ze een plaats te geven in een positief verhaal. Het zijn uitzonderlijke projecten met een uniek uitgangspunt en een fantastisch resultaat, die de nodige ondersteuning verdienen!

Besluit

Culturele participatie is een noodzakelijke hefboom in armoedebestrijding en het aanpakken van sociale uitsluiting. De diverse belangen van de betrokken actoren zijn verenigbaar, dit bewijzen de vele goede initiatieven. Maar versnippering door gebrek aan afstemming en samenwerking staat een culturele participatie nog altijd in de weg. We hopen dat de 3 cruciale actoren (lokaal beleid, de culturele en sociale sector) de handen (blijvend) in elkaar slaan om dit deel van het beleid verder vorm te geven!

Bibliografie

Algemeen Verslag over de Armoede (1994), Brussel: Koning Boudewijnstichting

Armoede en sociale uitsluiting. Eindverslag van het vooruitgangs- en toekomstcongres inzake de bestrijding van armoede en sociale uitsluiting in Vlaanderen (2004), Brussel: Vlaamse Overheid

2 7 Vrije tijd

2 7 1 De details die het verschil maken ...

Positieve effecten van vakantie

*Lynn Minnaert
Research Fellow
Tourism Research Centre, Londen*

*Marianne Schapmans
Coördinator Vakantieparticipatie
Steunpunt Vakantieparticipatie
Toerisme Vlaanderen*

Toerisme Vlaanderen gelooft in de positieve effecten van vakantie en wil het recht op vakantie realiseren voor iedereen. Hiertoe werd in 2001 het Steunpunt Vakantieparticipatie opgericht.

Dit Steunpunt brengt vraag en aanbod samen door enerzijds partnerschappen aan te gaan met de toeristische sector in Vlaanderen, en anderzijds sociale lidorganisaties aan te zetten om vakantie op te nemen in hun aanbod. Zowel de privésector als de sociale lidorganisaties spelen een cruciale rol in dit proces: toeristische logies en attracties bieden een vrijwillige korting aan op hun prijzen, en de sociale organisaties op hun beurt garanderen dat de tarieven terechtkomen bij de mensen die zonder deze korting niet zouden kunnen genieten van een daguitstap of vakantie. Het Steunpunt Vakantieparticipatie is dus gebaseerd op een intensieve samenwerking van twee heel verschillende sectoren om de drempel tot vakantiebeleving te verlagen – een samenwerkingsvorm die op deze schaal uniek is in Europa.

Voor vele vakantiegangers die geholpen worden door het Steunpunt, is de financiële drempel maar een van de problemen die met vakantie gepaard gaan. Wie geen vakantie-ervaring heeft, wordt ook vaak geconfronteerd met psycho-emotionele en praktische drempels, die participatie vaak in de weg staan. 'Ik heb dit niet verdiend', toelaten dat je mag genieten, ook als je het niet breed hebt. 'Wie geeft de kat eten, hoe werkt een railpas?'; 'Bij wie kan ik terecht voor praktische ondersteuning?'. Het effect van een geslaagde vakantie is vaak niet alleen een gevoel van rust en ontspanning, maar ook de voldoening van een persoonlijke groei, en het overwinnen van deze angsten en drempels.

Hoewel het Steunpunt Vakantieparticipatie binnen het beleidsdomein toerisme valt, is het veel meer dan een toeristisch informatiecentrum of reisagentschap. Het wil een partner zijn in welzijn, via recreatie en toerisme. Een grootschalige enquête in 2007 (Toerisme Vlaanderen, 2009) heeft aangewezen dat vakantie een waaier aan positieve effecten met zich mee kan brengen, van een verhoogd zelfvertrouwen en een uitgebreid sociaal netwerk tot sterkere familiebanden en een betere mentale gezondheid. Deze effecten worden niet alleen opgemerkt tijdens de vakantie, maar ook erna: vakantiegangers getuigen dat de herinneringen vaak leiden tot een positievere levenshouding en hogere aspiraties voor de toekomst. Wanneer de sociale lidorganisaties gevraagd werden naar de effecten van de vakantie na de terugkeer van de vakantiegangers, verklaarde slechts 1% dat de vakantie geen positieve effecten had gehad.

Onderzoek (Toerisme Vlaanderen, 2009) heeft uitgewezen dat de positieve effecten van de vakantie kunnen versterkt worden als de vakantieganger ondersteund wordt door de sociale lidorganisatie voor en na de vakantie. Het Steunpunt Vakantieparticipatie biedt niet enkel een toeristisch product aan, maar speelt ook een sensibiliserende rol om sociale partners meer bewust te maken van de potentiële effecten van een vakantie-ervaring, en de rol die sociale organisaties hierbij kunnen spelen. Er zijn duidelijke aanwijzingen dat die rol uitermate belangrijk is, zowel voor de vakantie (bij het selecteren van een gepaste formule, bij het plannen en voorbereiden), tijdens de vakantie (vooral van toepassing op begeleide groepsvakanties) alsook na de vakantie (bij het napraten en het gebruiken van de ervaring als startpunt voor verdere hulpverlening).

Wat deze ondersteuning precies inhoudt, hangt van de vakantieganger zelf af: sommige vakantiegangers hebben erg weinig hulp nodig, anderen veel meer. De ondersteuningsvraag kan ook sterk verschillen. Vele lidorganisaties bieden hulp aan met het plannen van vervoer, met het pakken van de bagage of de keuze van de bestemming. Sommige organisaties organiseren spaarschema's, zodat de vakantiegangers zich ook financieel op de vakantie kunnen voorbereiden. De onderstaande lijst bevat voorbeelden die weergeven hoe individueel aangepast en gericht de ondersteuning van de lidorganisaties kan zijn. Het zijn allemaal voorbeelden van details die het verschil maken voor een geslaagde vakantie.

- Sommige organisaties getuigden hoe ze een lijst opstellen van wat men nodig heeft voor een vakantie op een camping: afwasmiddel, handdoeken, bestek, toilet-papier, enzovoort. Onverwachte kosten kunnen een domper zijn op de vakantiepret, en lijstjes als deze kunnen dat verhinderen. Voor personen die minder goed kunnen lezen worden de lijsten ook aangevuld met foto's.
- Andere organisaties vertelden hoe zij vaak moeten zorgen voor voldoende koffers: als hun doelgroep weinig reiservaringen heeft, zijn die er vaak niet en het resultaat kan zijn dat de bagage opgeborgen wordt in plastic zakken of vuilniszakken.
- Organisaties kunnen ook een overzichtje meegeven met de plaatselijke winkels en markten, of speciale evenementen die tijdens de vakantie plaatsvinden. Het Steunpunt Vakantieparticipatie biedt ook kortingen aan voor een waaier aan attracties, die met de vakantie kunnen worden gecombineerd.
- Een lidorganisatie vermeldde dat tijdens de vakantie al foto's werden afgedrukt, zodat vakantiegangers op de trein foto's van het gezin kan bekijken. Herinneringen kunnen 'vasthouden' is belangrijk.
- Sommige lidorganisaties hebben soms ook aandacht voor de thuisblijvers: ouders vinden het niet altijd gemakkelijk om hun kinderen op reis te zien vertrekken, daarom kan het nuttig zijn hen op de hoogte te houden van nieuws over de vakantie.

Uit resultaten van de vakantie-enquête van 2007 (Toerisme Vlaanderen, 2009) blijkt dat bijna alle lidorganisaties (93 %) de hulp en het advies die zij verlenen aan vakantiegangers als belangrijk of zeer belangrijk beschouwen. Dit lijkt erop te wijzen dat de lidorganisaties zich bewust zijn van de belangrijke rol die hun steun kan spelen in het vakantieproces. 32,2 % van de bevraagde lidorganisaties zegt dat ze meer hulp en advies zouden aanbieden indien ze meer tijd en middelen hadden. Het Steunpunt Vakantieparticipatie speelt een centrale rol in het aanmoedigen, begeleiden en faciliteren van dit ondersteuningsproces.

In Gent kunnen vakantiegangers terecht bij 98 lokale sociale organisaties. Ze zijn er in verschillende maten en soorten. Welzijnsschakels, Verenigingen waar armen het woord nemen, OCMW's en CAW's, thuisbegeleidingsdiensten, welzijnsbureaus in verschillende wijken, straathoekwerk, enzovoort.

Het Steunpunt Vakantieparticipatie ontving in 2009 meer dan 8.000 aanvragen voor een daguitstap, waaronder 371 uit Gent. Daarenboven waren er ook 77.715 vakantiegangers, waarvan minstens 4.000 Gentenaren, die er een dagje op uittrokken, alleen of in groepsverband. De populairste bestemmingen in het aanbod vakantieparticipatie zijn al jaren de Antwerpse Zoo, Plankendael, Plopsaland, Bobbejaanland en Technopolis. Maar ook kleinere attracties en festivals krijgen Gentenaren over de vloer; bijvoorbeeld het bakkerijmuseum, het chocolademuseum in Brugge, boottochten op zee, het Dranouter festival en het Ten Vrede festival. Festivals en evenementen worden steeds meer aangeboden door de culturele sector als 'daguitstap'. Het is uiteraard mogelijk die te combineren met een overnachting of een andere daguitstap.

De korting op de toegangsprijs werkt hierbij erg motiverend, maar soms is de hoge prijs van het openbaar vervoer nog een aanzienlijke drempel voor daguitstappen. Bustickets van de Lijn zijn gratis beschikbaar bij het Steunpunt, maar de NMBS geeft enkel de standaard 50 % korting voor wie het Omnio-statuuat heeft. Meer bemiddelde organisaties passen al eens een centje bij om de vervoerkost te drukken, maar het knelpunt blijft.

Helaas wordt de doelgroep er niet kleiner op, maar met verenigde krachten kunnen we meer mensen een psychologisch duwtje in de rug geven. En daarin slaagt een vakantie vaak prima: in het vergroten van de veerkracht, het vrijmaken van nieuwe

energie om ertegenaan te gaan, of om het hoofd boven water te houden. Toerisme Vlaanderen heeft een toeristisch aanbod en mechanisme ontwikkeld, maar op het plaatselijke niveau kan dit versterkt worden door gebruikers er gericht kennis mee te laten maken en ondersteuning aan te bieden waar nodig. Sommige vakantiegangers vinden niet meteen aansluiting bij een van de organisaties, en zijn op zoek naar een laagdrempelig initiatief zonder lidmaatschap: een plek waar ze ad hoc ondersteuning krijgen zonder andere engagementen te moeten aangaan. Tot nu toe worden zulke initiatieven niet aangeboden in Gent.

Op het jaarlijkse Forum Vakantieparticipatie, waar het nieuwe aanbod wordt gelanceerd en waar verschillende facetten van de werking onder de loep worden genomen en via allerlei vormings- en infosessies leggen we ons oor te luister bij de vele ervaringen uit de dagdagelijkse praktijk. We leren bij van de expertise van vakantiegangers, toeristische partners en sociale organisaties en verspreiden de goede voorbeelden. Alleen voor een betaalbaar toeristisch aanbod zorgen is niet voldoende. Lokaal partnerschap is nodig; vele organisaties geven aan weinig tijd te hebben om deze opdracht waar te maken. Hierin ligt een duidelijke stimulerende boodschap voor het Gentse stadsbestuur. Onderken de waarde en de effecten van vakantie voor mensen in armoede en geef organisaties de kans en de ruimte om een degelijke ondersteuning te bieden. Want het zijn de details die het verschil maken.

Bronnen

Toerisme Vlaanderen. (2009). *Beeldenboek: beeld en tekst uit de praktijk van het Steunpunt Vakantieparticipatie*. Brussel: Toerisme Vlaanderen.

Toerisme Vlaanderen, Steunpunt vakantieparticipatie. (2009). *Iedereen verdient vakantie, een onderzoek naar de effecten en het belang van vakantie*. Brussel: Toerisme Vlaanderen.

Te bestellen:

www.vlaanderen.be/publicaties

2 8 Dialoog

2 8 1 Dialoog, meer dan een verzameling knelpunten

Diederik Janssens
Vrijwilliger
De Zuidpoort

Dit artikel is opgevat als een vraaggesprek met deelnemers – overwegend mensen in armoede – uit de dialooggroep ‘Werk, Opleiding, Gezondheid en Inkomen’ (WOGI)⁴⁸ van De Zuidpoort. Zij reiken de bouwstenen aan van de dialoog die we willen voeren: maatschappelijk inzetbare ervaringskennis verbinden met een persoonlijk leer- en groeiperspectief. Ze geven aan dat de dialoog een proces is dat verder reikt dan een verzameling knelpunten.

Met welke verwachtingen stappen jullie eigenlijk in zo’n dialooggroep?

Mijn droom is om respect te krijgen. Mensen kunnen respect tonen door te luisteren en mij te aanvaarden zoals ik ben, me betrekken en een goede dag zeggen. Diensten moeten ons menswaardig behandelen. We willen ook dat diensten niet altijd in onze plaats beslissen.

We kunnen toch een aantal diensten uitnodigen om naar hier te komen. Dan kunnen we er eens mee praten in groep, dan staan we sterker. We moeten eens goed nadenken over welke diensten we allemaal willen uitnodigen en eerst ons verhaal goed voorbereiden.

Een goede voorbereiding vind je dus belangrijk. Wat speelt er nog meer mee als je met zo’n werkgroep meedoet?

In mijn ervaring is iemand die beluisterd wordt veel sterker om verdere stappen te zetten. Je krijgt dan terug wat eigenwaarde en moed. Op het moment dat er aandacht is, zit het goed. De Zuidpoort moet de politici doen luisteren. Maar zij kunnen ook geen ijzer met handen breken.

Je motivatie is dus ook dat je er voor jezelf wat aan hebt?

Ja. Ze vragen mij vaak vanuit organisaties of het OCMW om iets op vrijwillige basis te doen: getuigen, naar een werkgroep komen. Ik kan het wel, er spreekt ook waardering uit, maar het brengt mij niet vooruit in mijn eigen situatie. Ik moet keuzes maken!

Wat leeft er nog meer aan motivatie om met zo’n dialooggroep mee te doen?

Ik wil mensen leren kennen, het gezelschap. Ik ben nieuwsgierig naar de inhoud: waar gaan we naar toe, waar komen we uit? Ik kom dus ook om bij te leren. We kunnen elkaar helpen. Voor mij is het ook een protest tegen armoede.

Jullie werken in dit dialoogproces samen met Leerpunt⁴⁹. Wat is hun rol?

Zo’n dialoog is ook een leerproces en via de begeleiding van Leerpunt oefenen we ons in het democratisch handelen.

Kan je dat wat nader toelichten?

An Bistmans van Leerpunt zegt het zo: alle ‘ikken’ leven in dezelfde samenleving. In onze bijeenkomsten leren we die samenleving begrijpen, er ons eigen gedacht over vormen en dat gedacht naar buiten te brengen. We oefenen ook om naar elkaar te luisteren en samen het antwoord te zoeken op vragen: Wat gebeurt er? Wat loopt er mis? Wat is er nodig opdat het beter zou gaan?

⁴⁸ De dialoog ‘Werk, Opleiding, Gezondheid, Inkomen’ startte in september 2009. De dialoog verenigt op dit moment de ervaring en inbreng van 22 mensen in armoede. In een eerste fase verzamelden we ervaringskennis via groeps gesprekken en individuele interviews. Een tweede fase ronden we af in juni 2010 waarin we een aantal diensten uitnodigden voor een toelichting bij vragen die we verzamelden. Vanaf september 2010 starten we een dialoog met diensten op rond ervaren knelpunten. Terzelfder tijd vinden de deelnemers ondersteuning om ook hun eigen groeiperspectief vorm te geven en kunnen ze hiervoor ondermeer rekenen op de ondersteuning en bemoediging van een tiental vrijwillige medestanders. Het volledige proces wordt ondersteund door Leerpunt vzw. Een meer volledige dialoogbundel kan opgevraagd worden via De Zuidpoort vzw, Ottergemsesteenweg 12, 9000 Gent. Tel 09 245 09 05 of via info@dezuidpoortgent.be of www.dezuidpoortgent.be

⁴⁹ Leerpunt Gent-Meetjesland-Leieland is één van de 13 centra voor basiseducatie in Vlaanderen. Jaarlijks komen meer dan 25.000 volwassenen een cursus volgen bij de centra voor basiseducatie.

Hoe doen jullie dat nu concreet, bijvoorbeeld in de dialoog rond werk, opleiding, gezondheid en inkomen?

We vertrokken van onze dromen, en wat ons helpt of ons tegenhoudt om die te bereiken. Die gesprekken roepen heel wat vragen op. We nodigen diensten uit waarmee we in gesprek kunnen gaan vanuit die vragen. Die brengen soms gemakkelijker een gesprek op gang dan al onze knelpunten en klachten. Al zit-ten die natuurlijk wel verpakt in onze vragen.

Kun je eens wat voorbeelden geven van vragen die jullie bezig houden?

We nodigden mensen uit van het CAW Visserij, de KVG en de VDAB. Telkens in afzonderlijke bijeenkomsten. Met An Claes van de VDAB bijvoorbeeld gingen we in op vragen zoals: 'Actiever worden als je een slechte gezondheid hebt, hoe kan dat? Waar en hoe wordt er rekening gehouden met je beperkingen? Wat is mogelijk op het vlak van werken of studeren in combinatie met stempe-len? Wie mag starten met welke opleidingen? Vaak is er een test vooraf, hoe zit dat?' Ook aan Carine Morel, de ervaringsdeskundige van de VDAB in Gent stelden we een aantal vragen zoals: 'Kun jij helpen ons te beschermen als we nog niet aan werk toe zijn, bijvoorbeeld omdat we nog bezig zijn om onze privésituatie uit te zuiveren? Welke rol kan de VDAB spelen om ons daarbij te helpen? Wat is er nog mogelijk als mensen ondanks vele inspanningen (opleidingen, artikel 60, een tijd in sociale economie) toch niet aan het werk geraken? Maar dit is maar een greep uit de vele praktische vragen die we ook stelden, meestal vanuit onze eigen negatieve ervaringen.

Kregen jullie ook voldoende antwoorden op die vragen?

We hebben veel bijgeleerd, veel informatie verzameld. Die kunnen we als we vragen hebben voor onszelf in De Zuidpoort raadplegen, als eerste stap. Maar het wordt ook wel duidelijk dat er knelpunten zijn die niet met een antwoord weg te werken zijn. Zo blijven we zitten met de verschillende financiële waardering voor mensen die hetzelfde werk doen in een sociale economie project. Of de stage waar ik taken moet doen en waar ik helemaal niets uit leer. Het is erg goedkoop voor de firma die ons als stagiair aanneemt. Dat zijn maar twee voorbeelden. Nog veel voer om verder in gesprek te gaan met de dien-sten dus.

Die vragen wijzen er in ieder geval op dat jullie wel dromen om aan de slag te gaan?

Ik droom van een cursus volgen en goed werk. Ik heb niet de opleiding kunnen volgen die ik wilde volgen. Ik heb ook geen liefde gekregen waardoor mijn rugzak nog zwaarder wordt om te dragen. Alleen gaat dat niet. Het resultaat: ik werd rebels en had niks om te starten in mijn volwassen leven.

Van mensen rondom mij krijg ik nu positieve reacties. Door naar De Zuidpoort te komen, durf ik nu cursus volgen. De mensen motiveren mij om toch nog de stap te zetten. Het geloof in mij doet deugd. Maar ook door anderen te zien die de stap zetten, die het nog moeilijker hebben. En door de aanmoediging van een leerkracht die ik ontmoette bij een vormingsmoment aan leerlingen van Het Spijker in De Zuidpoort: 'wat jammer dat de school je niet beter gesteund heeft om de studies te kunnen doen die je aankon'. Zelf dacht ik alleen maar aan het falen van mijn ouders. Ik heb ingezien dat het nog niet te laat is. Beter laat dan nooit!'

De rol van mensen zonder armoede-ervaring in het dialoogproces is dus ook belangrijk?

Ja, door te luisteren naar ons. Dat bemoedigt. Vanuit hun eigen ervaring kunnen ze ons ook wel ondersteunen om tot eigen beslissingen te komen. Dat laatste is wel belangrijk. Zij kunnen een belangrijke rol spelen om ook ons eigen perspectief in dit dialoogproces levendig te houden.

Het persoonlijk belang verenigen met de maatschappelijke opdracht dus. Hoe ervaren jullie zelf het belang van werken?

Mijn toekomst ligt niet in Afrika. Ik wil hier kunnen werken, zoals iedereen, en zo mijn rol in de familie kunnen opnemen. Ik ben al ziek sinds 1982. De familie is mijn kracht. Mijn ziekte maakt dat anderen mij de kans ontnemen om te werken, ook al heb ik zelf de kracht om te werken. Ik loop, ik lach, ik eet, maar toch geraak ik niet vooruit omdat ik niet mag werken!

Ik heb altijd werk gehad, tot ik moest stoppen, omdat ik gehandicapt werd en in de psychiatrie terechtkwam. Ik moet van iedere dag genieten, want velen plegen zelfmoord, en ik blijf hier rondlopen. Ik kan nergens meer aan werk geraken. Zolang je werkt, heb je respect. Ik wil gerespecteerd worden!

Via een vriendin zouden mijn vrouw en ik misschien een job krijgen in een bejaardentehuis.

Wat we doen, willen we het liefst samen doen als koppel. Beiden willen we iets betekenen voor onze omgeving; zo maak ik me zorgen om de veiligheid van de kinderen door het gebrek aan toezicht aan de scholen.

Mijn gezondheid is problematisch en zal waarschijnlijk zo blijven. Ik heb uiteindelijk aanvaard dat ik niet kan gaan werken. Het maakt voor mij een heel groot verschil uit of ik een gevoel van erkenning krijg wat mijn ziekte betreft. Het maakt me machteloos als ze het als 'plantrekkerij' bestempelen. Ik kan wel mijn vrijwilligerswerk doen, en dat is al veel voor mij.

Voor mij is mijn vrijwilligerswerk bij de integrale jeugdhulp een grote steun. Daar kan ik ook anderen helpen.

Nogal wat ervaringen gaan rond een tekort aan waardering voor de inspanningen die jullie opbrengen. Kunnen jullie een aantal concrete voorbeelden geven?

Ik moet 'doppen' als alleenstaande moeder, en word dan ook als 'dopper' bekeken. Ik wil toch vooruit en volg een opleiding, maar dat wordt niet gezien. De diensten blijven me benaderen als werkloze, ook al heb ik nog nooit zo hard gewerkt als nu!

Mijn ervaring die ik als vrijwilligster hier en daar opdeed, o.a. in De Zuidpoort of in tijdelijk werk bij Samenlevingsopbouw, wordt niet voldoende gevaloriseerd. Bij de vacatures die mij interesseren staat er haast altijd bij dat je een graduaat of bachelor moet hebben. Werkt het niet eerder negatief, je vrijwilligerservaring, en opeenvolgende tijdelijke werkervaring op je CV te schrijven? Ik kreeg er al schampere reacties op.

Ik had me ingeschreven voor een VDAB cursus. Nu raadt de VDAB consulente me aan om de opleiding te laten vallen en werk te zoeken zodat ik mijn schulden kan afbetalen. Nu ik een adres heb, zadelt het OCMW me op met een grote schuldenberg. Ik zou me beter weer op straat laten zetten om vooruit te komen. We vinden dit allemaal heel ontmoedigend voor mensen die een opleiding willen volgen. Het hangt er sterk van af welke consulent voor je zit.

Mijn situatie maakt dat ik vaak het OCMW nodig heb: voor een bemiddeling bij een financiële crisis, budgetmeters opladen... Ik kreeg een andere OCMW-assistent, maar men hield bij het aanduiden van de nieuwe geen rekening met mijn lesdagen, zodat ik les moet missen om naar het spreekuur van die assistente te gaan. Zo'n dienst zou eigenlijk juist stimulerend moeten werken voor je opleiding, dan dat ze je op die manier hinderen!

Ik heb een niet-aangeboren hersenletsel. Na een coma en een lange revalidatie wou ik weer aan de slag. Ik kreeg begeleiding om te zien waar ik het best in zou functioneren. Om dat te ondervinden, moest ik op enkele plaatsen stage lopen. Een begeleider zou met mij meegaan om te zien hoe het liep, maar geen enkele werkgever stond 'pottenkijkers' toe. Weg met de kansen. Ik wil wel een

opleiding volgen, maar door mijn hersenletsel kan ik zo'n grote hoeveelheden leerstof niet in één keer blokken en op een examen reproduceren. Door mijn hersenletsel kan ik bepaalde dingen niet doen, maar ik vind dat er niet genoeg rekening gehouden wordt met wat ik wél kan'.

Jullie verwachten ook wel dat de inspanningen samen kunnen gaan met een leefbaar inkomen?

Ja, ik heb vrijstelling gekregen van de VDAB. Ik hoef geen werk meer te zoeken, zodat ik rust kan vinden voor mijn opleiding. Tegelijk is dit jammer, want de financiële situatie is zo moeilijk, dat ik graag af en toe interims wil doen om dreigend deurwaardersgevaar af te wenden. Maar als ik dat doe, ben ik de vrijstelling kwijt. Ik krijg met die opleiding geen euro meer, hoewel mensen die een echte VDAB-opleiding volgen een euro per uur krijgen. Ik zou nochtans heel blij zijn met dit financieel voordeel, maar ook met een vergoeding van de vervoerskosten. Het zou de kost wat compenseren.

Voor mij zou deeltijds werken ideaal zijn, maar dan met een degelijk loon. Als je inkomen een beetje stijgt, verlies je meteen veel voordelen. We willen een gelijke behandeling tussen personen met een lage werkloosheidsuitkering of een laag loon uit deeltijds werken en degenen die OCMW-steun genieten.

Jullie hebben dan ook een duidelijke boodschap aan de diensten?

Een mens moet heel veel diensten aflopen om goede psychische hulp te vinden. Ik wou dat ze eens luisterden naar mij in plaats van enkel medicatie voor te schrijven. Ik wil graag een dienst zien die duidelijkheid schept waar ik naartoe kan.

Diensten zouden echt moeten mee nadenken over de toekomst, de mogelijkheden, de volgende stappen voor de mensen die ze helpen. Bijvoorbeeld dat je niet zomaar alleen verder moet na een psychiatrische opname, dat er nazorg is, dat de stappen in kaart gebracht worden die er nog moeten gebeuren vooraleer je jouw doel, droom kunt bereiken.

Om af te ronden: hoe ervaren jullie de dialoog rond werk, opleiding, gezondheid en inkomen tot nu toe?

Met dit thema kiezen we voor een actueel maar ook voor een meervoudig thema. Dat is al een belangrijke boodschap: benader de strijd tegen armoede niet langs één kant. Het hangt allemaal samen.

We bouwen langzaam kennis op die we ten dienste willen stellen van de maatschappij, maar ook van onze eigen droom. Dat is een werk van lange adem. Dat is soms moeilijk te verzoenen met de korte termijn van het beleid. De Cel Armoedebestrijding van de Stad Gent kan een belangrijke betekenis krijgen als ze erin slaagt om dat met elkaar te verbinden. We hopen dat de Cel ons ook geregeld samenbrengt, dat we er iets van blijven horen!

Hebben jullie ook nog een boodschap naar De Zuidpoort zelf?

Zeker. We zijn blij met deze dialoog en de manier waarop er aan gewerkt wordt met zoveel mensen. We hebben echt het gevoel dat De Zuidpoort verenigt tegen armoede. Maar het is belangrijk om als vereniging mensen niet uit het oog te verliezen als ze dan kansen opnemen en daardoor minder kunnen komen. Als de vereniging ons die zekerheid biedt, is dat nog een extra stimulans om onze kans te grijpen. Dus 'uit het oog, NIET uit het hart'

Bedankt voor dit gesprek en veel succes met WOGI het komende jaar!

© Oliver Dowdle / Stad Gent

2 9 Sociale Cohesie

2 9 1 Kan buurtcohesie mensen uit de armoede redden?

*Lieve Destoop
Directeur Dienst Buurtwerk Gent
Stad Gent*

2010 is het Europees Jaar van de bestrijding van armoede en sociale uitsluiting. Het zou de kers op de taart moeten worden van de Lissabonstrategie. Maar de driehoek sociale cohesie, economische groei en werkgelegenheid, tien jaar geleden hét wonderrecept tegen armoede, heeft gefaald.

Volgens de recentste schattingen van Eurostat waren in 2007 maar liefst 79 miljoen Europeanen financieel bestaansonzeker. Dat is 16 % van de EU-bevolking tegenover 15% in 2005 en 2006 (Eurostat, 2010). Deze berekeningen zijn gebaseerd op het mediaan equivalent beschikbaar inkomen.

De doelstelling van de Lissabonstrategie luidde: 'Bevordering van de **sociale samenhang, gelijke kansen** voor iedereen door passende, toegankelijke, financieel duurzame, aanpasbare en efficiënte **sociale beschermingsstelsels** en **beleidsmaatregelen voor sociale integratie**.' Als directeur van de Dienst Buurtwerk in Gent werd mijn aandacht vooral getrokken naar de eerste pijler van de Lissabonstrategie: 'bevorderen van sociale samenhang'. Dat is immers ook de kerndoelstelling van buurtwerk. Kan sociale cohesie, dus kan het versterken van de betrokkenheid van mensen op hun directe omgeving en op de samenleving als geheel, mensen uit de armoede redden? Specifieker nog: kan buurtwerk dit via het bevorderen van deze sociale cohesie op buurtniveau?

Om deze analyse zuiver te stellen moeten we eerst een aantal misverstanden achter ons laten, zo blijkt uit een beperkte literatuurstudie.

Armoede kan men bestrijden vanop buurtniveau.

Armoedebestrijding zet zijn middelen vooral in op de buurten met de hoogste scores op het vlak van lage inkomens, werkloosheid, laag onderwijsniveau, lage gezondheidsindex, slechte huisvesting,

Ook de Dienst Buurtwerk in Gent is vooral actief in de buurten waar deze problemen zich concentreren. Maar houdt dit automatisch in dat daar de meest **adequate aangrijpingspunten** liggen voor de oplossingen? Is op dit buurtniveau ook de potentie aanwezig om iets aan deze problemen te doen? Deze visie lijkt te suggereren dat de problemen mee veroorzaakt worden door de plek waar men leeft, de buurt en dat dus de oplossing daar te vinden is. Buurtgerichte herwaardering blijkt enkel te werken op korte termijn. Of het leidt tot sociale verdringing, of het is een kwestie van tijd voor de vervalspiraal opnieuw inzet (Duyvendak, 1999).

Moeten we de oorzaak dan zoeken bij de **concentratie van de mensen in probleemsituaties** die er wonen. Of nog sterker, alleen al door hun aanwezigheid beperken zij de kansen van anderen. Spreiding lijkt dan het codewoord ... Men vergeet dat men door spreiding het cijfer voor die buurt misschien verbetert, maar het cijfer voor de stad hetzelfde blijft.

Het is een aanpak die vaak samengaat met een visie op overlast. Deze mensen zorgen voor normovertredend gedrag en moeten bestreden worden. De context waarin dit gedrag tot stand komt, treedt hierbij op de achtergrond. Er worden geen oplossingen gezocht voor de problematieken die de oorzaak zijn van dit 'overlevingsfunctioneren' dat afwijkend en soms storend is.

Is dit beleid dan gericht op het vergroten van de leefbaarheid en veiligheid door een meer evenwichtige samenlevingsopbouw, om zo middengroepen te behouden en aan te trekken, eerder dan mensen uit de armoede te halen? Haalt buurtwerk zijn bestaansrecht uit 'sociale herovering' (Engbersen, 2005), een sterk normerende en indringende aanpak die gericht is op het opleggen van een soort burgerschapscodes, van gemeenschappelijke middenklassengedrageregels, om het alledaagse verkeer tussen bewoners te bevorderen? Een verkeer dat niet alleen belangrijk is om de leefbaarheid van de buurt te verhogen, maar ook om de broodnodige verbondenheden aan te gaan.

Want de buurt lijkt, door de kleine schaal, het beste niveau om **netwerken te ontwikkelen**. Toch zegt wonen in een buurt weinig over waar kinderen naar school gaan, waar de boodschappen gedaan worden en evenmin betekent het dat de vrije tijd in de buurt ook met buurtbewoners wordt beoefend.

Deze verschillende groepen beschouwen verschillende plaatsen als ontmoetingsplaats, maar ook het tijd-ruimtegebruik in deze ontmoetingsruimte verschilt. Verschillende bevolkingsgroepen hebben verschillende noden en wensen, die ze anders kunnen bevredigen afhankelijk van hun mogelijkheden. Netwerken blijken zich vooral te ontwikkelen tussen gelijkgezinden en gelijkgestemden en dit overstijgt vaak het buurtniveau.

Armoede kan bestreden worden door menging van groepen.

Of het nu buurtgericht moet of breder, gediversifieerde sociale buurtnetwerken zijn van groot belang voor de economische integratiekansen van het individu (Loopmans, 2000). Want bij netwerken zorgen de leden voor steun aan elkaar, vanuit hun verbondenheid. Deze **wederkerige steun** is naast marktruil en herverdeling een van de drie economische integratiewijzen waarlangs men zijn bestaansmiddelen kan bekomen en is voor vele armen die zijn uitgesloten van marktruil of herverdeling de laatste strohalm voor integratie (Loopmans, 2000). Dit klinkt logisch als je bedenkt dat personen die in verschillende kringen verkeren toegang hebben tot verschillende goederen en diensten en zo elkaars mogelijkheden aanvullen.

Maar steun vergt het prijsgeven van **persoonlijke informatie** (Blokland, 2008). We zijn niet geneigd relatieve vreemden zulke informatie te geven. Hoe meer mensen deel

uitmaken van je dagelijkse omgeving, zonder tot je intieme kring te horen, hoe voorzichtiger je bent. Maar ook wie steun levert, blijft graag op afstand, want zij staan willens nillens garant voor wie zij aanbeveelden. Wanneer de persoon die zij aanbeveelden niet voldoet, schaadt dit ook hun eigen imago. Meer omvattende steun komt daardoor niet gemakkelijk tot stand. Wel buiten de buurt waar deze steun niet met je persoon verbonden wordt.

Zelfs gewone interactie wordt moeilijker. **Hoe meer diversiteit er is, hoe groter het wantrouwen** wordt (Putman, 2007). Mensen die in gemeenschappen wonen met een grote verscheidenheid aan bewoners wantrouwen hun burens meer, wat ook hun huidskleur is en ze keren zich zelfs van hun beste vrienden af. Men krijgt een 'Schildpadgedrag'; terug binnenskamers, veilig beschermd tegen de gevaarlijke buitenwereld. Samenleven met anderen die op jezelf lijken is nu eenmaal gemakkelijker.

Sociaal werk kan het probleem van de armoede oplossen.

Wanneer we de integratie van mensen in armoede niet mogen verwachten van spontane diverse cohesie in de buurt, kan professionele ondersteuning dan niet helpend zijn? Het sociaal werk doet moeite om de participatie van mensen in armoede te versterken, maar wat doen we met de vaststelling dat de armoede niet uitgeroeid wordt en zelfs stijgt (Roose, 2007)? Is het dan niet eerder een manier om mensen in armoede in het gareel te houden en ze het gevoel te geven dat ze iets te zeggen hebben, terwijl ze maatschappelijk eigenlijk geen macht hebben? Hulpverlening is nooit louter **emanciperend of controlerend**, maar meestal beide.

Sociaal werkers zitten gevat in een context van **managerialisme**, (Roose, 2007 en Van der Lans, 2008), waarbij de nadruk ligt op het rationaliseren en protocoliseren van de hulpverlening. Centraal in managerialisme staat de idee dat we door zaken beter te organiseren, ook beter en meer voorspelbaar sociaal werk zullen krijgen.

Dit managementsdenken sluit aan bij een deskundigheidsmodel dat de nadruk legt op het oplossen en beheersen van sociale problemen.

Hierbij gaat men uit van verschillende a priori's, namelijk dat de problemen waarmee het sociaal werk wordt geconfronteerd, sociaalwerkproblemen zijn en dat het sociaal werk deze problemen kan/moet oplossen.

Dit laatste a priori ontstaat door de **individualisering van problemen**: problemen worden door het sociaal werk maar beheersbaar door de oorzaken toe te dichten aan individuen.

Naast deze individualisering van problemen heeft men nood aan beheersbare categorieën. Toch moet men onderkennen dat **'de categorie' mensen in armoede** uit wel zeer uiteenlopende groepen bestaat, zoals eenoudergezinnen, allochtone jeugdwerklozen, alleenstaande moeders, ouderen en personen met een handicap. Wat zij met elkaar gemeen hebben is hun preciaire arbeidspositie en hun slechte inkomensituatie. Het zijn groepen die vaak structureel afhankelijk zijn geworden van de zorg van de staat en zich meestal in een zeer geïsoleerde positie bevinden (deels ook door het wegvallen van informele, sociale netwerken). Maar zelfs dit is niet te veralgemenen. Voor sommigen is de armoedesituatie maar tijdelijk, voor anderen langdurig.

Een eenduidig label staat garant voor een eenduidig beleid. Dat dit label er mee voor zorgt dat wie tot deze groep gerekend wordt zichzelf mag gaan beschouwen als behorende tot een inferieure klasse en zich er mag naar gedragen (Engbersen, 2005), wordt hierbij buiten beschouwing gelaten.

Belang van het kleine ontmoeten

Het lijkt wel alsof buurtwerk, tout court, beter de boeken kan sluiten? Het wordt immers enkel ingezet om het negatief overlevingssysteem van mensen in armoede te beheersen en zelfs dat in een context die weinig zoden aan de dijk blijkt te brengen. Toch maakt buurtwerk wel een verschil. Maar niet als oplosser van armoede, maar als ondersteuning voor mensen die in deze armoedesituatie moeten leven. De kwaliteit van de ondersteuning wordt gemeten door de kwaliteit van de aanwezigheid en het engagement (Roose, 2007). Mensen willen au sérieux genomen worden. De opdracht van buurtwerk ligt in echt luisteren en de discussie maatschappelijk in de aandacht houden. Dit houdt in dat de buurtwerkers in plaats van louter beleidsuitvoerders niets

anders kunnen zijn dan beleidsmakers. Buurtwerk (en dit niet alleen op het vlak van armoedebestrijding) gaat essentieel niet over beheer maar over beleid, **niet over uitvoeren maar over leren**. Dit veronderstelt dan ook ruimte voor onvoorspelbaarheid en flexibiliteit. Dit veronderstelt 'ontregelen' (Van der Lans, 2008). Buurtwerk staat voor; 'mensen echt ontmoeten en nieuwe ontmoetingen in de buurt mogelijk maken'.

Dit ontmoeten moet niet altijd leiden tot contacten die beklijven en die weer veel mooie dingen voortbrengen (Blokland, 2008). Of je ergens thuis bent, staat niet gelijk aan of je er onderdeel van een gemeenschap weet. Ook als buitenstaander kun je je thuis voelen.

Actief meedoen en je identificeren zijn nodig voor de ervaring van gemeenschap, maar niet voor de kunst van het thuis zijn.

Ook korte contacten doen er toe voor cohesie, niet in de vorm van verknoping van mensen als ware de sociale structuur van de buurt een verknoopt tapijt. Maar in het weven – het langs elkaar heen glijden maar wel zo dat er contact is – en ook dat is sociale structuur (Blokland, 2008). Buurten met een diversiteit aan functies, met uiteenlopende looproutes, openbaarvervoerhaltes, openbare brievenbussen en openbare aantrekkelijke verblijfsruimten bieden gelegenheid tot sporadisch ontmoeten.

Mensen geven er informatie prijs zonder hun privéterrein op te geven. Door de herhaalde ontmoeting ontstaat **publieke familiariteit**.

Daarvan is sprake wanneer je kennis over anderen opdoet en ze gaat herkennen, zonder dat je ze (al) tot je kennissen rekent. Ze zorgen ervoor dat de je een goede inschatting kunt maken van hoe je de anderen sociaal moet plaatsen en wat je aan ze hebt in lastige situaties (vertrouwen of juist wantrouwen) (Blokland, 2008).

Maar buurtwerk kan verder gaan. De mechanismen die duurzame en diverse netwerken bemoeilijken, zijn niet onoverkomelijk. Waar mensen uit verschillende sociale lagen of culturen door een gemeenschappelijke interesse worden samengebracht, kunnen toch gemengde relaties tot stand komen, zeker als er een '**relatiebemiddelende instantie**' aanwezig is (Loopmans, 2000).

En dit hoeft daarom niet op buurtniveau, op een subniveau zoals een straat of een portiek blijken deze intense relaties nog vlotter te ontstaan.

Het buurtwerk in Gent doet dit door mensen te benaderen via sleutelfiguren, door persoonlijk en mondeling mensen uit te nodigen, erop af gaan (Van der Lans, 2008), activiteiten te organiseren gebaseerd op gemeenschappelijke interesses, liefst op basis van ideeën afkomstig van bewoners zelf. Activiteiten waarbij zo veel mogelijk rekening gehouden wordt met culturele verschillen – zeker bij eten en drinken – zonder hoge drempels door inschrijvingen of hoge kosten, liefst dicht bij huis in een gemakkelijk te betreden ruimte (vaak buiten) en op een tijdstip dat haalbaar is voor iedereen ...

Buurtwerk vertrekt niet vanuit categorieën van mensen, maar bewaakt voortdurend dat iedereen zich welkom voelt. Meer kan buurtwerk niet betekenen, maar het neemt ook geen genoegen met minder!

Buurtwerk heeft niet als taak mensen uit de armoede te redden. Buurtwerk kan door het versterken van sociale cohesie op buurtniveau, vooral door het actief toeleiden van deze mensen naar het 'kleine ontmoeten' en waar mogelijk naar duurzame netwerken, mee ondersteuning bieden waardoor hun leefwereld leefbaarder wordt.

Bibliografie

Blokland, T. (2008), *Oog voor elkaar, Veiligheidsbeleving en sociale controle in de grote stad*, Amsterdam: University Press.

Engbersen, G., Snel, E. en Weltevrede, A. (2005). *Sociale herovering in Amsterdam en Rotterdam. Eén verhaal over twee wijken*. Amsterdam: University Press.

Eurostat (2010), *Europe in Figures – aanvullingen op Eurostat yearbook 2009* webinformatie: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Living_conditions_statistics

Loopmans, M. (2000), *Het bedrog van de buurt: mogelijkheden en beperkingen van residentiële sociale mix in de strijd tegen sociale uitsluiting*. tijdschrift Agora.

Putman, R.D. (2007). *E Pluribus Unum: Diversity and Community in the Twenty-first Century -- The 2006 Johan Skytte Prize*. Scandinavian Political Studies 30.

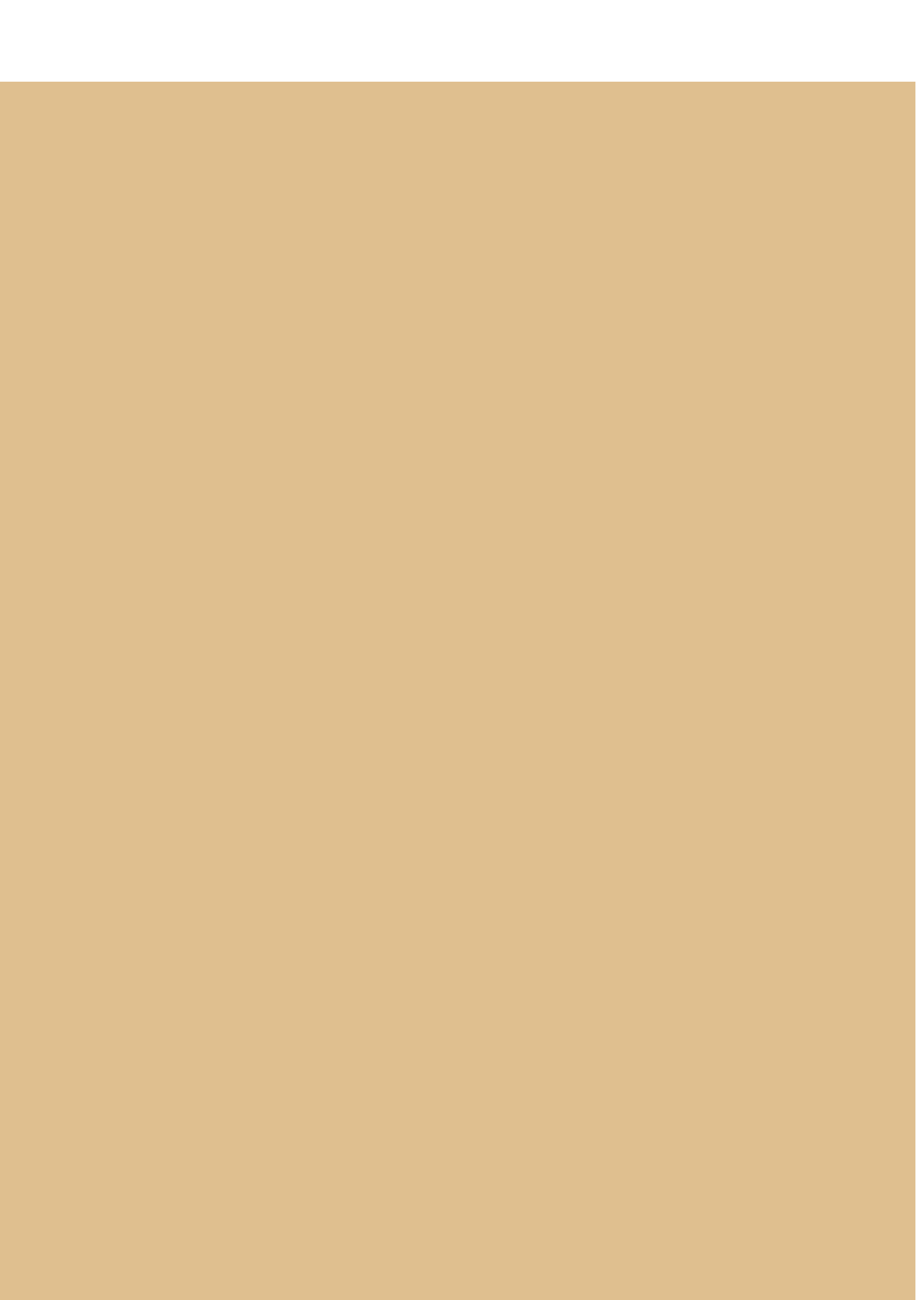
Roose, R. (2007). *Een groeiende druk op de hulpverlening: schiet de hulpverlening ook in haar eigen voet?* tijdschrift Agora.

Van der Lans, J. (2008). *Ontregelen. De herovering van de werkvloer*. Amsterdam: uitgeverij Augustus.

Van der Graaf, P. (2009). *Thuis voelen in de buurt: een opgave voor stedelijke vernieuwing, Een vergelijkend onderzoek naar de buurt hechting van bewoners in Nederland en Engeland*. Amsterdam: University Press.

© Oliver Dowdle / Stad Gent

DEEL 3 Bijdragen over doelgroepen

3 1 Dak- en thuislozen

3 1 1 Dak- en thuislozen (on) nodig te tellen?

Simonne Auman

Coördinator

Centrum Algemeen Welzijnswerk Artevelde

De hulpverleningsorganisaties krijgen geregeld de vraag: hoeveel dak- en thuislozen zijn er nu? Of ook: wie zijn ze nu eigenlijk?

Meten is weten ... De hedendaagse middelen om kwantificeerbare gegevens te verwerven met betrekking tot de dak- en thuislozen en om van daaruit kennis en inzicht in de problematiek te verwerven blijken ontoereikend. Het Indicatorenrapport vermeldt de dak- en thuislozen dan ook volkomen terecht als een van de moeilijk te registreren kansengroepen.

Nochtans laten dak- en thuislozen zich tellen. Misschien één, twee of zelfs drie keer want ze verschijnen aan verschillende deuren of op verschillende plekken.

Nochtans laten dak- en thuislozen zich kennen. Door het delen van de meest uiteenlopende, waarheidsgetrouwe of onwaarschijnlijke verhalen die soms verschillen naargelang van de context waarin ze verteld worden.

Wie met thuislozen werkt, ondervindt dat dak- en thuislozen een uitermate heterogene groep vormen die niet in één categorie te vatten valt. Dat wordt bevestigd door onderzoek op dit terrein (o.a van Regenmortel e.a., 2006).

Elke dak- en thuisloze heeft zijn eigen unieke verhaal waarin meerdere voor dak- en thuisloosheid kenmerkende risicofactoren een rol spelen. Het is vooral de combinatie van problemen in de individuele, familiale, relationele of maatschappelijke sfeer die zorgt voor een circulair ontankeringsproces dat zowel op de persoon zelf als op de onmiddellijke omgeving en op de brede samenleving betrekking heeft.

Dak- en thuisloosheid is een exponent van de meest extreme vorm van sociale uitsluiting. Die manifesteert zich door het ontbreken van woonst, werk, familiale contacten, vrienden of ondersteunend sociaal netwerk. Dak- en thuislozen zijn verstoken van de kansen en mogelijkheden die de reguliere samenleving te bieden heeft.

Dak- en thuisloosheid is meestal niet iets wat zich van de ene op de andere dag manifesteert. Het is een procesmatig voortschrijdend fenomeen waarin je kunt ingrijpen tijdens een van de verschillende fasen, met de gepaste zorg en hulpverlening. Daardoor kan erger voorkomen worden of kan zelfs de terugweg naar sociale insluiting in gang gezet worden.

Het mag duidelijk zijn dat Gent een van de steden of gemeenten is waar er aandacht is voor de problematiek van dak- en thuisloosheid. Gent is ook een stad waar vele partners de handen in elkaar slaan om de gevolgen van dak- en thuisloosheid tegen te gaan, niet alleen om het probleem te beheersen maar ook om het te proberen te voorkomen. Het registratieprobleem hoeft de ambitie om dak- en thuisloosheid te verbannen niet in de weg te staan.

Is de bestrijding van dak- en thuisloosheid een illusie? Zeer zeker niet. Er zijn een aantal sectoren en voorzieningen waarop bijkomend ingezet kan worden om positieve resultaten te bereiken. Belangrijke randvoorwaarde is dat door de verschillende actoren gewerkt wordt vanuit een gedeeld engagement om het probleem van dak- en thuisloosheid aan te pakken in samenwerking en onderlinge afstemming.

■ De Dienst- en Hulpverlening

Voor de dienst- en hulpverlening is een belangrijke rol weggelegd in de bestrijding van de dak- en thuisloosheidsproblematiek. De dienst- en hulpverleners kunnen bruggen bouwen tussen samenleving en individu als ze een evenwichtige kijk behouden op beide. Ze kunnen het sociaal bereik van de hulpverlening ten aanzien van de doelgroep vergroten door cliëntgerichte/vraaggerichte methodieken. Psychosociale begeleiding kan de kansen op insluiting van de dak- en thuislozen gaandeweg verhogen en uitbreiden door een procesmatige aanpak op maat waarbij expliciete

aanvaarding en respect als hefboomen dienen. Een optimale aanpak van de dak- en thuisloosheid veronderstelt een voldoende groot én gediversifieerd aanbod van op elkaar afgestemde voorzieningen met gemotiveerde, geëngageerde en deskundige medewerkers.

■ De Huisvestingssector

Gebrek aan of slechte huisvesting is een constant gegeven in de problematiek van dak- en thuislozen. Het aantal uithuiszettingen evolueert in stijgende lijn. De redenen hiervoor zijn wellicht zeer divers. In de thuislozenzorg zien we dat bewoners bij gebrek aan beter en betaalbaar vaak een ongeschikte, weinig kwaliteitsvolle woning huren. Dergelijke woningen zijn niet aantrekkelijk om er werkelijk een 'thuis' van te maken. Verwaarlozing door eigenaar en huurder kunnen dan leiden tot uitzetting waarna de geschiedenis zich met een ander 'slachtoffer' weer herhaalt. Projecten ter voorkoming van uithuiszetting worden momenteel met heel beperkte middelen uitgezet. Investeren in deze preventievorm die een intensieve, aanklampende begeleidingsaanpak vraagt heeft echter een verzekerd rendement voor de huurder, de verhuurder en de samenleving. In verschillende regio's (vooral in Limburg) wordt met succes uithuiszetting op de sociale huurmarkt bestreden. De Gentse overheid ondersteunt via projectmiddelen de Centra Algemeen Welzijnswerk om uithuiszetting op de private huurmarkt te voorkomen. Het project houdt in dat eigenaars en huurders aangespoord worden om bij huurproblemen tijdig naar de hulpverlening te stappen. Afhankelijk van elke situatie en na consultatie van alle betrokkenen wordt overgegaan tot psychosociale begeleiding, schuldbemiddeling, bemiddeling tussen de partijen of mogelijks nog andere acties om de gestelde problemen aan te pakken en om te voorkomen dat het tot een gerechtelijke procedure komt. Het project startte in 2010, is experimenteel en zeer kleinschalig (inzet van 1,3 voltijdse hulpverleners).

In het proces van sociale insluiting is de Huisvestingssector eveneens een belangrijke en cruciale partner. Psychosociale begeleiding en verblijf in een opvangcentrum zijn slechts betekenisvol indien de cliënt kan doorstromen naar een behoorlijke woning. De samenwerking tussen sociale huisvesting en thuislozenzorg kan beter. In een aantal landen is 'Housing first' de sleutel tot bestrijding van dak- en thuisloosheid. Hier krijgen dakloze personen een huis aangeboden waarna ze door de hulpverleners aangespoord en ondersteund worden om 'hun huis' te behouden. Ook met deze methodiek zou – in een samenwerking tussen huisvesting en welzijn – men kunnen experimenteren. Het spreekt voor zich dat er voor de heterogene groep van thuis- en daklozen aangepaste en diverse vormen van woonegelegenheden tot het aanbod moeten behoren. Een gepaste woon- of opvangvorm in combinatie met een begeleiding op maat kan de thuisloze stimuleren om langzaam (opnieuw) een plaats te veroveren in de samenleving.

■ Regionale en interregionale netwerken

Dak- en thuisloosheid stopt niet aan de grens van een regio. Het is wel voornamelijk een stedelijk fenomeen. Dat is begrijpelijk omdat velen zich niet kunnen identificeren met hun 'natuurlijke' omgeving en de voorkeur geven aan de anonimiteit, tolerantie, veelzijdigheid, – geborgenheid – van de stad. Zoals elke burger moeten dak- en thuislozen kunnen kiezen waar ze zich willen ophouden of waar ze de gewenste zorg en hulp willen ophalen. Autonomie en zelfbeschikking zijn immers rechten die ieder mens mag opeisen. Terugdringen van dak- en thuisloosheid is bijgevolg een probleem dat over de grenzen van de eigen regio aangepakt moet worden. Gezamenlijke verantwoordelijkheid moet gegarandeerd worden door verankerde samenwerking en afstemming. Voor preventieve acties ten aanzien van dakloosheid is de samenwerking zo mogelijk nog pregnanter. Overal immers zijn er personen in achterstands-situaties die dragers zijn van risicofactoren op thuisloosheid.

■ Gedeelde zorg

Dak- en thuislozen zijn niet onder één noemer te vatten. Een aanzienlijk deel van hen heeft te kampen met een complexe problematiek waardoor ze van de ene hulpverleningsvorm naar de andere doorgeschoven worden: thuislozenzorg, verslavingszorg, psychiatrie, zorg voor mensen met een beperking ... Of in omgekeerde zin. Uiteindelijk

blijven velen hangen tussen wal en schip omdat ‘gepaste’ hulp voor hen niet lijkt te bestaan en slechts te vinden is in een ‘gedeelde zorg’ die weliswaar in opmars is maar waarvoor al bij al het water tussen de sectoren (nog) veel te diep is. Intersectorale samenwerking of gedeelde zorg is een must waarbij de focus bij de noden van de cliënt moet liggen. Vormen van casemanagement waarbij een contactpersoon samen met de cliënt diens belangen bewaakt zijn inherent aan gedeelde zorg. Overheden kunnen in ‘gedeelde zorg’ een verbindende en stimulerende rol spelen.

In de aanpak van dak- en thuisloosheid zal er ook altijd plaats moeten zijn voor aanvaarding. Onder de dak- en thuislozen zijn er mensen die alle vertrouwen in de hulpverlening en in de samenleving verloren hebben. Zij voelen zich volkomen uitgesloten door de sociale omgeving en haken moedeloos en gedemotiveerd af. Vele negatieve ervaringen met de onmiddellijke omgeving, met instellingen, hulpverleningsdiensten en bureaucratie doen hen vervallen in een vorm van passiviteit die soms overlast veroorzaakt. Dit maakt het vervreemdingsproces alleen maar erger. Zij hebben recht op de gepaste zorg die hen een waardige plaats in de samenleving verzekert.

Daarnaast zal een respectvolle erkenning voor personen die zich wel weten te redden op straat onontbeerlijk blijven. Zelfbeschikkingsrecht en de definitie over hoe men – het leven – wil invullen behoren tot de autonomie van iedere burger. Een samenleving heeft de plicht om ervoor te zorgen dat iedereen zijn leven op een waardige en voor anderen aanvaardbare manier waar kan maken.

In alle trajecten moet er oog zijn voor participatie. Het individueel herankeringsproces én de maatschappelijke (re)-integratie hebben meer kansen tot slagen als de dak- en thuislozen inspraak hebben in het verloop ervan en hiertoe actief uitgenodigd worden.

Bibliografie

Van Regenmortel, T., Demeyer, B., Vandenbempt, K. & Van Damme, B. (2006). *Zonder (t)huis*. Leuven: LannooCampus.

3 1 2 Waardigheid, een kijk op armoede op nieuwe leest ...

Werner Van de Weghe
aangesloten lid Broeders van Liefde,
Coördinator Huize Triest – Gemeenschapshuis Tabor.

Foutieve beeldvorming rond armoede

'Armoede zit hem in de geldbeugel. Alle Roma uit Gent komen uit één dorpje in Roemenië. Alle daklozen in Gent zijn Roma uit Oost-Europa. Het Roma – probleem zou een Gents probleem zijn. Er zijn diverse oproepen om kleding te verzamelen voor de armen vandaag. De daklozen kunnen terecht in verschillende voedselpunten. Er worden nog steeds kilo's chocolade, spaghetti, bloem, suiker en diepvriesproducten uitgedeeld aan daklozen of mensen in armoede, om niet te spreken van producten die niet meer verkoopbaar zijn en over datum zijn.'

'Armoede zit hem veelal niet in de geldbeugel. Er zijn maar enkele families Roemeense Roma in Gent. Zeer veel Roma komen uit Slowakije. De start van een oplossing voor de Roma-zaak ligt duidelijk in hun landen van herkomst. Naast deze groep grote gezinnen die dakloos zijn, hebben we in Gent een grote groep Belgen, tussen de 18 en 40 jaar, die geen vaste verblijfplaats heeft. Kleding is echt geen nood op dit ogenblik. De armoededielen en kringloopwinkels verdrinken erin. In de realiteit vinden de daklozen in Gent geen aangepaste voeding in de voedselpunten. Ze kunnen er niet of onvoldoende terecht. Mensen in armoede en ook daklozen hebben nood aan gezonde voeding, daklozen hebben nood aan hapklare, bereide voeding.'

Authentiek en eerlijk antwoord

Het is een dringende zaak geworden om de beeldvorming rond armoede bij te stellen. Dak- en thuislozen hebben niets aan een traditioneel voedselpakket, ze hebben immers geen keuken in hun rugzak. Mensen in armoede hebben 1000 dingen niet, ze hebben één ding wel. Het recht op mens zijn, het recht op waardigheid. Een verkeerde beeldvorming treft mensen in armoede in hun waardigheid. De vraag: 'Wat zijn de noden van de armen vandaag?' krijgt het best een genuanceerd en correct antwoord.

Wie zijn de armen van vandaag?

Onder anderen:

- verslaafden, vaak na een mislukte of ontgoochelende behandeling;
- gescheiden gezinnen of families, in eenzaamheid en verdriet, een gebroken vrouw of man;
- ex-psychiatrische patiënten of ex-gevangenen, vaak na hun ontslag thuisloos;
- mensen die arm geboren zijn en ook arm zullen sterven, de generatie-armen;
- nieuwe armen, mensen die het goed gehad hebben, maar door levensomstandigheden nu gebroken zijn en misschien geen dak meer boven het hoofd hebben;
- daklozen, die enkele nachten op straat rondzwierven;
- thuislozen, eenzame mensen, één kamer van 3 op 2, geen comfort, ingesloten;
- mensen die letterlijk op de vlucht zijn, gezinnen zonder een huis en een thuis.

We zien op het terrein een duidelijke verschuiving van eenzaam naar dakloos. We zien op het terrein een vertienvoudiging van het aantal mensen dat elke week op ons een beroep doet. Op vijf jaar tijd van 60 personen naar 600 personen die wekelijks op Huize Triest – Gemeenschapshuis Tabor een beroep doen. Aan de grootste groep daklozen is uiterlijk niet te zien dat ze dakloos zijn. We spreken over verborgen armoede, maar nu ook over verborgen dakloosheid.

Wie zijn die daklozen?

Onder anderen:

1. Belgische mannen en vrouwen tussen 18 en 40 jaar die in geen enkel project op langere termijn binnen geraken om welke reden ook. Hun dakloos zijn is verborgen, je ziet het niet uiterlijk;

2. gezinnen met veel kinderen, vooral uit Oost-Europa;
3. mensen zonder papieren;
4. Belgische mannen en vrouwen die langdurig dakloos zijn. Zij kunnen hun dakloos zijn niet meer verbergen. Je ziet het aan hun uiterlijk.

De eerste en de tweede groep zijn de laatste vijf jaar in aantal sterk toegenomen. Het is onmogelijk om 'de' daklozen te typeren. Het gaat om een zeer gedifferentieerde groep mensen die om zeer uiteenlopende redenen dakloos geworden zijn. Het zijn enkel de twee laatste groepen die bekend zijn. Deze groepen komen geregeld aan bod in pers en media. De eerste groep wordt volgens ons totaal vergeten.

Armoedebestrijding op nieuwe leest

De daklozen binnen onze stad zijn volgens Huize Triest de armen die in de meest precaire omstandigheden leven. Op dit ogenblik komen zij binnen de armoedediensten onvoldoende aan bod. De verschuiving van eenzaam naar dakloos is een feit. De noden van daklozen zijn anders. Als we hier geen rekening mee houden, treffen wij ook hen in hun waardigheid. Herstructurering dringt zich op. Diensten moeten evolueren. Structuren staan ten dienste van mensen en niet omgekeerd!

Het is duidelijk dat er binnen de armoedebestrijding op dit ogenblik allereerst extra aandacht moet besteed worden aan deze vergeten groep daklozen. Vandaar de onderstaande oproepen:

- Mogen wij kerk en maatschappij oproepen om vanuit een eerlijk en authentiek antwoord op de vraag wie de armen zijn, zich duidelijk te engageren naar de vergeten groep daklozen?
- Mogen wij iedereen oproepen om mee te werken aan een nieuwe beeldvorming rond armoede? Armoedediensten mogen niet herdoopt worden tot containerparken, plaatsen waar eenieder zijn niet-buikbare spullen komt dumpen. Vrijwilligerswerk is niet hetzelfde als werken in een beschutte werkplaats, daar wordt het nog al eens toe herleid.
- Mogen wij iedereen oproepen om mee te denken rond een structureel aanbod en een deskundige aanpak voor deze groep?
- Mogen wij vragen om een beleid uit te stippelen dat rekening houdt met alle daklozen en niet met één groep onder hen? Het gaat om een zeer gedifferentieerde groep.
- Mogen wij het ethisch bedenkelijk vinden als armoedediensten in zee gaan met commerciële instellingen? De armoede van mensen wordt hier gebruikt als reclamestunt!
- Mogen wij ook enkele pijnpunten opsommen en de vinger op de wonde leggen?
 1. Wij vragen om in deze groep meer te investeren zodat een structurele aanpak mogelijk wordt. Het is niet voldoende juist genoeg te investeren om de naam van de dienst in leven te houden. Een dienst of structuur is geen doel op zich maar een middel om de waardigheid van mensen te proberen garanderen.
 2. Wij blijven oproepen om voor deze groep voor gezonde voeding te zorgen in de vorm van hapklare maaltijden. Dagelijks komen er bij ons daklozen met diepgevroren voeding aankloppen met de vraag hun voeding te ontvriezen. Er is gewoon geen aangepaste voeding voor dak- en thuislozen.
 3. Er zijn nog steeds onvoldoende plaatsen om op een menswaardige wijze de nacht door te brengen. Er zijn onvoldoende douchemogelijkheden.

Nood aan deskundigheid

Vanuit het recht op waardigheid, vinden wij dat daklozen het recht hebben om goed verzorgd te worden. Er is meer nodig dan een goed hart en een plaats op zolder. De verborgen dak- en thuislozen zijn ook niet gebaat met kleding alleen. We moeten stoppen met blinde oproepen tot extra solidariteit. Armoedediensten moeten structureel te werk gaan, anders schieten zij hun doel voorbij. Soms is het beter om dingen niet aan te bieden dan ze verkeerd te doen. Mogen wij oproepen om bloedarmoede te knippen, zeker binnen het gestructureerd vrijwilligerswerk.

De conclusie is hard en helder: iedere vorm van liefdadigheid die – minstens bij de organisatoren van de hulp – niet stoelt op deskundigheid dreigt zijn doel te missen. De armoedebestrijding moet zowel vanuit de overheid als vanuit de private initiatieven op een nieuwe leest worden geschoeid. Daarbij moet veel meer worden geïnvesteerd in de armen van vandaag, de daklozen. Er moet veel meer worden geïnvesteerd in vorming, opleiding en het deskundig coachen van vrijwilligers. Een vernieuwd vrijwilligersmanagement dringt zich op. Met andere woorden, investeren in mensen en niet alleen in structuren, dit met één doel voor ogen: ‘Het respecteren van de waardigheid van alle mensen, specifiek de armen en daklozen.’ Alleen op die manier kan een van de ergste maatschappelijke abcessen op een efficiënte manier worden bestreden.

Hospitaliteit en waardigheid, hand in hand ...

Huize Triest – Gemeenschapshuis Tabor, een kleinschalig familiaal project in het hart van de spiritualiteit van Petrus- Jozef Triest binnen de congregatie Broeders van Liefde

Als Broeders van Liefde proberen wij de gastvrijheid of hospitaliteit binnen Huize Triest – Gemeenschapshuis Tabor verder te ontwikkelen vanuit de volgende doelstellingen: Huize Triest – Gemeenschapshuis Tabor, een thuis voor zij die er een missen, een hedendaags signaal tegen verzuring ... In alles wat we ‘doen’, proberen wij er op de eerste plaats te ‘zijn’...

1. Met de mensen die in het inloopcentrum te gast zijn, de daklozen uit de acute nachtopvang, de bewoners van ons gemeenschapshuis, met onze medewerkers en sympathisanten willen we een authentieke leef- en werkgemeenschap uitbouwen. Een echte thuis voor zij die er een missen ...
2. We zijn geen winstgevend project en proberen waar het kan in eigen onderhoud te voorzien. We creëren ruimte tot vrijwillig engagement en willen op die manier de verpletterende kracht van de uitsluiting van de arbeidsmarkt trotseren door onze mensen en vrijwilligers te laten participeren binnen Huize Triest – Gemeenschapshuis Tabor.
3. Het ondersteunen van onze mensen leert hen op eigen benen staan.
4. Kansarme ouders willen wij begeleiden in de opvoeding van hun kinderen.
5. Integratie van vluchtelingen binnen de wereld van de kansarmen. We proberen waarlijk een hedendaags signaal tegen verzuring te zijn.
6. Jongeren uit de eerste wereld in contact brengen met onze mensen uit de vierde wereld. We willen tevens jonge mensen laten kennis maken met onze spiritualiteit. Binnen Huize Triest – Gemeenschapshuis Tabor klopt het hart van de stichter van de Broeders van Liefde.
7. Meewerken aan juistere beeldvorming, spreekbuis zijn voor hen die op ons een beroep doen, de vinger durven op de wonde te leggen.

3 2 Senioren

3 2 1 ‘Kon ik dat rekenmachientje in mijn hoofd maar afzetten’

Armoede bij Gentse senioren blijkt niet altijd uit cijfers inkomen

Katia Sette

Stafmedewerkster Ouderen-en Thuiszorgbeleid

OCMW Gent

Maria (69) uit de Muide was jarenlang zelfstandig kapster, tot ze gezondheidsproblemen kreeg. ‘Ik ben geopereerd aan mijn blaas, maar die eerste chirurg heeft verkeerd gesneden. Ik ben nadien nog verscheidene keren onder het mes gegaan, maar het is nooit meer goed gekomen. Als je als zelfstandige zoiets tegenkomt, ben je financieel dood.’

Maria viel terug op het OCMW en op een bescheiden invaliditeitsuitkering, nadien op een klein pensioen. ‘Te weinig om van te leven.’ Ze moest zien rond te komen met 600 à 700 euro per maand, tot een maatschappelijk werker van het lokaal dienstencentrum De Muide haar administratie in orde bracht en een IGO (inkomensgarantie voor ouderen) aanvraag. Maria had zelf nog nooit gehoord van een IGO en ‘wat je zelf niet vraagt, krijg je niet’.

Nu heeft ze een respectabel inkomen en ze krijgt een verhoogde tegemoetkoming voor geneeskundige verzorging. Daardoor betaalt ze minder bij de dokter en bij de apotheker. Het statuut geeft ook recht op andere voordelen, zoals gratis huisvuilzakken.

‘Omdat ik diabeticus ben, is dat echt een grote hulp voor mij. Nu betaal ik bijna niets bij de dokter, terwijl ik vroeger vaak ziek bleef rondlopen. Soms blijft het balen. Voor een nieuwe bril val ik net onder de barema’s. Ik krijg 30 eurocent te veel.’

Veel zelfdiscipline

‘Vroeger had ik het heel wat moeilijker met twee schoolgaande kinderen. Ik zat toen zwaar in de schulden. Dankzij mijn vader ben ik eruit geraakt. Nu ben ik fier dat ik, met wat ik krijg, me nog heel wat kan permitteren. Maar je moet er wel veel zelfdiscipline voor hebben. Mijn hoofd is net een rekenmachientje. Ik wou dat ik het af en toe eens kon afzetten. Om naar de Gentse Feesten te kunnen gaan, begin ik al enkele maanden op voorhand te sparen. *Vree zot* moet je niet doen. Je moet niet dromen van grote dingen die je niet aankunt. Met de jaren is het leefbaarder geworden. *Ge schikt er u in*, je wordt een stuk levenswijzer.’

‘Ik heb mij op een vast stramien gezet. Ik heb uitgerekend wat mijn maandelijkse uitgaven zijn. Elke maand probeer ik ook wat geld opzij te leggen. Dan blijft er nog een 400 euro over om van te leven. Eén keer per week haal ik telkens op dezelfde dag 100 euro af bij de bank. Daarmee doe ik dan meteen voor de hele week boodschappen. Wat overblijft, is extra geld om iets te gaan drinken of iets te kopen op de markt. Een week in de maand kan ik geen boodschappen doen. Dan dient die 100 euro om naar de apotheker te gaan. In die week eet ik op wat in de diepvriezer ligt.’

‘Zoals je ziet, heb ik nooit veel geld in huis. Anders is de verleiding te groot om meer uit te geven en geraak je in de problemen. Vooral in de weekends durf ik me al eens extra te verwennen met een taartje. Ik ga ook nooit iets op krediet kopen. Als je dan met een onverwachte uitgave te maken krijgt, mijn hondje dat bijvoorbeeld naar de dierenarts moet, dan red je het niet meer.’

‘Voor mijn boodschappen ga ik alleen naar de Aldi of de Lidl, want die zijn het goedkoopst. Zeker voor vlees kijk ik altijd naar de promoties. Ik moet het dan meestal dubbel kopen. Twee biefstukken voor de prijs van een bijvoorbeeld. Gelukkig dat het elke week andere promoties zijn. Ik kan wel niet altijd het goedkoopste nemen, want door mijn suikerziekte moet ik op mijn voeding letten.’

Nie neut

‘Ik ga elke week naar de markt op de Vrijdagmarkt. Ik heb er echt een neus voor om daar heel goedkoop kleren op de kop te tikken. Ik weet aan welke kraampjes ik moet zijn. De blouse, de rok en de schoenen die ik nu aan heb, allemaal daar gekocht voor vijf euro. En je zou het niet zeggen hé, want allemaal nieuw. Als je het met zwier draagt, sta je daar ook heel schoon mee. Mijn filosofie is om gelukkig te zijn met wat je hebt. Door erbij te zitten *neuten*, komt er niet meer geld in uw portemonnee. Je maakt er alleen je eigen leven mee kapot.’

‘Ik ga niet veel weg en als ik wegga doe ik dat bijna altijd alleen. Dat steekt soms wel. Mensen in compagnie lachen veel onder elkaar. Maar dan trakteren ze en ik kan dat niet terug doen. Ze zeggen dan wel dat het niet geeft, maar toch. Ik hoor hen soms over anderen zeggen: *‘ze kan niet trakteren, maar ze heeft toch weer een nieuwe rok aan’*. Dus als ze het over een ander zeggen, zullen ze dat ook wel over mij doen.’

‘Je kunt ook niet aan iedereen je situatie uitleggen. Er moet toch een zeker vertrouwen zijn. Hier in het lokaal dienstencentrum (De Muide) voel ik me het meest op mijn gemak. Hier kijken ze er niet naar als je alleen iets voor jezelf bestelt. Zo duurt dat het langst.’

‘Gelukkig heb ik mijn hondje nog. Hij is mijn visitekaartje. Door hem begint iedereen tegen mij te praten als ik eens wegga. Moet ik om bleekwater in de Aldi, dan maken we er een *sortietje* van. Op een terras drinken we dan iets. Ik een koffie, hij de melk.’

‘Vroeger ging ik graag naar de opera. Dat kan nu niet meer. En ik zou ook zo graag eens op vakantie gaan. In de zomer kan ik daar wel een traantje voor laten. Ik zie dan al die auto’s passeren en vraag me af waar die mensen naartoe gaan.’

‘Cadeautjes, dat is ook gedaan. Ik moet er geen hebben en mijn kinderen krijgen niets meer van mij. Als ik voor mijn zoon iets koop, dan moeten mijn schoondochter en mijn kleinkinderen ook iets krijgen. Waar eindigt dat? Alleen mijn hond krijgt bij speciale gelegenheden een blikje César. En hij eet het dan vaak nog niet eens op.’

Deze getuigenis was voor ons als departement Ouderenzorg van het OCMW Gent een steun om een relevante reactie te formuleren op het Indicatorenrapport 2009. We hebben dit rapport met veel aandacht gelezen. Uiteraard ging onze interesse daarbij vooral uit naar de armoedeindicatoren bij senioren. Over armoede bij senioren zijn namelijk niet zo veel cijfergegevens beschikbaar, zeker niet op Gents niveau. Wij zijn zeker vragende partij om meer te weten te komen over armoederisico's bij senioren. De getuigenis hierboven zet echter enkele zaken sterk in de verf. Ten eerste zien we dat een tegemoetkoming een groot verschil maakt, maar dat de toekenning niet altijd even evident is. Ten tweede trappen we zeker een open deur in als we zeggen dat enkel cijfers over inkomen niet zaligmakend zijn om iemand als ‘arm’ te bestemmen.

Uit het rapport blijkt dat momenteel alleen de IGO als indicator geselecteerd werd. Aangezien de IGO alleen wordt toegekend na een berekening van alle bestaansmiddelen is dit een terecht geselecteerde indicator. In de praktijk zien we echter dat mensen die voor hun 65ste al een pensioen ontvingen de IGO niet automatisch krijgen. Dit betekent dat er heel wat 65-plussers moeten zijn die hun recht op de IGO niet doen gelden.

Nochtans blijkt uit bovenstaande getuigenis dat deze tegemoetkoming meer dan een welkome hulp is. We hopen dan ook samen met alle betrokken diensten te kunnen blijven meewerken aan de verspreiding van de nodige informatie over de bestaande tegemoetkomingen.

Onze pensioenen behoren tot de laagste van de Europese Unie (Cantillon, 2009). Als je alleen rekening houdt met het inkomen, kun je stellen dat onze senioren een groot armoederisico lopen. Verschillende studies nuanceren dat beeld. Zo behoren onze senioren, als we het vermogen bekijken, tot de welvarendste van de Europese Unie (Cantillon, 2009). Een studie naar het vermogen en de afhankelijkheid van ouderen in Vlaanderen en Europa, onderzocht de materiële deprivatie van ouderen. Dit is de mate waarin ouderen een ‘gebrek’ hebben aan bepaalde materiële duurzame goederen. Door het inkomen van ouderen af te zetten tegen deze materiële deprivatie, zien we dat Vlaanderen toch een 12 % consistente arme ouderen telt (Cantillon, 2009). Dit zijn ouderen met een laag inkomen én een tekort aan materiële goederen.

Hoe dit op Gents niveau vertaald wordt, weten we echter niet. Daarom willen we voorstellen om in het nieuw te voeren Gentse behoefteonderzoek bij senioren de deprivatie-indicatoren uit het genoemde onderzoek op te nemen.

Bibliografie

Cantillon, B., Van den Bosch K. en Lefebvre S. (red.). (2009). *Ouderen in Vlaanderen en Europa. Tussen vermogen en afhankelijkheid*. Leuven/Den Haag: Acco

3 3 Druggebruikers

3 3 1 Je laatste centen voor drugs?

Debby Burssens, medewerker
Bruno Van herck, teamcoördinator
MSOC

Het team van het Medisch Sociaal Opvangcentrum voor druggebruikers (MSOC) komt dagelijks in aanraking met de gevolgen van mensen die al jarenlang in zeer moeilijke omstandigheden leven. Teamcoördinator Bruno Van herck: ‘Armoede is er meer dan alleen financiële armoede. Het is ook een verhaal van mensen die met moeite brood op de plank krijgen, in slechte gezondheid verkeren en alle contact met familie en vrienden verloren hebben... mensen voor wie het leven nog weinig zin heeft.’

Is armoede een groot probleem bij de cliënten van het MSOC?

Bruno Van herck: 'Zeer zeker. Van de achthonderd mensen uit Gent en omstreken die het MSOC begeleidt, leven de meesten in armoede. Als we kijken naar de cijfers voor de cliënten die in 2009 voor de eerste keer of opnieuw na een afwezigheid in begeleiding kwamen (169 in totaal), stellen we het volgende vast: 22 % van de cliënten leeft van het minimuminkomen van het OCMW, 19 % krijgt een werkloosheidsuitkering, 20 % krijgt een ziekte- of invaliditeitsuitkering en maar liefst 9 % moet zich zonder enige vorm van inkomen behelpen. Zo zijn mensen zonder wettig verblijf bijvoorbeeld toegewezen op de goodwill van de samenleving. En dan mogen we niet vergeten dat velen een beroep doen op collectieve schuldbemiddeling en soms genoodzaakt moeten rondkomen met twintig euro per week. Wat binnen deze problematiek typerend is, is dat de verslaving primeert. Zelfs als een cliënt weinig of geen geld heeft, gaat een groot deel van de koek naar de drugs. Heroïne is een zeer verslavende drug en de cliënten komen in een vicieuze cirkel terecht. Of cliënten nu beginnen te gebruiken om problemen te vergeten of dat ze nu arm zijn geworden als gevolg van hun verslaving, dat doet er dan niet meer toe. De realiteit is dezelfde. Wie dagelijks 1 tot 2 gram gebruikt, heeft snel elke dag 50 euro nodig.'

Welke diensten verleent het MSOC?

Bruno Van herck: 'Het Medisch Sociaal Opvangcentrum voor druggebruikers biedt ambulante begeleiding aan volwassenen met een langdurige verslaving aan illegale drugs, in het bijzonder heroïne. Het aanbod bestaat uit medische zorg door artsen en verpleegkundigen en psychische en sociale zorg door psychologen en maatschappelijk werkers. Voor heroïneverslaafden is er een intensief begeleid en langdurige behandeling met methadon. Voor sociaal verzekerden wordt deze behandeling terugbetaald door het RIZIV. Voor de anderen zoeken we naar individuele oplossingen. Onze gehele werking stoelt op het principe van 'Harm reduction': de schade beperken die druggebruik veroorzaakt op de cliënt en ook op de samenleving.'

'Methadon toedienen is een wetenschappelijk erkende methode om verslaafden van de heroïne af te helpen. Het neemt hun drang weg om heroïne te gebruiken. Sommige cliënten blijven die methadon jarenlang dagelijks innemen. Na een etmaal is het product immers uitgewerkt. Van onze achthonderd cliënten gebruikt ongeveer 40 % nog geregeld heroïne gebruikt. Bij de rest is de methadonbehandeling meer succesvol. Een groot aantal cliënten leidt een normaal leven, werkt en zorgt voor de kinderen... Bij anderen proberen we vooral de schade te beperken, de schade aan het individu en die aan de samenleving. Soms komt het er op neer dat ze niet sterven. Je ziet zelden heroïnegebruikers van 40-plus. Sommigen raken er volledig van af, anderen krijgen ernstige gezondheids- en psychische problemen en een veel te groot aantal overlijdt.'

'Elke cliënt kan naast medische verzorging ook psychosociale begeleiding krijgen. Dat is niet verplicht. Toch is er hier veel vraag naar. Bovendien heeft de methadonbehandeling een grotere kans op slagen als we multidisciplinair werken. Wat betekent dit nu concreet? Een doorsnee cliënt komt één keer per week op gesprek gedurende één uur. De meest diverse onderwerpen worden hierbij aangesneden: van de invloed van verslaving op het gezin over het zoeken naar daklozenopvang tot gesprekken over mishandeling en rouwverwerking.'

Welke acties onderneemt het MSOC om armoede te bestrijden?

Bruno Van herck: 'Door onze zeer specifieke doelgroep en de hulp die wij verlenen, zit armoedebestrijding verweven in de hele MSOC-werking. Hierbij wil ik toch benadrukken dat armoede niet enkel een financieel verhaal is. Door de verslaving zijn gebruikers vaak eenzaam. De sociale contacten die ze hebben, beperken zich te vaak tot andere druggebruikers.'

'Om enkele voorbeelden te geven uit onze werking: wij helpen mensen zonder wettig verblijf bij het verkrijgen van een legaal statuut, helpen mensen die niet in regel zijn met hun ziekenfonds, geven gratis gezondheidszorg en gratis medicatie (na verloop van tijd verwijzen we de cliënten door naar huisartsen en de apothekers waarmee wij

samenwerken), verstrekken materiële hulp zoals tweedehands kledij, basisverzorgingsproducten, pampers, enzovoort. Wij hebben ook nog acties georganiseerd zoals een soepdag, een ontspanningsmoment, deelname aan de daklozenploeg Homeless Blue-White, cliënten kunnen in het centrum koffie drinken, ...

Een tijdje hadden we ons eigen MSOC-krantje met bijdragen van de cliënten. Zij waren maandelijks welkom op de redactievergadering en brachten teksten, gedichten en tekeningen aan. Door personeeltekort werd deze activiteit jammer genoeg gestopt.' 'Wij geven de mensen ook tips om met weinig geld toch een menswaardig bestaan te kunnen leiden. Dagelijks verwijzen wij door naar allerhande organisaties die de strijd tegen armoede elk op hun manier aanpakken. Zo kunnen onze cliënten bij Poverello terecht voor een warm middagmaal en voedselpakketten, terwijl CAW Artevelde ze een bed aanbiedt. Een aantal van onze cliënten kan ook gratis gebruik maken van de diensten van de Huurdersbond. In het Service- en Ontmoetingscentrum is er dan weer een aanbod van betalende diensten zoals een douche, wasmachine, kookavond ... Maar er worden daar bijvoorbeeld ook ontspannende en vormende activiteiten door sportclubs georganiseerd.'

Het MSOC heeft daarnaast nog enkele specifieke projecten. Kunt u een woordje uitleg geven?

Bruno Van herck: 'Gebruikers krijgen gratis steriele naalden als ze gebruikte naalden inleveren. Zo voorkomen we veel gevallen van hepatitis en aids. Preventie staat centraal. Meer dan de helft van de Gentse heroïneverslaafden heeft hepatitis B gehad en is drager van het hepatitis C-virus. Gelukkig is maar 1 % met HIV besmet. Naast ons spuitenruilprogramma, hebben wij ook nog andere specifieke projecten. Zo is er een samenwerkingsproject dat het mogelijk maakt dat stabiele cliënten – met onze ondersteuning – door huisartsen gevolgd kunnen worden. Daarnaast geven we intensieve begeleiding aan drugverslaafde ouders en zwangeren en doen we aan hervalpreventie. Verder biedt het project casemanagement: intensieve begeleiding aan een beperkte groep cliënten met een zeer hoge nood aan zorg.'

Op welke manier zouden jullie nog meer de armoede kunnen tegengaan?

Bruno Van herck: 'Dit is een verhaal van personeel en middelen. Jaarlijks moeten wij talrijke heroïneverslaafden weigeren en doorverwijzen. Terwijl de kans groot is dat ook de andere organisaties hulp weigeren. Bovendien is onze werking sterk veranderd. Tien jaar geleden werd er minder doorverwezen. Wij hadden als psychosociaal begeleider meer tijd voor zorg op maat. Zo vergezelden wij onze cliënten al eens naar het ziekenfonds, de VDAB, het OCMW, woningen die te huur stonden ... Hoe sneller mensen hun sis-kaart, mutualiteit, OCMW... in orde brengen, hoe groter de kans om sneller uit de armoede geraken. Ook een officieel adres is onmisbaar: zonder adres heb je niets. Cliënten konden vroeger ook aanbellen en onmiddellijk op gesprek komen en een afspraak met de dokter maken. Nu werken we noodgedwongen met wachtlijsten en moeten we soms tijdelijk door gebrek aan personeel een stop zetten op het aanvaarden van nieuwe verslaafden.'

'En als we dan toch even mogen wegdromen. Stel dat we extra personeel en middelen zouden hebben, dan kunnen we voedselpakketten uitdelen, eventueel een douche installeren, een tandarts aanwerven, tandenborstel en tandpasta uitdelen, de kappersschool eens laten langskomen... We moeten hierbij wel de Piramide van Maslow in het achterhoofd houden: eerst komt het bevredigen van basisbehoeften (voeding, gezonde huisvesting, hygiëne) en soms later het stabiliseren en indien mogelijk het opheffen van de verslaving. Hiervoor moeten we zeer laagdrempelig én multidisciplinair blijven werken. Dat is een werk van lange adem, maar het is de beste methode om drugverslaafden van hun verslaving af te helpen en ze een kans te geven zich opnieuw te integreren in de maatschappij.'

Hebt u nog tips voor het armoederapport?

Bruno Van herck: 'Een hoofdstuk over de drugproblematiek, toch sterk gelieerd aan armoede, zou de volledigheid van het armoedeverhaal ten goede komen. Onze dienst kan ook statistieken aanbieden waaruit duidelijk naar voren komt dat onze

doelgroep ver verwijderd is van de 'gemiddelden' uit de maatschappij. Zo heeft van die 169 cliënten die in 2009 voor de eerste keer of na lange afwezigheid opnieuw in begeleiding kwamen, slechts 20 % een reguliere tewerkstelling. 44 % is tussen de 21 en 30 jaar oud, 35 % tussen 31 en 40 jaar oud. Maar 5 % is ouder dan 45 jaar. 12 % is niet in orde met het ziekenfonds. 14 % heeft enkel lager onderwijs genoten en 4 % heeft nooit een schoolse opleiding gekregen. 73 % is nooit gehuwd en de overgrote meerderheid woont alleen. Deze cijfers spreken voor zich. Voorlopig zijn dit enkel statistieken per intake (telkens als nieuwe cliënten of cliënten die lange tijd niet geweest zijn zich aanmelden, registreren we hun situatie in detail) maar volgend jaar zouden we graag ons computerprogramma en registratiesysteem aanpassen, zodat we up-to-datecijfers kunnen geven van alle cliënten van het MSOC.'

3 4 Etnisch-culturele minderheden

3 4 1 De schaduwzijde van het vrije verkeer binnen Europa

Nieuwe EU-burgers in precare leefomstandigheden in Gent

Marieke Lamaire

Coördinator Samenleven in diversiteit

Integratiedienst

Stad Gent

Inleiding

Het Indicatorenrapport Armoede 2009 bevat maar weinig verwijzingen naar de groep van de nieuwe EU-burgers. We vernemen dat er een omvangrijke groep Bulgaren is neergestreken in Gent en verderop heeft het rapport het over 'Roma-kinderen' die in de acute nachtopvang van Huize Triest verblijven. Daar blijft het bij. De 'nieuwe EU-burgers' verdienen echter, zeker in de discussie rond armoede, meer aandacht.

In dit artikel gaan we in op de 'nieuwe EU-burgers' en het 'fenomeen van de intra-Europese migratie'. Dat fenomeen is niet zo nieuw in Gent, maar er is bitter weinig over geweten. Deze bijdrage heeft de bedoeling om over een aantal termen, cijfers en noden duidelijkheid te scheppen. We sluiten af met een blik op de uitdagingen waar het beleid zich voor geplaatst ziet.

Over wie/wat gaat het?

Onder de term **nieuwe EU-burgers** vallen alle mensen die afkomstig zijn uit de Europese landen die op 1 mei 2004 of op 1 januari 2007 lid geworden zijn van de Europese Unie, met uitzondering van Malta en Cyprus. Het gaat om 10 landen: Estland, Letland, Litouwen, Polen, Tsjechië, Slowakije, Hongarije, Slovenië, Bulgarije en Roemenië.

We beschouwen deze nieuwe EU-burgers als een aparte categorie. De groep onderscheidt zich van andere nieuwkomers door een **specifieke situatie met betrekking tot verblijf en tewerkstelling**. Er bestaat enerzijds een specifieke verblijfsprocedure voor alle EU-burgers en anderzijds is een deel van de nieuwe EU-burgers (Bulgaren en Roemenen) tot eind 2011 onderhevig aan de beperkende overgangmaatregelen wat de toegang tot de arbeidsmarkt betreft. De Slowaken, Tsjechen, Hongaren, Slovenen, Polen, Esten, Letten en Litouwers zijn sinds 1 mei 2009 niet langer aan deze overgangmaatregelen onderhevig, maar ondervinden er vaak nog de gevolgen van⁵⁰. Omdat Malta en Cyprus buiten deze beperkingen vielen, laten we de mensen uit deze landen buiten beschouwing.

Een belangrijk deel van deze nieuwe EU-burgers bevindt zich in precare levensomstandigheden. Onder precare leefomstandigheden begrijpen we: (1) een ongunstige socio-economische status, (2) een laag opleidingsniveau, (3) weinig werkervaring, (4) ongezonde woonomstandigheden en een (5) verminderde deelname in de samenleving⁵¹.

De nieuwe EU-burgers in Gent zijn voornamelijk **Bulgaren en Slowaken**. Een belangrijk deel van beide groepen is van Roma-origine. Wanneer men het over de Bulgaren in Gent heeft, spreekt men dikwijls van '**Turkssprekende Bulgaren**'. Op vlak van taal kunnen we de Bulgaren inderdaad indelen in de Bulgaarssprekende Bulgaren en de Turkssprekende Bulgaren. In Gent zijn er vooral Turkssprekende Bulgaren. De Roma uit Bulgarije behoren tot beide groepen.

De term **Roma**⁵² slaat in de context van de nieuwe EU-burgers op de groep Oost-Europese Roma die na de val van de Berlijnse Muur naar België zijn gekomen. Deze mensen wonen – in tegenstelling tot de woonwagenbewoners⁵³ – in huizen of appartementen. Hun verre voorgeschiedenis zou in India liggen en ze hanteren de term 'Roma' als hun enige officiële benaming. Deze overkoepelende benaming werd op het World Romany Congress van 1971 gekozen door vertegenwoordigers van de gemeenschap uit 14 landen. 'Roma' verving de negatief geladen term zigeuner⁵⁴. Dit betekent niet dat er zoiets als een collectieve Roma-identiteit is of dat die benaming

⁵⁰ We denken hierbij voornamelijk aan de schulden waar een deel van deze nieuwe EU-burgers (vnl. Slowaken) mee worstelen, voor een groot stuk een gevolg van het zelfstandigenstatuut waarin velen zich bevonden tijdens de overgangmaatregelen met betrekking tot werk. De keuze voor het zelfstandigenstatuut was en is dikwijls een gedwongen keuze omdat er onder de overgangmaatregelen weinig alternatieven zijn voor een verblijf van meer dan 3 maanden.

⁵¹ Eurocities bijeenkomst 'Social Inclusion' 4-5 November 2009, in Gent.

⁵² Rom betekent in het Romeins: man. "Roma" is de meervoudsvorm van Rom. Spreken over "Roma's" klinkt dus vreemd (dubbele meervoudsvorm). Een "gadjo" is een niet-Rom.

⁵³ Er blijkt verwarring te bestaan tussen "de Roma" en "de woonwagenbewoners". Het Integratiedecreet omschrijft woonwagenbewoners als personen die legaal in België verblijven en die wonen of woonden in een woonwagen als omschreven in de Vlaamse Wooncode, of waarvan de ouders dat deden, met uitzondering van bewoners van campings of gebieden met weekendverblijven. Met deze omschrijving verwijst de Vlaamse overheid naar de Roms, Manoesjen of Voyageurs die naar traditie wonen of woonden in een woonwagen.

⁵⁴ Zigeuner betekent in verschillende Slavische talen dief.

⁵⁵ De Europese Economische Ruimte (EER) is een akkoord tussen de landen van de Europese Unie (EU) en de Europese Vrijhandelsassociatie (EVA), met uitzondering van Zwitserland. Het akkoord bevordert vrij verkeer van personen, goederen, diensten en kapitaal tussen de deelnemende landen. Ook wordt er samengewerkt op economisch gebied.

⁵⁶ De Verdragen van Schengen (gezamenlijk ook wel bekend als het Verdrag van Schengen) zijn overeenkomsten tussen een aantal Europese landen om het vrije verkeer van personen mogelijk te maken. De verdragen zijn genoemd naar de plaats van ondertekening, het Luxemburgse Schengen.

⁵⁷ Het begrip derdelander wordt gebruikt voor een ieder die geen burger is van de Europese Unie.

door iedereen gedragen wordt. Binnen de 'Roma-gemeenschap' is er een grote diversiteit en het blijft gevaarlijk om zaken te veralgemenen.

Meer algemeen kunnen we spreken over het **fenomeen van de intra-Europese migratie**. Intra-Europese migratie heeft betrekking op niet-Belgen die onder (sterk) versoepelde voorwaarden binnen de Europese Unie (EU)/Europese Economische Ruimte⁵⁵ (EER) en/of de Schengenzone⁵⁶ kunnen reizen of immigreren. Voor deze groep van mensen gelden verschillende verblijfsstatuten waaronder zowel EU-burgers als niet EU-burgers (= derdelanders⁵⁷) vallen. De grootste groep betreft de nieuwe EU-ers (zie hierboven). Dat is ook in Gent het geval. De redenen waarom men naar West-Europa trekt, liggen in de landen van oorsprong. Velen behoren tot een minderheidsgroep waarvan de maatschappelijke situatie ronduit slecht is, een situatie die nog verscherpt is door de zware economische crisis. Daarenboven is het racisme in de landen van oorsprong groot.

De kern van de problematiek kunnen we als volgt verwoorden: het gaat om een groep Europeanen die in preciaire leefomstandigheden leeft, zowel in de landen van herkomst, als in Gent. Er zijn daarom op Gents niveau niet zomaar beleidsoplossingen te bedenken en ook op Europees en op nationaal vlak ontbreekt het aan beleid. Precies daardoor leeft de grote vrees dat het nemen van sociale maatregelen ten aanzien van deze groep op lokaal vlak een aanzuigeffect zal creëren.

3. Enkele cijfers

Het aantal nieuwe EU-burgers en Roma in Gent is niet exact bekend. Ter oriëntatie zijn toch twee tabellen opgesteld. De eerste tabel geeft een overzicht naar nationaliteit met evoluties in de periode 2006-2009 op basis van de bij de Dienst Burgerzaken ingeschreven personen.

Nationaliteit	31.12.2006	31.12.2007	31.12.2008	31.12.2009
Bulgarije	671	1.765	2.967	3.950
Estland	4	7	6	9
Hongarije	36	49	69	92
Letland	18	20	27	36
Litouwen	39	36	41	63
Polen	461	637	841	935
Roemenië	89	103	112	121
Slowakije	966	1.112	1.195	1.422
Slovenië	5	6	13	20
Tsjechië	133	150	176	213
TOTAAL	2.422	3.885	5.447	6.861

De tweede tabel bevat een schatting van het aantal Roma in Gent, uitgaande van de officieel geregistreerde EU-burgers.

	Officieel geregistreerd 31.12.2009	Schatting aandeel Roma	Schatting Roma (Regulier) 31.12.2009
Bulgaren	3.950	50 %	1.975
Slowaken	1.422	90 %	1.280
Polen	935	0 %	0
Tsjechen	213	50 %	106
Roemenen	121	90 %	108
TOTAAL	6.637		3.467

58 Circulaire migratie, ook wel cirkelmigratie genoemd, is een vorm van migratie waarbij men af en toe weer terug gaat naar de plek waar men vandaan kwam, en daarna weer weggaat. Men moet echter wel langer dan 1 dag verblijven op 1 plek, anders wordt het forensisme genoemd. Circulaire migratie hoeft niet noodzakelijk in cirkels te verlopen.

59 Momentopname nieuwe EU-burgers met bijlage 3ter van 4.10.2008: Bulgaren (403), Slowaken (24) en Tsjechen (8). Voor de Roemenen hebben we geen gegevens.

60 In de periode tussen juli/augustus 2009 en februari/maart 2010 leefden 40 Roemeense Roma in de "Romasloppenwijk" in de Gentse Bloemekenswijk. Ze verbleven in barakken, gammele caravans, onder golfplaten en planken, zonder water of stroom. Ze waren allen afkomstig uit één dorp, Oravita, in het zuidwesten van Roemenië. Begin maart moest de groep weg van het terrein van de Lijn en begon een zwerftocht door Gent (eerst waren er de gebouwen van de universiteit aan de De Pintelaan, daarna sliep de groep onder het viaduct van de E17 in Gentbrugge en ten slotte kwam de groep terecht in kraakpanden aan de Hundelgemsesteenweg in Ledeberg). Uiteindelijk heeft een deel van de groep besloten andere oorden op te zoeken en een ander deel is teruggekeerd naar Roemenië.

61 Dit is een document, afgeleverd door het OCMW, waarbij het OCMW zich er ten aanzien van de zorgverlener toe verplicht om de kosten van bepaalde medische prestaties gedurende een bepaalde termijn ten laste te nemen.

Let wel: de bovenstaande tabellen bevatten niet de nieuwe EU-burgers en Roma die hier aanwezig zijn met een verklaring van aanwezigheid (de zogenaamde 'toeristen') en ook niet zij die hier aanwezig zijn zonder wettig verblijf. Daartegenover staat dat in deze cijfers nog mensen vervat zitten die eigenlijk niet langer in Gent verblijven en/of 'circulair' migreren⁵⁸.

Van deze zogenaamde 'toeristen' hebben we de aantallen op 04.10.2008⁵⁹. Er is onvoldoende zicht op het aantal mensen zonder wettig verblijf en op zij die in feite niet meer in België verblijven.

Uit de tabellen blijkt dat er in Gent voornamelijk Slowaakse en Bulgaarse families wonen. Op basis van praktijkervaring gaat men ervan uit dat het grootste deel van de Slowaakse nieuwe EU-burgers van Roma-origine is (90 %). Voor de Bulgaren schat men hun aandeel op 50 %.

Ten slotte willen we de nuancering meegeven dat deze cijfers geen uitspraak doen over het aantal mensen in preciaire leefomstandigheden. Niet elke nieuwe EU-burger of Rom leeft in armoede.

Met welke noden/knelpunten worden de nieuwe EU-burgers geconfronteerd?

De noden van de nieuwe EU-burgers in Gent situeren zich op verschillende vlakken en zijn sterk verweven met de verblijfsituatie waarin ze zich bevinden. We onderscheiden vier hoofdthema's: basisbehoeften, onderwijs, tewerkstelling en gezondheid.

Basisbehoeften (eten, slapen, hygiëne, onderdak). Er worden schrijnende situaties vastgesteld. Het trieste verhaal van 'de 40 Roemenen'⁶⁰ – uiteindelijk slechts een van de zovele verhalen – was eind 2009 groot nieuws. Families wonen in zelfgemaakte barakken, in kraakpanden, huren matrassen bij huisjesmelkers, of wisselen af tussen straat en nachtopvang. De KRAS-diensten en de vrijwilligersdiensten die onder andere voedselpakketten bedelen, kunnen de toevloed van mensen die voornamelijk uit Bulgarije en Slowakije komen niet meer aan. Als gevolg van de economische crisis is er immers ook een stijgende vraag van Belgen.

Onderwijs. De gesignaleerde problemen betreffen zeer onregelmatig schoolbezoek, een andere schoolcultuur en een taal- en leerachterstand. Ze gelden in het bijzonder voor de Roma-kinderen. De dialoog tussen Roma-ouders en de school verloopt vaak heel moeizaam. Voor de gezinnen die in kraakpanden of op straat leven, is onderwijs voor de kinderen niet de eerste prioriteit.

Tewerkstelling. De economische crisis heeft uiteraard negatieve effecten voor de nieuwe EU-ers. Zij komen in concurrentie met stijgende aantallen andere werkzoekenden voor relatief schaarse jobs, en uiteraard krijgen de zwaksten – in termen van opleiding, werkervaring, taalniveau ... – het daarbij het hardst te verduren. De crisis raakt zowel zelfstandigen als werknemers/werkzoekenden. Voor de werkzoekenden van Bulgaarse en Roemeense herkomst komt daar nog bij dat het merendeel van hen geen toegang heeft tot de publieke arbeidsbemiddeling van de VDAB of tot de particuliere sector van de uitzendkantoren. Een aanzienlijk deel van de nieuwe EU-burgers overleeft in grijze en zwarte werkcircuiten. Er is een groep die aan het werk is in het statuut van zelfstandige, eigenlijk in dienst is van één 'werkgever', maar niet de rechten geniet van een werknemer. Een andere groep werkt zonder arbeidscontract, is bijgevolg volkomen rechteloos en een gemakkelijk slachtoffer van uitbuiting.

Gezondheidszorg. Gezien het onzekere verblijfsstatuut (nu eens legaal, dan weer illegaal) waarin vele nieuwe EU-burgers zich bevinden, zijn ze moeilijk te begeleiden naar de bestaande vangnetten. De regels zijn heel complex: we halen twee belangrijke knelpunten aan. De medische kaart⁶¹ is er enkel voor mensen zonder wettig verblijf die behoeftig zijn én een effectief vaststelbaar verblijf in Gent hebben (veel nieuwe EU-burgers vallen niet onder deze voorwaarden). De nieuwe EU-burgers met een wettig verblijf kunnen zich dan weer niet altijd aansluiten bij een Belgisch ziekenfonds. Dat is afhankelijk van de ziekte- en invaliditeitsverzekering die de betrokkene al dan niet heeft in het herkomstland en van het verblijfsstatuut.

62 'Een netwerk van sociale uitsluitingen dat zich uitstrekt over meerdere gebieden van het individuele en collectieve bestaan. Het scheidt de armen van de algemeen aanvaarde leefpatronen van de samenleving. Deze kloof kunnen ze niet op eigen kracht overbruggen.' (Indicatorenrapport, pagina 9, Bron: Vranken, J., De Boyser K. & Dierckx, D. (Eds.). (2006) *Armoede en sociale uitsluiting. Jaarboek 2006*. Leuven: Acco)

Als we de definitie van armoede⁶² uit het Indicatorenrapport naast deze vaststellingen leggen, hebben we overduidelijk te maken met een groep die in extreme armoede leeft.

Wat zijn de uitdagingen voor het beleid?

Vanuit een humanitair oogpunt kan deze situatie niet genegeerd worden. Maar er is ook een reëel aanzuigeffect. Wil men met zowel het menselijke aspect als met mogelijke aanzuigeffecten rekening houden, dan is er nood aan actie op verschillende niveaus.

Lokaal niveau

Voor de nieuwkomers moet verder gewerkt worden aan een onthaal- en oriëntatiebeleid dat mensen een reëel toekomstperspectief biedt. Dit kan niet enkel aan de steden overgelaten worden. Er is nood aan een Vlaamse en/of federale aanpak. Grote concentraties in één stad moeten vermeden worden.

Een dergelijk beleid kan echter niet van de ene op de andere dag gerealiseerd worden. Er is daarom ook nood aan kortetermijnoplossingen zoals de organisatie van winteropvang (wat vorige winter in Gent het geval was). De mogelijkheid van een noodopvang mét begeleiding moet onderzocht worden. Deze begeleiding moet er vooral op gericht zijn uit te zoeken wat die mensen naar Gent brengt en hoe ze zelf hun toekomst zien. Met die verhalen en getuigenissen kunnen de landen van herkomst onder druk gezet worden, en kan er wellicht op het Europese niveau overtuigender gelobbyd worden om racisme en segregatie te veroordelen of eventuele 'mensenlokkers' op te sporen.

Bovendien moet er werk gemaakt worden van betere informatie aan de doelgroep. Er moet een duidelijke uitleg (herhaaldelijk en in verschillende stappen) gegeven worden over de rechten en de plichten van de EU-burgers. De informatie moet hen wapenen tegen uitbuiting, maar ook bewustmaken om niet alle bruggen met de landen van herkomst op te blazen.

Voor de nieuwe EU-burgers die al langer in Gent verblijven, moet er verder gewerkt worden aan een integratiebeleid dat ingebed is in het lokale beleid etnisch-culturele diversiteit. Het kan niet de bedoeling zijn dat er nieuwe structuren en/of diensten opgezet worden enkel voor deze groepen. Er moet met andere woorden ingezet worden op aansluiting bij bestaande diensten én het meer toegankelijk maken van deze diensten voor alle groepen. Daarnaast moet er waar nodig ruimte gelaten worden voor categoriale acties (bv. rond Roma en scholing).

Vlaams en federaal niveau

Als enkel in Gent (sociale) maatregelen worden genomen, blijft het dweilen met de kraan open. Er is een beleid nodig op Vlaams of federaal niveau zowel wat de instroom (de nieuwkomers) betreft als wat de integratie van de mensen die hier al langere tijd een toekomst aan het opbouwen zijn, betreft.

Bij het uittekenen van een zo'n beleid is er overleg nodig tussen verschillende steden. Veldwerkers en vrijwilligers die vaak heel dicht bij de groep staan, worden daar het best bij betrokken. De thema's huisvesting, onderwijs, tewerkstelling, gezondheid en sociale cohesie mogen uiteraard niet ontbreken.

Europees niveau

Het is duidelijk dat de nieuwe EU-burgers die naar Gent komen, wegvluchten van extreme armoede en racisme. De Europese instellingen dienen verdere actie te ondernemen.

Een goed uitgewerkte strategie is onontbeerlijk:

- Een bilaterale samenwerking op stedelijk niveau moet uitgewerkt worden. Dit resulteert in een gezamenlijke aanpak en het uitwisselen van kennis en vaardigheden die ertoe leiden dat de mensen waar het om gaat in een betere leefsituatie terecht komen (dit zowel in de ontvangende steden als in de steden van herkomst).
- Projecten die uitwisseling tussen Europese steden stimuleren zijn nuttig en nodig, maar volstaan niet. Het is essentieel dat Europa de nodige concrete ondersteuning

- geeft aan lokale overheden om voor een passende opvang en begeleiding te kunnen zorgen van grote groepen die migreren binnen de Europese Unie. Het recht om zich vrij te verplaatsen en te vestigen binnen de Europese Unie kan slechts volwaardig uitgeoefend worden indien de gemeenschappen die burgers ontvangen en zich inspinnen om hun grondrechten daadwerkelijk te eerbiedigen, minstens tijdelijk geholpen worden om de gevolgen van grote migratiestromen te dragen.
- Verplichte maatregelen voor de lidstaten (o.a. rond de bestrijding van racisme en het garanderen van grondrechten voor iedereen) kunnen veel in beweging brengen. Het zou een steun zijn voor de lokale besturen die wel iets aan de situatie willen veranderen, maar dit niet alleen kunnen. Er is nood aan een top-downstrategie.
 - Het racisme in de landen van oorsprong moet harder aangepakt worden. Het feit dat er nog steeds letterlijk muren gebouwd worden tussen Roma en niet-Roma is onaanvaardbaar.

Mogelijke uitgangspunten voor een sociaal beleid rond nieuwe EU-burgers en Roma (zowel op stedelijk, Vlaams/ federaal als Europees niveau) zijn:

- menselijk en gericht op sociale inclusie;
- erkenning van de Roma als individuele EU-burgers en als een specifieke groep in elke samenleving;
- participatief werken;
- gericht op de toegankelijkheid van alle dienst- en hulpverlening en basisvoorzieningen (huisvesting, onderwijs, tewerkstelling, gezondheidszorg);
- goed evenwicht tussen rechten en plichten;
- coördinatie tussen het lokale, nationale en Europese niveau.

Misschien kan Stad Gent alvast een voortrekker zijn in de aanpak van het fenomeen van de intra-Europese migratie en werk maken van een integraal en geïntegreerd actieplan op Gents niveau.

3 4 2 De hulpverlening verkleurt. Welke uitdagingen staan ons te wachten?

Lut Kwanten

Diensthooft cel Intercultureel Medewerker

Diensthooft Welzijnsbureau Gent-Noord en Macharius-Heirnis

OCMW Gent

Meer dan de helft van de OCMW-gerechtigden in Gent zijn allochtonen.

Sommigen van hen zijn in België geboren en kunnen om allerlei redenen (beperkte opleiding bv) hun kansen op de arbeidsmarkt niet nemen. Een ander groot deel zoekt in ons land asiel, komt via gezinshereniging of zoekt een beter economisch bestaan. Het is een uitdaging voor de hulpverlening om deze mensen goed, maar ook adequaat te helpen. Het is een uitdaging om hen niet langdurig afhankelijk te maken van gemeenschapsgeld, maar om hen sterker te maken en te responsabiliseren. Zij en hun kinderen moeten alle kansen krijgen om volwaardige burgers te worden die – samen met andere werkenden – de bouwstenen verzekeren van onze sociale zekerheid.

Laat ons duidelijk zijn: Nederlands begrijpen en spreken is onontbeerlijk om als volwaardige burger te participeren in onze Vlaamse samenleving. Het is een uitdaging voor de hulpverlening om mensen hiervan te overtuigen en om barrières en drempels die zij ervaren weg te nemen.

Vlaamse hulpverleners kunnen dit niet alleen. Zij hebben de hulp nodig van interculturele medewerkers en begeleiders. De interculturele medewerkers kunnen helpen op twee niveaus: zij zorgen ervoor dat wij anderstalige OCMW-cliënten verstaan (letterlijk tolken) én zij zorgen ervoor dat wij hen begrijpen (sociaal en cultureel tolken).⁶³

Elkaar verstaan én begrijpen zijn de eerste stap naar integratie.

⁶³ In de sociale dienst van het OCMW Gent werken er interculturele medewerkers en interculturele begeleiders. De interculturele medewerkers (ICM) hebben geen opleiding als hulpverlener. De interculturele begeleiders hebben wel een opleiding als hulpverlener en kunnen dus zelf hulpverleningsprocessen op gang brengen (groepsbijeenkomsten leiden, individuele begeleidingen, ...). Allen zijn van allochtone origine en spreken het Nederlands + de eigen moedertaal perfect. In andere sectoren kan de functie van Intercultureel begeleider (ICB) anders ingevuld worden, zo zijn ICB'ers in het algemeen welzijnswerk niet noodzakelijk allochtone hulpverleners.

Elkaar Verstaan

Het OCMW en anderstalige cliënten moeten elkaar goed kunnen verstaan. OCMW-clieënten hebben recht op financiële steun. In ruil voor deze steun gaan zij een activeringsengagement aan. Het activeringsengagement kan variëren van verplichte opleiding en vorming tot tewerkstelling. De Nederlandse taal aanleren is een engagement dat vaak tegenover het verkrijgen van steun aan anderstaligen geplaatst wordt. Om dit uit te leggen, in al zijn nuances en betekenissen, heeft de hulpverlening tolken nodig. Bij voorkeur tolken in de moedertaal van de anderstalige cliënt. Wij hebben gemerkt dat Vlaamse hulpverleners en anderstalige cliënten zich niet voldoende kunnen uitdrukken in hun tweede taal zoals Frans, Engels, enzovoort. Eerste vereiste is dus: een correcte vertaling, in al zijn nuances, van het rechten-en-plichtenverhaal.

Elkaar Begrijpen en Overtuigen

In Vlaanderen heerst een arbeidsmoraal: werken voor de kost en voor een goed leven voor de kinderen. De laatste decennia heeft Vlaanderen een aantal drempels weg-gewerkt zoals het taboe op vrouwenarbeid en kinderopvang. Het is geen taboe meer om de opvoeding van onze kinderen overdag over te laten aan anderen.

Anderstalige EU- en niet-EU-burgers brengen andere waarden mee. Zeker een aantal groepen ex-Oost-Europeanen ervaren geen schroom met betrekking tot jarenlange afhankelijkheid van de staat. Dit is niet hun persoonlijke verantwoordelijkheid, maar dit heeft te maken met hun geschiedenis in het land van herkomst.

Anderen hebben moeite met de activering van vrouwen op de vormings- en/of arbeidsmarkt.

Er dienen dus culturele barrières overwonnen te worden om sommige groepen aan te zetten tot arbeid, of tot de ingangspoort tot arbeid, nl. het aanleren van de Nederlandse taal.

Deze barrières overwinnen kan met motiveren, overtuigen, positief bekrachtigen, aanmoedigen... door medewerkers die zij herkennen en vertrouwen. Bij voorkeur dus medewerkers van allochtone origine die niet alleen tolken maar ook begrijpen.

Onze allochtone medewerkers kunnen de hulpverlening handvaten aanreiken, waarmee mensen overtuigd kunnen worden van het nut en de voordelen van integreren.

Interculturele bemiddeling, in tandem met een Vlaamse hulpverlener is één zaak.

Een andere zaak is de schrijnende nood aan geschoolde allochtone hulpverleners.

Allochtone hulpverleners hebben zelf (dus: niet in tandem met een Vlaamse hulpverlener) het mandaat om delicate punten ter sprake te brengen, zoals vrouwenarbeid, kinderarbeid, opvoedingstechnieken en dergelijke. En het is een extra troef dat zij dit kunnen in de moedertaal van de cliënten, zolang deze cliënten het Nederlands niet beheersen.

Groot probleem: de hulpverlening vindt te weinig medewerkers voor de job van intercultureel medewerker (in tandem met een Vlaamse hulpverlener) of intercultureel begeleider (een allochtone hulpverlener). Ondanks het groot potentieel aan allochtone Gentenaars. Hier kan een verklaring gevonden worden in de helaas nog vaak vastgestelde discriminatie op het vlak van vele levensdomeinen: het is voor sommige groepen in onze samenleving niet eenvoudig om uit te breken uit hun dagdagelijkse bestaan en te streven naar bijvoorbeeld het behalen van een diploma of het vinden van werk.

Een analyse van de oorzaken dringt zich op. Bestaan er weerstanden om – in deze rol – te werken voor de overheid? Hoe kijkt de eigen gemeenschap aan tegen deze bemiddelingsrol?

Sensibilisering naar de allochtone doelgroep om voor de overheid een bemiddelingsrol op te nemen zou een mooie actie zijn. Zij kan scoren op 2 terreinen: extra tewerkstellingskansen voor kansengroepen + inzet van cultuurgeliefden in de overtuigings-slag naar integratie.

Last but not least dient de overheid middelen vrij te maken om interculturele medewerkers aan te werven. Ondanks de tijd van financiële schaarste is dit een investering die ruimschoots zal lonen in de toekomst

3 4 3 Zoekend op weg met Roma gezinnen in Gent

Erna Houtman

Provinciaal consulent doelgroepen Oost-Vlaanderen

Kind en Gezin

Inleiding en situering

Menig wandelaar in Gent is getuige van een nieuwe groep mensen die hun weg naar de stad gevonden hebben, namelijk de Roma.

Sinds de val van het IJzeren Gordijn (1989), hebben duizenden Roma de reis naar België ondernomen. Ook de oorlog in voormalig Joegoslavië en de toetreding van de nieuwe EU-landen, zijn aanleiding tot een volksverhuizing van Roma-burgers. Om hoeveel mensen het juist gaat, kunnen we niet precies zeggen.

Binnen Kind en Gezin bestaat er nog geen echt registratiesysteem om Roma als dusdanig te erkennen. Algemeen wordt gesteld dat een Roma een Roma is, als hij zichzelf zo benoemt en door andere Roma als zodanig wordt gezien. Toch ervaren we een gevoeligheid bij deze mensen om zichzelf als Roma te benoemen, vanwege hun angst op uitsluiting.

Bevraging bij de regioteamleden (regioteamverantwoordelijke, regioverpleegkundigen en gezinsondersteuners) leerde ons dat de in Gent verblijvende Roma uit verschillende Oost-Europese landen afkomstig zijn.

Onder deze mensen bevinden zich bijna uitsluitend kwetsbare gezinnen met kinderen en kwetsbare zwangeren: de doelgroep van Kind en Gezin.

Ons werk met maatschappelijk kwetsbare gezinnen⁶⁴, waaronder ook de Roma-gezinnen, is niet altijd eenvoudig. Het is wel onze opdracht deze gezinnen zo veel mogelijk kansen te geven en mee de ondersteuningsvragen en -behoeften te (h)erkennen en op te volgen. We kunnen dit uiteraard niet alleen en hebben andere partners nodig. Deze vaststelling is de aanzet geweest om ons artikel in het kader van het armoederapport 2010 hieraan te wijden.

We vertrekken vanuit een aantal principes binnen de dienstverlening van Kind en Gezin om vervolgens tot een aantal (beleids)adviezen te komen.

De maatschappelijke opdracht van Kind en Gezin⁶⁵

De maatschappelijke opdracht van Kind en Gezin werd vastgelegd in het decreet van 30 april 2004 tot oprichting van een intern verzelfstandigd agentschap met rechtspersoonlijkheid Kind en Gezin (Belgisch Staatsblad 7 juni 2004).

In artikel 7 krijgt Kind en Gezin de opdracht zich intensief te richten naar gezinnen met specifieke behoeften. Voor meer informatie hieromtrent, verwijzen we graag naar onze website www.kindengezin.be

Vanuit onze maatschappelijke opdracht, formuleerden we onze algemene doelstelling in het werken met maatschappelijk kwetsbare gezinnen:

- Kind en Gezin wil door een kwalitatief hoogstaande dienstverlening aan maatschappelijk kwetsbare gezinnen mogelijke gezondheidsrisico's en -verschillen wegwerken of voorkomen bij de kinderen en ervoor zorgen dat de ouders zich versterkt weten, zodat ze effectief kunnen bijdragen aan de maximale ontplooiingskansen voor hun kinderen.
- We vertrekken vanuit de missie van Kind en Gezin namelijk: *'Kind en Gezin wil, samen met haar partners, voor elk kind, waar en hoe het ook geboren is of opgroeit, zoveel mogelijk kansen creëren.'*
- De preventieve gezinsondersteuning van Kind en Gezin formuleerde vanuit deze missie vijf concrete doelstellingen namelijk⁶⁶:
 - Aanstaaende ouders en ouders kunnen beschikken over verrijkende en gepaste informatie en ondersteuning op het vlak van gezondheid, ontwikkeling en opvoeding van hun kind.

⁶⁴ Maatschappelijk kwetsbare gezinnen, zijn gezinnen die in uitsluiting leven of bedreigd zijn in uitsluiting te leven. Het gaat over gezinnen die een gebrekkige toegang hebben tot hooggewaardeerde goederen zoals werk, inkomen, huisvesting, onderwijs en gezondheidszorg. De kans op uitsluiting bij allochtone gezinnen, wordt verhoogd door de taal – en cultuurkloof.

⁶⁵ Kind en Gezin, werken met maatschappelijk kwetsbare gezinnen – visietekst- p 5-6

⁶⁶ Kind en Gezin, werken met maatschappelijk kwetsbare gezinnen, visietekst p. 5.

⁶⁷ Risicofactoren zijn eigenschappen of omstandigheden bij kinderen, ouders en/of in de omgeving die de ontwikkeling van een kind ongunstig kunnen beïnvloeden. Met 'structureel' bedoelen we ingrijpend, langdurig en fundamenteel.

⁶⁸ Kind en Gezin, werken met maatschappelijk kwetsbare gezinnen, visietekst p. 21.

⁶⁹ Het opleidingsniveau is volgens onze ervaring afhankelijk van het land van herkomst. De Slowaken en de Tsjechen kunnen meestal lezen en schrijven in hun eigen taal. Bulgaren en Roemenen hebben meestal geen onderwijs genoten.

⁷⁰ Kind en Gezin, Kinderkwestie Positief Ouderschap, 28 april 2009 en Kind en Gezin, Het ABC van baby tot kleuter editie 2010, p.14 – 29.

- De detecteerbare gezondheidsrisico's bij kinderen die gebruikmaken van de dienstverlening van Kind en Gezin worden vroegtijdig opgespoord, opgevolgd en doorverwezen.
- De detecteerbare problematische opvoedingssituaties bij gezinnen die gebruik maken van de dienstverlening van Kind en Gezin worden zo vroeg mogelijk opgespoord, opgevolgd en doorverwezen. Het gaat om opvoedingssituaties waarin de fysieke en/of psychische integriteit van het jonge kind wordt of dreigt te worden geschaad.
- Een zo hoog mogelijk aantal kinderen wordt gevaccineerd tegen infectieziekten.
- Structurele risicofactoren⁶⁷ in de ruimere leefomgeving van het jonge kind worden gesignaleerd.

Kind en Gezin wil deze doelstellingen realiseren voor 'elk kind', wat een extra uitdaging betekent voor het beleid en de praktijk. Een laagdrempelige en voor iedereen toegankelijke dienstverlening is dus noodzakelijk.

De kansarmoedecriteria⁶⁸ van Kind en Gezin

We gebruiken de gehanteerde kansarmoedecriteria van Kind en Gezin om de situatie van de Gentse Roma in kaart te brengen. Hiervoor hebben we met een aantal verpleegkundigen, gezinsondersteuners en een medewerker van het inloopteam 'de Sloep' rond de tafel gezeten en hun ervaringen gebundeld.

Maandinkomen van het gezin

De Roma hebben weinig of geen regulier inkomen en vaak een vervangingsinkomen. De inkomsten van de Roma komen dikwijls vanuit liefdadigheid en bedelen. Voedselpakketten dragen vaak bij in hun dagdagelijks onderhoud.

Opleiding van de ouders

Roma zijn meestal ongeschoold en analfabeet, waardoor het moeilijk is om aan werk te geraken.⁶⁹ Romanes is een orale cultuur en mondelinge communicatie is nog altijd heel belangrijk. Voor Vlaanderen zijn de meesten nog functioneel analfabeet wegens onvoldoende schriftelijke en mondelinge kennis van de Nederlandse taal.

De kinderen (die soms ook al ouder zijn) en die hier school liepen, hebben meestal de basiskennis lager onderwijs. Na het lager onderwijs haken de meeste meisjes af omdat ze trouwen of omdat ze hun moeder moeten helpen in het huishouden. De huwelijken zijn meestal gearrangeerde huwelijken binnen de eigen gemeenschap. Omdat meisjes vroeg 'beloofd' worden aan een jongen binnen hun gemeenschap, is de traditie dat ze vanaf de puberteit 'beschermd' worden in de omgang met andere jongens. De jongens uit het gezin gaan met de vader mee op pad met de bedoeling geld te verdienen en/of een job te leren.

Binnen de Roma-cultuur wordt er veel gereisd. Dit belemmert uiteraard ook het regelmatig volgen van onderwijs.

Ontwikkeling van de kinderen in het gezin

Kind en Gezin hecht veel belang aan positief ouderschap⁷⁰ en aan het stimuleren van kinderen zodat ze voldoende ontwikkelingskansen krijgen. De beleving van het opvoeden van hun kinderen lijkt vanuit ons denkkader verschillend van de opvoedingsvisie en – adviezen van waaruit wij werken. Een goede hechting is belangrijk en dat (h)erkennen we bij Roma gezinnen als een sterke kracht. Wat we ook ervaren is een warme familieband met de nodige affectie en geborgenheid en een gedragen zorg voor de kinderen.

Deze gedeelde zorg voor elkaar als groep is een kracht die we zeker verder kunnen aanboren om optimale kansen te creëren voor de kinderen. (cfr missie)

Soms ervaren wij een heel beschermende houding ten aanzien van hun kind waardoor ouders moeite hebben om ze los te laten. (vb. onderwijs, kinderopvang zijn nog een grote drempel)

Geschiedkundig kan dit kaderen in hun diepgewortelde angst voor uitsluiting en vervolging. Basisvertrouwen in andere culturen ontbreekt hen (nog).

71 Partnerschap betekent oog hebben voor de competenties van alle partijen, een vertrouwensrelatie aangaan en onderhandelen als gelijkwaardige partners.

We zijn er ons zeker van bewust dat we meestal vertrekken vanuit ons eigen referentiekader, binnen onze eigen waarden en normen.

Evenwel zijn we er van overtuigd dat we alleen vanuit 'partnerschap'⁷¹ kunnen mee helpen drempels te verlagen of weg te werken, om zo dichterbij elkaar toe te groeien.

Arbeidssituatie van de ouders

We zien weinig (legale) arbeidssituaties. Vrouwen werken bijna nooit omdat dit binnen hun cultuur niet de norm is. Ook het grote aantal kinderen zorgt ervoor dat vrouwen niet beschikbaar zijn op de arbeidsmarkt. Velen starten wel als zelfstandige krantenbezorgers maar haken af vanwege de sociale bijdragen die ze moeten betalen. Hierdoor ontstaat een schuld bij de sociale zekerheid. Enkel werken als seizoenarbeider.

Een goede baan vereist meestal wel het doorlopen en afronden van een opleiding. Vele Roma kiezen er niet voor om in loondienst te werken, omdat ze op die manier gedwongen worden te leven in een vast ritme en structuur. Dit zijn ze (nog) niet gewend.

Huisvesting

Wanneer ze beschikken over eigen huisvesting, is deze van slechte kwaliteit met gebrekkige nutsvoorzieningen zoals water, gas en elektriciteit. Meestal leven Roma in verkrotte en onveilige woningen. Door hun statuut zijn ze een gemakkelijke prooi voor huisjesmelkers.

Een heel aantal mensen leeft ook in een veel te kleine woning en in kraakpanden in familie – en/of groepsverband. De oorzaken van deze te kleine woningen zijn divers, namelijk de hoge huurprijzen, de schaarste op de woningmarkt en discriminatie bij het vinden van een woning.

Vanuit Kind en Gezin ervaren we hun nood en wensen aan goede en betaalbare huisvesting. Om de bovenstaande redenen, wordt er heel dikwijls van huis gewisseld, zodat deze groep vaak onvindbaar is.

Gezondheid

Veelal hebben deze mensen een gebrekkige toegang tot de gezondheidszorg. De drempels zijn heel hoog door de taal of het anders inschatten van het belang van preventie en gezondheid. Het eerste streefdoel bij deze gezinnen ligt veeleer in het realiseren van hun primaire basisbehoeften, zoals voeding en huisvesting. Die behoeften zijn zo sterk, dat gezondheid en preventie niet onmiddellijk op de voorgrond staan. Ook het ontbreken van een medische kaart of het niet hebben van een huisarts zorgen ervoor dat de toegang tot de gezondheidszorg gehypothekeerd is.

We stellen veel chronische ziekten vast. Slechte voeding en slechte woonomstandigheden liggen hier mee aan de basis. Obesitas, maar ook ondervoeding bij kinderen en suikerziekte op latere leeftijd, komen veel voor. Dit heeft veel met de voeding te maken die nogal eenzijdig is (junkfood, voedselpakketten met veel deegwaren, onregelmatig eten, blikvoeding..)

Een opmerkelijk hoog aantal abortussen en ook een grote gezinslast zorgen ervoor dat vrouwen de tijd niet hebben om zowel emotioneel als fysiek te recupereren. Als moeders de weg vinden naar onze prenatale dienstverlening, kunnen we hen tijdens de zwangerschap ondersteunen rond het volgen van medische begeleiding en het aanvragen van een medische kaart. Daarnaast kunnen we ze dan de weg tonen naar fondsen voor financiële en materiële bijstand, hun netwerk vergroten via inschakeling van straathoekwerkers, ... Op die manier zijn de omstandigheden voor de bevaling gunstiger.

Realisatie van de doelstellingen van Kind & Gezin binnen onze maatschappelijke opdracht

Het realiseren van onze doelstellingen binnen onze maatschappelijke opdracht, kan alleen vanuit een goede samenwerking met andere diensten. Daarbij moet gezocht worden naar een afgestemde en gedragen visie op de dienst- en hulpverlening aan

de Roma-gezinnen. Mogelijke partners zijn hier bijvoorbeeld de Stad Gent, het onderwijs, CLB's, OCMW, VDAB, gezondheidsdiensten, Kind en Gezin, ...

Wij zien de volgende punten als prioritair:

- Geregeld overleg met alle betrokkenen met als doel een visie te ontwikkelen en die uit te zetten met en rond de doelgroep.
- Het uitbreiden van de straathoekwerkers en/of aanwerven van bemiddelaars/vertrouwenspersonen. De Roma hebben in eerste instantie een 'schouderbegeleiding'⁷² nodig die hen de weg toont naar de bestaande instanties. Doordat we met veel analfabetisme te maken hebben, heeft deze groep vooral nood aan mondelinge informatie en zeker geen schriftelijke. Folders, briefwisseling wordt niet of weinig begrepen. Ook het mee kunnen begeleiden naar diensten is voor deze mensen een grote steun.
- Het ontwikkelen van preventiecampagnes rond anticonceptie, vaccinatie, tandzorg ... in overleg met huisartsen, wijkgezondheidscentra, ziekenhuizen. Het heeft weinig zin om folders uit te delen aan deze mensen. Samen tanden poetsen gekoppeld aan het uitdelen van tandenborstels en tandpasta bijvoorbeeld (in het kader van tandpreventie) heeft meer kans op slagen.
- Het installeren van een onthaal – en adviescentrum voor Roma om deze doelgroep wegwijs te maken en als ontmoetingsplaats.
- Projectmatig werken en investeren in huisvesting, tewerkstelling, onderwijs, Nederlandse taal, inburgering, wetgeving, ... zodat een integratieproces op gang gezet wordt.
- Cliëntoverleg vanuit een open dialoog installeren. Zo krijgen we zicht op wat de Roma zelf als meest noodzakelijk ervaren en wat wij van hen kunnen verwachten.
- Aan de slag gaan met de krachten en de creativiteit die binnen deze groep aanwezig zijn zoals hun goede kennis van muziek. Werken vanuit het krachtenperspectief en erkenning kunnen voor vele gezinnen een motivatie zijn om verdere constructieve acties te ondernemen.
- Er zijn voldoende 'good practices' en bestaande initiatieven in het werken met Roma. Die kunnen we bundelen, wat kan bijdragen aan een gedragen integratieproces van Roma-gezinnen. We denken hierbij aan de werking van Odicé rond Kosovaarse Roma in het Waasland – met concrete werkingen in Sint-Niklaas en Temse, de werking van De Foyer in Brussel, de Vlaamse vereniging voor Rom, Roma, Voyageurs en Manoesjen (vzw Vroem), het gevoerde beleid in Finland en Nederland ...

Besluit

De groep 'maatschappelijk kwetsbare gezinnen' die wij bereiken, is uiteraard veel groter dan de Roma-groep alleen. Deze bijdrage kan dan ook van toepassing zijn voor ander kwetsbare groepen, zoals mensen zonder wettige verblijfsstatus en vluchtelingen. Ook (generatie)kansarmen behoren tot onze doelgroep.

Als dienstverleners van Kind en Gezin stuiten we soms op onze onmacht vanwege factoren die al dan niet buiten onze bevoegdheid liggen. We denken hier vooral aan het realiseren van goede huisvesting, tewerkstelling en toegang tot de gezondheidszorg.

We kunnen hier alleen maar (begeleid) doorverwijzen en/of in gesprek gaan met de betrokken diensten. Als we naar de behoeftepiramide van Maslow⁷³ kijken, moeten eerst deze basisbehoeften ingevuld worden, voor we aan andere dingen kunnen denken.

We herkennen natuurlijk óók positieve signalen en krachten en ervaren dit als even belangrijk om mee aan de slag te gaan.

Zo zijn er heel goede muzikanten onder deze groep en ervaren we een grote creativiteit binnen deze families, wat dikwijls zorgt voor een extra inkomen. Waarom geen groot Gents Roma-orkest uitbouwen?

We zijn ons bewust van de vrees in Gent een aanzuigeffect te creëren. We moeten er echter rekening mee houden dat een aantal Roma gezinnen hier woont en leeft met het vooruitzicht zich te vestigen. Vanuit een open dialoog kan men bekijken welke

⁷² Schouderbegeleiding: als hulpverlener/vrijwilliger dicht bij het gezin gaan staan, partner van het gezin worden, samen dingen doen, het gezin wegwijs maken in de omgeving, bereikbaar, betrouwbaar, beschikbaar zijn in het gezinsproject van de gezinnen = in alles waar het gezin mee bezig is....

⁷³ Behoeftetheorie van Maslow: 1. Fysieke behoeften – zoals huisvesting, voeding, of wat je nodig hebt om in leven te blijven; 2. Veiligheidsbehoefte – zoals rust, orde, veiligheid, gezondheid; 3. Sociale behoeften – het gevoel erbij te horen, welkom te zijn, geborgenheid; 4. Waarderingsbehoeften – respect hebben voor jezelf en respect krijgen van anderen, geliefd zijn, verzorgd worden; 5. Maximale ontplooiing – onderwijs, ontwikkelen van je kwaliteiten.

perspectieven ze zelf zien en hoe er kan samengewerkt worden aan een beleid 'op maat'. Werken vanuit het krachtenperspectief (wat loopt wel goed), kan een ingang zijn om met deze groep verder aan de slag te gaan om positieve veranderingen te realiseren. Naast het krachtenperspectief is werken vanuit partnerschap en open dialoog de enige manier om nader tot elkaar te komen. Persoonlijke contacten kunnen de verschillen wegwerken om vanuit deze verschillen naar verbinding te gaan.

Het lijkt het ons belangrijk te investeren in 'het elkaar vinden', of zoals Toon Machiels schrijft: 'integratie van Roma is een doe-woord' (Machiels, 2009).

Bibliografie

Decoodt F. & De Reu S. (Eds.). (2009). *Kosovaarse Roma in het Waasland, 10 jaar beleid met Roma in Temse en Sint-Niklaas, Inventaris van de initiatieven*. Gent: Oost-Vlaams Diversiteitcentrum vzw.

Kind en Gezin. (2008). *Werken met maatschappelijk kwetsbare gezinnen, visietekst*. Brussel: Kind en Gezin.

Kind en Gezin. (2009). *Kinderkwestie Positief Ouderschap*. Brussel: Kind en Gezin.

Kind en Gezin. (2010). *Het ABC van baby tot kleuter*. Brussel: Kind en Gezin.

Machiels T. (2009). *Laat maar zitten ... Integratie van Roma is een doe-woord*. Antwerpen: Garant.

Rodriques P. & Mateski M. (2004). *Monitor racisme en extreem- rechts Cahier nr. 3 Roma en Sinti*. Amsterdam: Anne Frank stichting.

(2010). *Verslag Forum Romanum, vormingsmoment Roma en kleuterparticipatie, 17 november 2009*. Gent: KaHO Sint-Lieven.

Tot Slot

Dit armoederapport 2010 start als reflectie op het cijfermatige Indicatorenrapport 2009, vanuit de verschillende organisaties die in de praktijk strijden tegen armoede. De vraag 'En wat nu?' dringt zich op. Uit de bijdragen van dit Armoederapport 2010 blijkt dat het Indicatorenrapport 2009 positief is onthaald: er was een **reële nood aan cijfermateriaal over de Gentse armoede**. Nochtans is een van de besluiten die we kunnen trekken uit dit armoederapport 2010 net dat het beleid zich niet enkel mag baseren op cijfers om de krijtlijnen van een armoedebestrijdingsbeleid uit te zetten: het beleid moet evenzeer gebruikmaken van kwalitatieve aanvullingen op dit cijfermateriaal. De reacties en 'tips' op het cijfermatige Indicatorenrapport 2009 worden hieronder bijeengezet. Daarna vindt u een overzicht van een reeks beleidsaanbevelingen, als synthese gepresenteerd vanuit de verschillende bijdragen.

Ideeën en voorstellen voor het cijfermatige Indicatorenrapport

Er zijn talrijke aanknopingspunten gevonden tussen de aangeleverde artikels uit dit rapport en de werking van de cel Armoedebestrijding. Zo wordt er in vele gevallen aandacht geschonken aan het belang van het **kwalitatief** perspectief. De update van het Indicatorenrapport, gepland in 2011, zal gepaard gaan met het inrichten van een participatief traject met ruimte voor discussie en overleg. Dit kwalitatief perspectief kan gevoed worden door onderzoeksmateriaal, maar ook door het materiaal dat bij de Gentse Verenigingen waar armen het woord nemen (De Zuidpoort, SIVI en de Beweging van Mensen met een Laag Inkomen en Kinderen) beschikbaar is. Een participatief proces heeft als bijkomend voordeel dat mensen in armoede zélf kracht halen uit dergelijke uitwisselingsmomenten. Bovendien is het realiseren van een 'luisterronde' bij het middenveld (Verenigingen waar armen het woord nemen, Samenlevingsopbouw Gent, CAW Artevelde, CAW Visserij, KRAS, enzovoort) een realistische oefening. Het cijferrapport functioneert dus als opstart van gesprek en discussie. De actualisatie van de indicatoren uit het Indicatorenrapport zal ook op het internet verschijnen.

Een aantal lacunes uit het Indicatorenrapport zijn in dit armoederapport blootgelegd: er worden een aantal pistes aangereikt voor **bijkomende indicatoren**. Zo is het niet opvolgen van de ongekwalficeerde uitstroom (in het domein onderwijs) een tekort. Het ontsluiten van deze gegevens op lokaal niveau zou een goede zaak zijn in onze nog grotendeels diplomagerichte arbeidsmarkt: het verlaten van het secundair onderwijs zonder een diploma zou een goede voorspeller kunnen zijn om al dan niet in een armoedesituatie te belanden.

We lezen dat er nood is aan indicatoren om de e-inclusieproblematiek beter te leren kennen. Ook hier zijn er aanknopingspunten te vinden met armoedebestrijding. Personen met een handicap zijn eveneens een groep die we in het vizier moeten houden in het armoedeverhaal: ook bij deze groep is er sprake van een belangrijk aandeel personen dat in armoede leeft. Het deel culturele participatie is een andere lacune in het Indicatorenrapport 2009. Het is geen eenvoudige zaak om dit in kaart te brengen en er een relevante indicator van te maken: wie aan goedkopere tickets wil geraken, moet zich immers aansluiten bij een vereniging of via het OCMW passeren. Het opstellen van een goede indicator voor het verhaal van cultuur is prima discussievoer voor een participatieve ronde met de academische wereld, het middenveld en last but not least: de mensen in armoede zelf. We krijgen in dit rapport eveneens tips mee om het verhaal van de vakanties in kaart te brengen. Zo worden er 3 cijfermatige gegevens aangereikt: het aantal organisaties dat dergelijke vakanties aanbiedt, het aantal aanvragen (in het artikel spreekt men over het aantal aanvragen voor daguitstappen) voor een vakantie of een uitstap en ten slotte het aantal vakantiegangers. Allemaal pistes die op bruikbaarheid en haalbaarheid getest zullen worden bij de volgende cijferronde.

Het thema schulden komt vaak uitdrukkelijk naar voren. Meer bepaald schulden met betrekking tot huisvestingskosten (huur en energie), schoolkosten en ziekenhuisfacturen. Op Gents niveau kan er nagedacht worden over de manier waarop dergelijke indicatoren verzameld kunnen worden: het voorstel om gegevens rond de betalingsproblemen voor gas, elektriciteit en water op te nemen in het cijferrapport is een

mogelijkheid die verder onderzocht kan worden. We zien dat de schuldproblematiek blijft toenemen: het monitoren van het aantal dossiers blijft een indicator die we moeten opvolgen. Het is een indicatie van hoeveel mensen er daadwerkelijk naar de schuldhulpverlening of budgetbegeleiding stappen. We kunnen met het OCMW bekijken of de eenmalige bemiddelingen niet opgenomen kunnen worden bij de Gentse armoede-indicatoren.

In dit rapport wordt omstandig het verschil tussen objectieve psychische gezondheid en subjectieve psychische gezondheid uit de doeken gedaan. De link wordt gelegd met het activeren, een thema dat steeds meer aandacht krijgt bij het OCMW: werk biedt in vele gevallen een goede bescherming voor de armoedeval en dat gaat vaak gepaard met een verbetering van de psychische toestand. De subjectieve gezondheid en de objectieve psychische gezondheid, te vinden bij het Gentse Leefbaarheidsonderzoek, blijven treffende indicatoren.

De verhoogde tegemoetkoming in de gezondheidskosten cijfermatig verder opvolgen is een must. In het geval van het Omnio-statuuut kan worden gedacht over indicatoren die de discrepantie blootleggen tussen het aantal gerechtigden en het aantal personen dat effectief zijn recht laat gelden.

Het moeten blijven zoeken naar lokale gegevens om de Gentse armoedesituatie in kaart te brengen was een van de vaststellingen uit het Indicatorenrapport 2009. Zo ook voor het fenomeen dak- en thuisloosheid: het is wenselijk om de gegevens van de organisaties die met deze doelgroep werken, te blijven monitoren.

Aan de dak- en thuislozen, de senioren en de etnisch-culturele minderheden werd al aandacht geschonken in het Indicatorenrapport 2009. Een bijkomend deel over personen met een drugproblematiek toevoegen, behoort tot de mogelijkheden, want ook dit is een groep die vaak in extreme armoede leeft. Het Medisch Sociaal Opvangcentrum voor Druggebruikers geeft mee dat zijn administratieve databank heel wat gegevens bevat over druggebruikers: leg dit naast de tip om meer gebruik te maken van administratieve databanken en je hebt meteen een mogelijk potentieel voor nieuwe indicatoren.

Ideeën en voorstellen voor het beleid

Het is niet evident om als beleidsmaker een rechtstreeks signaal te krijgen van mensen die in armoede leven. De vraag rijst wie een dergelijke **signaalfunctie** kan opnemen. 'Signaleren' moet echter ontduddeld worden. Enerzijds is er het signaal op het individuele niveau van de mensen in armoede die zich er niet noodzakelijk van bewust zijn dat hun ervaring als signaal kan dienen. Zo is het inschakelen van grootouders als antenne voor het detecteren van signalen bij hun kleinkinderen een suggestie. Op dit niveau kan signaleren ook een reflex zijn/worden van de onderwijsverstrekkers. Belangrijke kanttekening hierbij is dat bij het uitbouwen van een dergelijke signaalfunctie er stadsbreed en op het individuele niveau een methodiek of begeleidingstraject moet bestaan. Op die manier kan er op dit individuele niveau vérdér gegaan worden dan signaleren: er moet met andere woorden een aanzet gegeven worden tot een hefboom uit de armoede of tot het verbeteren van de individuele situatie. Dit vanuit het idee dat signaleren moet renderen in functie van toeleiden naar oplossingen. Hierbij is het belangrijk dat het door te lopen **traject op maat** is en opbouwend werkt, zodat zowel zwakkere als sterkere personen erin passen en dat de te ondernemen stappen niet op voorhand worden bepaald. De activeringstrajecten van het OCMW zijn een toepassing van dit principe.

Anderzijds is er de signaalfunctie voor en door het lokale beleid. Voor signalen voor en aan het lokale beleid is het meest evidente spoor dat van het middenveld: wanneer mensen in armoede zich verenigen, biedt dit de mogelijkheid om op een gecoördineerde manier signalen te bundelen en door te geven. In sommige gevallen is de lokale overheid het best geplaatst om signalen te laten doorsijpelen naar hogere bestuurlijke niveaus. Dat geldt in het bijzonder voor het thema wonen, maar ook bijvoorbeeld voor het verhaal van de nieuwe EU-burgers. Breed genomen kan je stellen dat dit geldt voor alle sociale thema's. Ook binnen het Gentse Lokaal Sociaal Beleid wordt hieraan gewerkt: zo is er de werkgroep 'signaleren' die structurele knelpunten wil aanpakken

door een gebundelde signalering. Hier kan de cel Armoedebestrijding een partner worden in dit netwerk als katalysator voor de Verenigingen waar armen het woord nemen. De signaalfunctie op niveau van het lokale beleid kan langs een aantal sporen geëxpliciteerd worden. Een ervan is **netwerkvorming**: om de slaagkansen te verhogen van initiatieven in de strijd tegen armoede moeten er intra- en interstedelijke platformen opgericht worden en is een uitgesproken samenwerking met het middenveld en de hogere bestuursniveaus wenselijk.

Een toepassing van dit principe vind je terug in het emancipatorische discours van het OCMW. Het leidt tot een nauwere samenwerking met 'derde' partners, zoals arbeidszorgcentra, sociale economie en privé bedrijven. Deze samenwerking is noodzakelijk om een gediversifieerd aanbod van bijvoorbeeld tewerkstelling mogelijk te maken.

Een ander spoor is **sensibilisering** met als doel een betere toeleiding, dit blijft een kerntaak voor het beleid van zowel de Stad als het OCMW. Neem het Omnio-statuuut: momenteel wordt dit statuut niet automatisch toegekend. In afwachting van een automatische toekenning kan er lokaal sensibiliserend gewerkt worden, zodat personen die in armoede leven de weg naar het ziekenfonds gemakkelijker zouden vinden. Maar ook sensibilisering in functie van toeleiding naar het OCMW blijft belangrijk: iedereen moet oog hebben voor mensen die onderbeschermd door het leven gaan. Het sensibiliserend werken heeft ook betrekking op tal van andere domeinen, zoals op de beeldvorming en het omgaan met mensen met psychische problemen, de vaste huisarts, de vaste jaarlijkse tandcontrole en de derdebetalersregeling. Mensen kennen de maatregelen en de diensten onvoldoende. Het sensibiliseren van mensen in armoede in het kader van hun vrijetijdsbesteding past ook in dit verhaal: sommige vakantiegangers vinden niet meteen aansluiting bij een van de organisaties die een vakantieaanbod faciliteren.

Sensibiliseren zou ook moeten gaan in de richting van het ondersteunen van de eerstelijnszorg. We lezen in dit rapport ook dat bij mensen die leven in preciaire omstandigheden er vaak een negatieve objectieve en subjectieve psychische gezondheidscomponent aanwezig is. Dat heeft vaak een weerslag op de hulpverleners. Het ondersteunen van de hulpverleners via supervisie, intervisie of coaching, kan een piste zijn.

Kortom

Dat het Indicatorenrapport 2009 nodig was, blijkt uit de positieve reacties in dit huidige rapport, en dat er nog verder aan kan gebouwd worden, daar waren we ons van bewust. Het armoederapport 2010 biedt ons een aantal mogelijke pistes dat meege-nomen zal worden bij het updaten van het Indicatorenrapport 2009 in 2011. Hierbij mag het kwalitatieve aspect niet uit het oog verloren worden.

Een belangrijke aanbeveling is het installeren van 'schouderbegeleiding': zorgen voor hulpverleners die dicht bij de persoon in armoede staan en een vertrouwenspersoon worden in alles wat hij/zij doet. Het zou een mooie zaak zijn om iedereen één voor één uit de armoede te halen door ze via één vertrouwenspersoon te begeleiden naar een ontsnappingsroute uit de miserie. Of dit echter haalbare kaart is, is een andere vraag.

Voor het beleid kan men de aanbevelingen gedeeltelijk onder de noemer 'signaleren en samenwerken' brengen: door elkaar beter te leren kennen (dus door te netwerken), door meer en beter af te stemmen, door beter te communiceren, ... wordt het eenvoudiger om signalen door te geven en er daadwerkelijk iets mee aan te vangen. Sensibiliseren vormt een onderdeel van het signaleren en verloopt een stuk vlotter als de verschillende partijen uit een netwerk op elkaar afgestemd zijn.

Lijst van gebruikte afkortingen

BAPN:	Belgisch Netwerk Armoedebestrijding
CAW:	Centrum Algemeen Welzijnswerk
CBE:	Centrum voor Basiseducatie
CLB:	Centrum voor Leerlingenbegeleiding
GOK:	Gelijke Onderwijskansen
ICT:	Informatie- en Communicatietechnologie
IST:	Instituut Samenleving & Technologie, vroeger: het viWTA
KRAS:	Kring Rond mensen in Armoede in de Stad
LOP:	Lokaal Overlegplatform
LSB:	Lokaal Sociaal Beleid
MSOC:	Medisch Sociaal Opvangcentrum voor Druggebruikers
NAPIncl:	Nationaal Actieplan Sociale Insluiting
OBPWO:	Onderwijskundig beleids- en praktijkgericht wetenschappelijk onderzoek
OCMW:	Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn
POD MI:	Programmatorische Federale Overheidsdienst Maatschappelijke Integratie, Armoedebestrijding, Sociale Economie en Grootstedenbeleid
RMI:	Recht op maatschappelijke integratie
SIVI vzw:	Sint-Vincentius vzw
Steunpunt WAV:	Steunpunt Werkgelegenheid, arbeid en vorming,
Steunpunt WSE:	Steunpunt Werk en Sociale Economie, vroeger: het Steunpunt WAV
VDAB:	Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding
viWTA:	Vlaams Instituut voor Wetenschappelijk en Technologisch Aspectenonderzoek
VWAHWN:	Verenigingen waar armen het woord nemen

